

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

«Рекомендована до захисту»
Протокол № 4/ від 17.11. 2023 р.
завідувач кафедри
Борозенцева Т.В.

**ВПЛИВ ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУРИ
НА ОСОБЛИВОСТІ
ЕМОЦІОНАЛЬНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
ВІКОМ ВІД 7 ДО 17 РОКІВ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
зі спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія),
додаткова спеціальність: 053 Психологія
Освітня програма: Середня освіта (Історія). Психологія

Виконавець:
здобувач 602-а групи
факультету соціальної
та мовної комунікації
Краснова Катерина Романівна

Науковий керівник:
к. психол. н., доцент
Борозенцева Тетяна Валеріївна

Дніпро – 2023

АНОТАЦІЯ

В даному дослідженні вивчався вплив популярної культури на емоційний та психологічний розвиток дітей у віці від 7 до 17 років, а саме як елементи популярної культури впливають на здатність дитини запам'ятовувати матеріал, розподіляти увагу, міркувати, робити висновки та боротися з тривожністю.

В рамках формуючого експерименту в процес навчання дітей було введено елементи популярної культури, такі як фільми, серіали, мультфільми та аніме, що містили в собі наукову інформацію або були спрямовані на покращення емоційного стану.

Дослідженням доведено, що популярна культура має позитивний вплив на дітей, покращує їх здатність до навчання, позитивно впливає на психологічний та емоційний розвиток дитини.

ABSTRACT

This study examined the influence of popular culture on the emotional and psychological development of children aged 7 to 17 years. The main task was to investigate how elements of popular culture affect a child's ability to remember material, allocate attention, reason, draw conclusions, and deal with anxiety. As part of the study, we added elements of popular culture, such as movies, series, cartoons, and anime, to the process of children's learning. All of them contained scientific information or were aimed at improving the emotional state. The results showed that at the beginning of the study, the children's ability to remember increased. The number of children with a low level decreased by 3%, with a high level increased by 4%. The number of children with a high level of anxiety decreased by 8%. The index of attention distribution also improved. Thus, it can be said that popular culture has a positive effect on children, improves their ability to learn. It has a good effect on the child's psychological and emotional development.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ДІТЕЙ У ВІЦІ ВІД 7 ДО 17 РОКІВ.....	9
1.1. Процес формування психологічного та емоційного стану	9
1.2. Особливості формування психологічного та емоційного розвитку в сучасному світі	23
1.3. Методи психологічної роботи з дітьми молодшого, середнього та старшого шкільного віку	30
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ПОПУЛЯРНА КУЛЬТУРА. ЇЇ ГОЛОВНІ МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ДІТЕЙ У ВІЦІ ВІД 7 ДО 17 РОКІВ	37
2.1. Формування популярної культури, як методу впливу на емоційний та психологічний розвиток	37
2.2. Головні методи та прийоми, які популярна культура використовує для впливу на розвиток	46
2.3. Вплив сучасної популярної культури на розвиток дітей у віці від 7 до 17 років	50
Висновки до другого розділу.....	56
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУРИ НА ДІТЕЙ У ВІЦІ ВІД 7 ДО 17 РОКІВ	58
3.1. Основні етапи дослідження та результати вивчення початкового емоційного та психологічного розвитку	58
3.2. Особливості та процес знайомства з популярною культурою, особиста оцінка його впливу	69
3.3. Психологічна оцінки знайомства дітей з популярною культурою ...	75
3.4. Порівняльний аналіз емоційного та психологічного розвитку на початку дослідження та після проведення експерименту.....	87

Висновки до третього розділу.....	93
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	99
ДОДАТКИ	113

ВСТУП

Навчання дітей складний процес, який формується під впливом багатьох факторів функціонування суспільства, особливо такого явища, як популярна культура. Популярна культура може позитивно вплинути на особливості навчання дітей, допомогти вчителям знайти спільну мову з учнями, зробити навчання цікавішим та багатограннішим, проте вона може і завадити ефективному навчанню, відвертати від процесу, знизити інтерес та ефективність.

Сучасний шкільний процес фокусується на багатьох факторах та вимагає роботи всіх учасників – педагогів, учнів та батьків. Така залученість у навчальний процес вимагає великої результативності, для якої учню необхідно залучити велику кількість емоційно-вольових якостей, які допоможуть впоратися зі складнощами, що виникають під час навчального процесу. Для того, щоб процес навчання та становлення особистості не був травматичній дитині, потрібно розвивати емоційну стійкість, яка допоможе впоратися з викликами, втримати нейтральний емоційний стан, зробить дитину готовою до розв'язання проблем, покращить рівень здібності боротьби зі стресом.

Дослідники описують емоційну стійкість особистості як здібність зберігати свої позитивні риси характеру, використовувати сильні сторони під час важких життєвих ситуацій. Основний фундамент емоційної стійкості формується саме під час навчання в школі та залежить від багатьох факторів. Дослідження цього потребує уваги викладачів, психологів та батьків. Емоційний розвиток формується з найменшого віку, саме тому необхідно звертати увагу на те, які мультфільми, книги чи фільми батьки показують своїм дітям. Ця гілка популярної культури буде мати сильний вплив на розвиток особистості та емоційної стійкості. Основна особливість дитячої психіки полягає у тому, що її зовнішня соціальна діяльність проявляється спочатку як колективна поведінка, а тільки потім набирає унікальних форм, дитина навчається співробітництва з ровесниками та дорослими.

Психічний розвиток дитини формується на основі вдосконалення психічних функцій. Цей термін описує процес розвитку культурних поглядів, особливостей та

якості мислення, здібностей використовувати мову та письмо, розуміти та підлаштовуватися під соціальні явища, розвиток, так званих, вищих психічних функцій. Популярна культура суттєво впливає на особливості форми поведінки в суспільстві та за його межами, змінює особливості діяльності психічних функцій.

Вікова психологія досліджує особливості поведінки, емоційні прояви, що відбуваються в процесі формування особистості. Зміни в сучасній культурі впливають на вироблення нових форм психологічних поведінкових прийомів.

Вікова та педагогічна психологія оформлюється як комплекс методів для дослідження емоційного стану та рівня психологічного розвитку. Для цього використовується велика кількість різноманітність методів та способів дослідження.

Сучасна популярна культура досягла такого розповсюдження та доступності завдяки мережі Інтернету. Численність людей, які цікавляться популярною культурою, з кожним роком зростала, якість продуктів збільшувалась пропорційно до зростання популярності серед глядачів. Ця популярність призводить до того, що глядачами популярної культури стали не лише дорослі, а й підлітки та діти ще з дитячого садочку та молодших класів. А завдяки Інтернету школярі мають постійний та легкий доступ до фільмів, мультфільмів, книг, коміксів тощо. Крім цього, постійний легкий доступ до проявів популярної культури вони можуть самостійно розвиватися, розширяти кругозір, соціальні зв'язки. Проте, деякі дослідники висувають думку, що подібний тісний контакт з популярною культурою може мати також негативні наслідки для розвитку дітей, їх «соціальної культури».

Важливим моментом впливу популярної культури виступає покращення адаптивної поведінки у дитини. Учень відчуває себе більш впевнено, коли має спільні теми з однолітками, може підтримати розмову, реалізувати себе, розвинути комунікативні та лідерські якості, легше адаптуватися у новому колективі.

Тема дослідження: Вплив популярної культури на особливості емоційного та психологічного розвитку дітей від 7 до 17 років.

Об'єкт дослідження: Сучасна популярна культура як феномен впливу на сучасне юне покоління, учнів школи у віці від 7 до 17 років.

Предмет: особливості впливу популярної культури на емоційний та психологічний розвиток учнів у віці від 7 до 17 років.

Мета: Дослідити та описати як сучасна популярна культура впливає на формування психологічного та емоційного стану учнів у віці 7 – 17 років.

Гіпотеза: Сучасна популярна культура має вагомий вплив на психологічний та емоційний розвиток учнів молодшої, середньої та старшої школи, змінює їх світогляд, здібність до адаптації, соціалізації та особистого розвитку.

Завдання дослідження:

1. Дослідити особливості сучасної популярної культури, як масового феномена об'єднання та розвитку суспільства;
2. Вивчити, як саме сучасна культура впливає на емоційний та психологічний розвиток дітей, що навчаються в школі;
3. Визначити які фактори позитивно впливають на емоційний стан учнів та які мають негативний вплив;
4. Розглянути якими методами популярна культура формує погляди сучасних дітей, їх емоційний та психологічний розвиток;
5. Порівняти, як популярна культура впливає на дітей трьох вікових категорій: молодшої школи (7-11 років), середньої школи (11-15 років), старшої школи (15-17 років);

Методи: Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези використано комплекс наукових методів дослідження.

Теоретичні методи дослідження: теоретична база дослідження складалась з методів аналізу, порівняння, систематизації, опитування, класифікації та узагальнення даних української та закордонної літератури, попередній наукових досліджень, які вивчали емоційно-психологічний розвиток учнів, вивчення документації навчальних закладів, результативності учнів, статистику психологічних досліджень у школі, які дали змогу сформувати унікальних поглядів

та результати дослідження, сформувавши особливості впливу популярної культури на емоційний та психологічний розвиток учнів.

Емпіричні методи дослідження: проведення тестувань, анкетувань, бесід з учнями, спостереження, аналіз та узагальнення різних характеристик оцінки емоційного та психологічного розвитку учнів, статистична та аналітична обробка даних дослідження.

Практичне значення одержаних результатів: Результати проведеного тестування можна використовувати при покращенні якості навчальної програми. При практичній роботі з учнями та формулюванні інноваційних методів навчання, в процесі яких буде використовуватися популярна культура.

Апробація результатів дослідження

Публікація в збірнику за матеріалами V Міжнародної студентської наукової конференції «Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку» (24.11.2023, м. Житомир, Україна).

Публікація в збірнику за матеріалами IV Всеукраїнської студентської наукової конференції «Науковий простір: аналіз, сучасний стан, тренди та перспективи» (15.12.2023, м. Івано-Франківськ, Україна).

Логіка дослідження зумовила **структуру роботи:** вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел із 136 найменувань, 7 додатків. Загальний обсяг 127 сторінок»).

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ДІТЕЙ У ВІЩІ ВІД 7 ДО 17 РОКІВ

1.1 Процес формування психологічного та емоційного стану

Дослідники давно зазначають вагомий зв'язок між моральним та емоційним станом, соціальним та інтелектуальним розвитком, фізичним станом. Від цього всього залежать також стан здоров'я дитини та її здібність до навчання [33]. Для дітей молодшого віку необхідно мати постійний всебічний розвиток, фокус на його емоційнім стані, інтелектуальними знаннями та рівнем фізичної підготовки. В останні роки підходи до навчання та розвитку дітей молодшої школи постійно змінюються.

Для дитини дошкільного та молодшого шкільного віку важливо запам'ятати мову почуттів, особливості форм прояву цих почуттів, прийнятих в суспільстві, особливо за допомогою жестів, поглядів, поз, інтонацій голосу, посмішок та інших невербальних проявів. Дитина починає навчатися стримувати прояви власних почуттів, на відміну від молодшого віку. Вираження емоцій стає більш усвідомленим, формується мета вираження емоцій – донести власні почуття, думки чи бажання [83]. Проте стриманість ще не сформована повноцінно, учень не завжди може контролювати власні емоції та їх вираження. Їх легко зрозуміти по рухах, жестах, міміці, позі тощо. Саме ці фактори оцінює психолог при спілкуванні з дитиною, як показник її готовності до навчання у молодшій школі, емоційного благополуччя, ситуації в родині та шляхи можливого розвитку [69].

Емоційний фон дитини значною мірою впливає на її розвиток, допомагає сформуватися сильній та незалежній особистості. Батькам та психологам важливо відстежувати емоційний стан дитини, вишукувати можливі розлади, що можуть призвести до порушень інтелектуальної діяльності, мотивації, зниженню концентрації, ситуації соціальної дезадаптації. Батьками необхідно формувати у

дитині відчуття вдячності, довіри, співчуття, чуйності, любові до себе, поваги до інших, емпатичності та сорому. При цьому, таке виховання повинно бути комфортним, для дитини, проходити в гарному емоційному тоні, необхідно об'єднувати строгий, вимогливий тон та доброту, підтримку [45]. Дитина гарно формує емоційні зв'язки, тому, якщо процес навчання викликає позитивний емоційний відгук, у дитини збільшується мотивація, якщо учень відчуває негативні емоції від навчання – виникають незадоволення та злість [43].

Нова українська школа фокусується на знаннях та вміння кожного окремого учня та розвитку емоційного стану дітей. Для формування психологічного та емоційного стану дітей використовуються різні методи допомоги дітям в навчанні, створення комфортних умов. По-перше, зміна фокуса навчання з отримання знань, до набуття необхідних навичок, створення потрібної форми мислення та життєвих цінностей. По-друге, це отримання навичок соціалізації в умовах школи та суспільства. По-третє, мати здібність знайти інформацію, дослідити навчальні матеріали, виділити основне з загального, вміти продовжувати навчальну діяльність та застосувати навички в дорослому житті.

Для цього використовується спеціально підготовлений освітній простір. Для дітей молодшої школи необхідно підготувати багатофункціональний простір, сповнений цікавих деталей, які діти будуть використовувати для власного розвитку при цьому не відволікаючись від освітнього процесу. Необхідно знайти середній займенник між цікавим та затишним простором та спокійною атмосферою, що допоможе дитині вчитися [17].

Однак, існує великий розрив між потребами дитини в навчанні та можливістю їх виконати. Школи не мають достатніх механізмів для цілісного розвитку особистості, створюється конфлікт між потребами та бажаннями дитини, стилем виховання батьків, вимогами Міністерства освіти та здібністю вчителів все це охопити, зайнятися кожною дитиною окремо та дотримуватися встановленої програми. Відсутність механізмів, що допоможуть з цим впоратися та забезпечити цілісний розвиток дитини [33]. Деякі дослідники описують поєднання здібностей дітей до навчання та інтелектуального розвитку й фізичного виховання.

Необхідність створення умов для всебічного розвитку моральних якостей та здібності до емоційної стійкості. Питання формування цілісної особистості у дітей молодшого шкільного віку важливе питання, яке досліджується досі, воно має важливе значення [130].

Детально розглядається створення психологічної стресостійкості в учнів молодшої школи. Діти повинні сформувати навички боротьби зі стресовими, важкими ситуаціями. Для учнів першого класу сам перехід з дитячого садочка до школи виступає сильним збудником стресу. Зміна режиму, поведінки, соціального оточення, місця навчання може ввести дитину в поганий емоційний стан. Контролювати адаптацію дитини в школі необхідно протягом всього його шляху [55].

Існує три етапи адаптації, які можна виділити:

- «Фізіологічна буря» - активна реакція всього організму на нові подразники та соціальні впливи. У дитини починається активна фізіологічна та емоційна реакція, організм починає використовувати велику кількість енергії та власних запасів, щоб витримати цей період. Його тривалість може бути два чи три тижні, проте існують випадки, коли така активна реакція триває і довше;
- Нестійке пристосування – дитина вже легше справляється зі зовнішніми подразниками, проте повного пристосування ще не сталось. Реакції стають більш спокійними та відповідними для ситуацій. Тривалість цього періоду залежить від кожної дитини окремо;
- Стійке пристосування – період, коли дитина має спокійні реакції на стресові ситуації, організм стає більш стійкий, краще витримує напругу нервової системи, обирає відповідні під ситуацію емоційні реакції. Організм отримує менше напруги на всі свої системи [18].

Для того, щоб зробити перехід з дитячого садочка в перший клас більш комфортним для учнів, вчителів та батьків проводиться спеціальна психологічна та профілактична робота з підготовки [36]. Вона включає такі етапи:

Перший етап. Ознайомча та профілактична робота, перший етап якої включає роботу з майбутніми першокласниками. Вона може складатися з підготовчої групи для учнів чи окремих особистих занять. Цей етап спрямований на психологічну діагностику дітей, оцінку їх стану, емоційного розвитку, готовності до початку навчання в школі, мотивації, здатності будувати соціальні зв'язки, спілкуватися з однолітками та працювати в групі. Крім цього ведеться активне спілкування з батьками, допомога їм в особистих освітніх процесах пов'язаних з дитячою адаптацією та підготовкою.

Другий етап спрямований на процес адаптації учнів та контроль за станом новоприбулих. Цей процес, часто, покладається на шкільного психолога та класного керівника та проводиться протягом жовтня та листопада, коли перші періоди адаптації проходять і дитина може показати якісну та адекватну реакцію на зовнішні шкільні подразники. Головне завдання цього етапу – виявити дітей, яким важко адаптуватися, які проявляють постійну негативну реакцію на подразники та має постійний психологічний дискомфорт. Працівники в школі та батьки повинні допомогти такій дитині впоратися зі своїми страхами та адаптуватися. Другий етап складається з чотирьох важливих пунктів:

1. Спостереження штатного шкільного психолога;
2. Використання спеціальних методів та тестів для відстежування емоційного та психологічного стану першокласників;
3. Постійна співпраця класного керівника та психолога;
4. Виявлення учнів, які потребують додаткової уваги та підтримки під час адаптації.

Третій етап, зазвичай, складається з дослідження та пошуку причин адаптації у дітей, які відчують емоційну тривогу та дискомфорт під час навчання. Це допоможе випрацювати відповідний шлях розв'язання проблем та подолання труднощів. Цей етап, частіше за все індивідуальний та спрямований на пошук унікальних факторів та труднощів, особливості особистості дитини, ситуації в родині та з однолітками. Цей етап важливий для подальшої допомоги та якісної адаптації.

Четвертий етап вже спрямований на розв'язання проблеми й починається з консультації батьків та вчителів, що працюють з класом. Важливо правильно донести до батьків суть проблеми та отримати їх підтримку і допомогу у вивченні індивідуальних особливостей учня, його ставлення до навчання, адаптації, можливих причин труднощів. В цей етап входить пошук можливих шляхів корекційної роботи. Серед роботи, яку може провести психолог з дитиною, що має труднощі з адаптацією можна виділити – розвиток мотивації, роботи з пізнавальними процесами, формування якісних навичок спілкування в групі, корекція тривожних станів.

П'ятий етап фінальний та містить проведення корекційної роботи та покращення допомоги дитині на шляху адаптації в школі [50].

Адаптація дитини до навчання в школі важлива частина розвитку стресостійкості та пристосування до мінливих життєвих умов. Це важлива частина психоемоційного формування дитини та інтелектуального розвитку. В умовах, коли психіка дитини не може впоратися зі станом емоційного напруження це може призвести до дезадаптації – першокласнику стає важко функціонувати, проте його результативність в навчанні не знижується [19]. Шкільна дезадаптація це процес під час якого психіка дитини не може утворити адекватні механізми пристосування, тому створює сталі реакції. Наслідки цього можуть доходити до конфліктних відносин з іншими учнями, порушення поведінки, зниження якості навчання та, навіть, психічних захворювань, тривожного розладу, порушень особистісного розвитку [23].

Дослідники визначають, що важливу роль в якісній адаптації та емоційному розвитку учня молодших класів грає настрій особистості. Він залежить від внутрішніх особистих ресурсів, на які впливають оптимістична поведінка, стійкість, довіра до друзів, однокласників та вчителя, терплячість, розуміння своєї соціальної приналежності та місця в конкретній групі, активність та поведінка. На фоні цього зовнішні фактори впливають на соціальну підтримку, самооцінку, саморегуляцію та здібність до адаптації [2].

Процес навчання дітей в молодших класах потребує великої кількості уваги з боку всіх дотичних до цього людей. Необхідно визначати психічне та емоційне здоров'я дітей, ступеня їх напруженості та можливості взаємодіяти з середовищем. Саме тому вчителі та шкільні психологи постійно потребують змін у методах дослідження особливостей психологічного та емоційного стану дітей та шляхів допомоги в разі виникнення складних проблем [8]. Одне з головних досліджень, що згадується в цій темі – вивчення психофізіологічних особливостей учнів молодшої школи. Головне спрямування цього тесту це визначити патерни поведінки, що сформувалися у дитини при переході з дошкільного віку в перший клас та молодшу школу, реакцію на нові умови та психоемоційні подразники, здатність впоратися з психологічним навантаженням. Таким чином можна виділити позитивні та негативні реакції організму на соціальні та фізичні подразники [16].

Важливу роль відіграє здатність дитини до інтелектуального та творчого розвитку, ступеню знань про особливості навколишнього світу, перебігу життя людей, прості побутові навички, здатністю навчатися запам'ятовувати матеріал. Знання дитини повинні бути системними та трактованими. Це показує можливості учня до запам'ятовування та використання інформації [9].

Друге тестування, яке активно використовують дослідники, спрямоване на вивчення здатності до розуміння та опису зовнішніх речей, їх особливостей, можливість проводити операцію мислення, мати великий рівень вербального інтелекту, здатність до створення причинно-наслідкових зв'язків, проводити аналогію, вміння створювати висновки [36].

Серед факторів, що впливають на особистий психологічний та емоційний розвиток в молодшому шкільному віці можна назвати:

- Спадкові чинники, особливості, які дітям мені дісталися від батьків та інших родичів. До них можна віднести зовнішні ознаки, такі як раса, колір волосся, очей, особливості зросту та статурию можливі патології та викривлення розвитку. Спадкові ознаки мають вплив розвиток темпераменту, навчальні та професійні задатки, здібності;

- Серед, в якій зростає учень, особливості його оточення в родині та серед близьких друзів. До неї також належать матеріальне забезпечення родини, духовні цінності, що просуваються в родині. Діти, в родині яких сприятливе середовище виростають більш спокійним та мають кращі навчальні та соціальні навички. На противагу, діти, що стикаються з конфліктами та негативом в родині, схильні до грубості, негативних реакцій, скандалів тощо. І середовищі закладаються морально етичні якості, цінності, погляди, моральна та соціальна складова життя;

- Навчання, дошкільна освіта та робота з батьками. Головні завдання цього фактору – створити основні знання та розуміння світу, розвинути психологічні стани, властивості, що допоможуть сформувати високий рівень психологічного та емоційного розвитку, що буде відповідати віковому стану. Існує суперечка в науковому світі з приводу того, чи може виховання бути сильніше за спадковість. Тобто, чи дитина з негативною спадковістю при належному вихованні може отримати достатній рівень психологічної та емоційної стабільності [25]. Головне завдання виховання – прищепити дитині соціально позитивному поведінку та допомогти в навчанні та соціалізації;

- Виховання – процес який виконується батьками чи інші члени родини. Воно базується на необхідності заохотити, підтримати дитину, допомогти їй розвинути психічно, емоційно та фізично. Виховання також сильно фокусується на необхідності дати дитині базові інтелектуальні та соціальні навички. В процес виховання також вкладаються законодавчі права та обов'язки батьків та дітей.

- Активність, як соціальна, так і фізична. Розвиток цієї сфери займає важливе місце, бо від діяльності дитини залежить стан організму та поведінкові реакції. Активність має вагомий зв'язок зі здатністю дитини вирішувати складні життєві реакції, формувати сталі норми поведінки, проявлення ініціативи, творчості, здатності долати перешкоди та справлятися з позитивними та негативними обмеженнями. Найбільший

період активності дітей пов'язаний з психологічними віковими кризами та становлення особистісного "Я" [51].

Всі ці фактори грають важливу роль в психологічному та емоційному формуванні дитини, особливо в стресовий період переходу від дошкільного навчання, до молодшої школи. В різні життєві етапи функціонування та розвитку дитини, кожний окремий фактор має особливе значення та може варіюватися в залежності від віку та життєвої ситуації. Фактори можуть мати позитивний та негативний вплив на розвиток дитини [57].

Для дітей молодшого шкільного віку важливо розвивати гарний рівень соціалізації та здібності до проявлення власної емоційної сфери.

1. Перша особливість це здатність дитини молодшого шкільного віку до соціалізації – вміння яскраво та коректно реагувати на зовнішні подразники. Будь-яке явище, що зачіпляє дитину має емоційний та, можливо, фізичний відгук, активна поведінка, жестикуляція, зміни в міміці, яскраві рухові реакції;

2. Друга важлива складова емоційної сфери – здатність проявляти емоційні реакції відповідно до ситуації, стримувати такі негативні реакції, як невдоволення, роздратування, заздрість. Проте, діти молодшого шкільного віку можуть бути більш відвертий у прояві власного гніву, невдоволення, страху, образи. Найчастіше прояви негативних емоцій у дітей проходять через лайання, образи, грубі вислови тощо, рідше використовують фізичні прояви такі, як бійка, штовхання тощо. Учень ще вчиться контролювати ці емоції.

3. Третя особливість описує здатність дитини до емоційної виразності учня молодшої школи, під час розмови чи промови.

4. Четверта складова емоційного розвитку пов'язана зі здатністю дитини до емпатичної поведінки, вмінням співчувати, оцінювати почуття інших людей, однолітків та дорослих. Проте, емпатичної навички, впродовж навчання в молодшій школі, дуже швидко розвивається та змінюється.

5. П'ятою особливістю є сильна реакція на яскраві подразники, на предмети великого розміру та барвистого кольору. Для дітей молодшого шкільного віку важливо, щоб урок не був монотонний чи нудний, бо це швидко набридне та, навіть, стомить учня, призведуть до негативного ставлення до навчання.

6. Шоста складова пов'язана з інтенсивністю моральних реакцій дитини, її здатністю до почуттів особливо до відповідальності (за клас, навчання, домашню роботу, підготовку до уроків тощо), співчуття на моральну підтримка однокласників, відчуття справедливості та боротьби за неї, відчуття товариства. Для формування всіх цих реакцій необхідні конкретні події по впливи, що допоможуть дитині навчитися та сформувати необхідні реакції [61].

Наступним етапом розвитку та становлення емоційного та психологічного стану дитини стає підлітковий вік, що перетинається з середньою школою. В цей період школа є основним місцем соціалізації дитини в якому вона отримує не тільки академічні знання, а й різні важливі для дітей навички. Проте, в той самий час дитина може отримувати специфічні знання та досвід за межами школи, відвідуючи різноманітні додаткові заняття чи кружки. Мотиваційний фокус дитини зсувається, його прагнення та бажання змінюється, головним стає знайти своє місце в суспільстві, особливо серед однолітків, вийти за межі класу та однотипного оточення, сформувати нові соціальні зв'язки, приєднатися до великого світу [80].

Психологічний та емоційний стан підлітка залежить, на думку вчених, від періоду статевого дозрівання та стану гормонів. Статеве дозрівання може тривати у дівчат у віці з 8-17 років, а у хлопців з 9-20 років, тобто займає весь подальший період навчання в школі. Тому цей період характеризується ускладненням навчання та поведінки [41]. В організмі підлітка проходять процеси з якими дитині важко впоратися, емоційні реакції стають більш вираженими. Дитина, батьки та вчителі стикаються з тим, що психологи називають «кризою 13 років». Головна особливість цієї кризи в тому, що психологічні устої руйнуються, стандартна

структура особисті змінюється, система переживань дитини проходить серйозні трансформації. Серед основних ознак кризи виділяють:

1. Погіршення академічної діяльності, зниження концентрації, погіршення оцінок;
2. Негативізм до світу, особливо до навчального процесу та батьків. В житті учня стає більше сварок, невдоволення, протесту проти слів дорослих, прагнення до самотності та частої самоізоляції від соціуму [41].

Головна причина всіх змін в поведінці та сприйнятті підклітка – поява самосвідомості та відчуття дорослості, як психологічних новоутворень. Проте, на відміну від молодшого шкільного віку, підлітки припиняють наслідувати батьків чи інших дорослих фігури. Вони хочуть зайняти місце дорослого в соціальній сфері, створити реальні стосунки. Дорослішання проявляється в копіюванні поведінки дорослих, часто її негативних проявів, емансипації від батьків, змін в спілкуванні з однолітками, початку романтичних стосунків, до яких прагнуть багато підлітків, формування нових поведінкових реакцій, змін зовнішнього вигляду [49].

Таким чином зміна мотивацій та сприйняття ситуації змушує дитину підлаштовувати нові реакції під вже сформовану соціальну структуру, середовища існування та навчання. Підліток збільшує кількість спілкування у своєму житті, часто починає нехтувати навчанням, концентруючись на інших соціальних факторах. Для дітей в цей період характерно проявляти симпатію та антипатію до оточуючих, формується приязне чи негативне ставлення до школи та вчителів [129]. Підліток починає шукати для себе приклад чи значущу особу. Серед таких прикладів може бути кумір (відома популярна особа), близькій старший друг, радше таким прикладом виступають батьки чи вчителі [123].

Головні психологічні особливості в спілкуванні та взаємовідносинах підлітків проявляються в таких факторах:

1. Основне бажання підлітка зайняти місце в соціальній ієрархії, таким чином, щоб воно відповідало їх соціальним претензіям;

2. Підліток покидає звичне йому шкільне оточення та виходить за його межами, особливо вони охоплюють бажання та інтереси підлітка. З цього формується подальша здатність дитині до активної соціалізації в суспільстві;
3. Стосунки з однолітками виходить на перший план, перебиваючи спілкування з батьками, навчання;
4. Діти звертають величезну увагу на думку та оцінку навколишніх однолітків, їх вимоги до поведінки, соціальних реакцій. Часто підліток може повторювати та створювати негативні патерни поведінки, щоб зайняти своє місце в соціальній групі;
5. Формування невеликих соціальних груп за спільними інтересами;
6. Важливу частину життя підлітка займає дружба. Підлітки дуже дорожать нею та з ревністю ставляться до можливих порушень дружніх відносин;
7. Стурбованість щодо зовнішності, підлітки дуже емоційно реагують на негативні відгуки щодо їх зовнішності, піддаються моді, хочуть відповідати загальноприйнятим стандартам краси, схильні до негативного сприйняття себе [120].

Вагомо змінюються відносини між підлітками та дорослими. Головними факторами цих змін виступають емоційні та психологічні особливості дітей. Серед цих особливостей спілкування і взаємин можна виокремити:

1. Підлітки схильні не погоджуватися з власними батьками чи вчителями, робити деякі дії їм наперекір. Через це формуються конфліктні відносини між підлітками та дорослими. Підліток не здатен якісно корегувати свою поведінку та відносини з дорослими;

2. Для дітей під час статевого розвитку важливо отримати рівноправні стосунки з дорослими, щоб підтвердити їхню власну зрілість та самостійність. Підлітки потребують довіри, поваги, постійної підтримки, при цьому їм необхідна свобода та здатність до самостійного розпорядження власним часом, мати право на розширення своїх знань;

3. Найбільша потреба підлітка від дорослого – довіра. Самі гарні відносини з дорослими вчасності батьками, допомагає сформувати високу самооцінку.

Змінюються усі пізнавально-психічні процеси, вони стають більш довільними та унікальними. Через гормональні спалахи у підлітків часто змінюються емоції, вони стають більш насиченими та повними, учень вчиться справлятися з новими станами, стають більш чутливими [45]. Мислення підлітка стає сталими та структурованим, формується абстрактна свідомість. Дитина починає частіше вдаватися до розумових експериментів, оперувати гіпотезами. Розумова діяльність дитини стає більш унікальною, активною та самостійною [49]. Увага підлітка починає активно розвиватися, покращується концентрація, здатність до розподілу та перемикавання, самоконтролю фокуса. Найбільша увага надається саме поведінковим реакціям інших людей, особливо однолітків. У дітей швидко розвивається уява, вони можуть уявляти та прогнозувати подальші події, образи можливих ситуацій, реакцій інших дітей. За допомогою цієї здатності підлітки прогнозують та створюють образи свого можливого майбутнього [55].

Основні етапи розвитку підліткового емоційного та психологічного стану описується за допомогою таких особливостей:

1. Підліток починає відчувати себе дорослою людиною. Вимагає до себе ставлення, як до сформованої особистості, при тому, що його психіка ще формується;

2. Вони потребують підтвердження своєї дорослості, через що схильні до негативної поведінки (починають курити, вживають алкоголь, починають нездорові стосунки, тощо);

3. Зваляється велика чутливість та переоцінка вже сформованих поглядів, цінностей, поведінкових проявів;

4. Посилнюється бажання бути самостійним, проходить сепарація від батьків, дитина часто проводить час на одинці чи в компанії друзів. Діти бажують самі планувати свій час, без допомоги зі сторони дорослих,

організувати своє життя, підбирати засоби до виконання власних планів та цілей;

5. Специфічні прояви самооцінки та самосвідомості, постійне проведення рефлексії, оцінки себе, власного статусу в суспільстві, пошуку негативних рис свого характеру та зовнішності. Через це підліток часто невдоволений самим собою;

6. Для розуміння особливостей функціонування суспільства підлітки аналізують дії та думки навколишніх людей, постійно поділяти свої думки та погляди зі своїми близькими та знайомими;

7. Період статевого дозрівання стає головним етапом розвитку наполегливості, цілеспрямованості. Проте, психіці дитині важко концентруватися на багатьох речах одразу, тому він може фокусуватися тільки на чомусь одному [50].

«Зробити все по своєму», «не так як у інших» стає провідною позицією діяльності підлітка. Процес діяльності стає для нього пошуком результату та задоволення власної потреби в пізнанні. В цей час він може використовувати всі свої сили на дослідженні та виконання діяльності, що його зацікавила. При цьому, часто ці старання можуть бути не пов'язані зі шкільним навчанням [16]. В підлітковому віці дитина стикається з величезною чутливістю до оцінки оточуючих. Негативний відгук, глузування, острах може призвести до порушень психіки у дорослому віці та переслідувати людину все життя. У цей час дитина має великий рівень негативної емоційної реакції, збудливість та імпульсивність [37].

Для підлітка велику роль грає можливість оцінювати власні дії, проводити паралелі між вчинком та його наслідком. Надалі ці навички допоможуть дитині приймати рішення в дорослому житті, взаємодіяти з навколишніми, ставлення до себе, усвідомлення свого місця в суспільстві. Місце в соціальній ієрархії грає важливу роль в житті учня середньої та старшої школи, він прагне до самостійності та асиміляції від батьків [24]. Всі етапи розвитку дитини пов'язані, як і при переході з дошкільного навчання в школу, в підлітковому віці учень проходить етап соціальної адаптації. Вона може завершитися адаптацією чи дезадаптацією

особистості. Важливо слідкувати за розвитком соціальних здібностей підлітка та його вмінням адаптуватися в суспільстві. Проте родити це необхідно не нав'язливо, щоб дитина відчувала підтримку, а не надмірний контроль [70].

У випадку проблем з адаптацією дитина потребує поваги та підтримки в соціумі, а у разі відсутності такого відчуття стикається з нереалізованістю та непотрібністю, що негативно вплине на її подальше життя. Для розв'язання цієї проблеми існує декілька шляхів, проте основним, що використовують психологи є метод переведення підлітка у більш комфортну групу, де він зможе заново сформувати соціальні зв'язки, реалізувати свій потенціал, отримати підтримку та позитивну оцінку групи [77].

Важливим у становленні психологічного та емоційного стану підлітка є емоційний інтелект. Він допомагає дитині оцінювати власну життєву ситуацію, робити висновки (рефлексувати) та проваляти відповідні до ситуації емоційні реакції, особливо під час міжособистісного спілкування. З точки зору біології цей розвиток проходить шляхом домінування правої пів кулі. Дитина починає розділяти та виражати когнітивні стилі полізалежності та полінезалежності, оцінювати та розуміти емоції інших людей [116]. Крім цього значну роль відіграє кінестетичний канал, що відповідає за сприйняття інформації та розвиток емпатії. Дитина починає шукати шляхи для розвитку своєї інтелектуальної та творчої сфери, самореалізуватись, знайти шляхи для розуміння власних емоцій. Всі емоційні реакції дитини залежить від орієнтації на зовнішні відгуки та схожі реакції інших людей, а потім вже на свій особистий внутрішній відгук [75].

Важливість емоційного інтелекту визнається всіма дослідниками світу. Деякі зазначають, що під час етапу підліткового віку воно має більше значення ніж наукові чи академічні знання та здобутки [90]. Саме емоційний інтелект стає головним актором подальшого розвитку індивіда у суспільстві, здобуття професійних навичок та, в цілому, успішність у житті. Отже, вікові особливості дітей на етапі навчання в середній та, частково, в старшій школі, загалом залежать від переходу від дитинства до дорослості. Діти потребують грамотної

психологічно-педагогічної допомоги під час цього перехідного періоду, постійного поєднання когнітивних та емоційних процесів [78].

1.2 Особливості формування психологічного та емоційного розвитку в сучасному світі

В сучасному світі дитина постійно стикається з необхідністю активно соціалізуватися з незрозумілим суспільством, яке має власні умови. «Фактори соціалізації» описувалися багатьма вченими, як умови, що формують соціальний розвиток особистості. Дослідники поділяють їх на три головних види:

2 Мегафактори – в які входять непідвладні людині сутності, наприклад космос, планети, зірки, соціальне, світове товариство;

3 Макрофактори – описують вплив етносу, традицій країни, державного устрою тощо;

4 Мікрофактори – залежать від близького оточення, родини, друзів знайомих, навички, здобуті у дитячому садочку, компанії ровесників [70].

Найбільшу важливість мають фактори мікрорівня, до яких входять конкретні умови життя дитини, ситуація в родині, оточення батьків з якими дитина має постійний контакт. Крім цього важливу роль грає місце навчання, вчителі та вихователі, які там працюють та діти, що навчаються разом. В сучасному світі основну роль у вихованні грають традиції та добробуту родини. Якщо в минулому більш головну роль грало соціальне виховання в школі, зараз перше місце займають батьки. В родині проходить перший етап навчання та первинна соціалізація дитини, як в найближчому соціальному оточенні [113]. Культура та досвід життя родини формує культуру та досвід життя дитини та стає фундаментом її соціалізації та взаємодії з іншими учасниками суспільства. Вчені описують сім'ю, як головну частину життя сучасного учня молодшої школи, зрозумілу для його дитячої та несформованої психіки, в ній дитини вчиться моделі поведінки та створення соціальних зав'язків, моральності, цінностей. Форм комунікації, яким навчається дитини в родині стають головними в подальшому житті дитини,

копіювання поведінки батьків стає одним із основних методів навчання. Саме приклад батьків стає основним при формуванні характерного підходу адаптації в суспільстві, сприйняття життя, соціально прийнятої поведінки та навичок [112]. Дослідники стверджують, що сімейне життя та становище в родині, виховання, по різному впливають на емоційний та психологічний розвиток особистості дитини. Сім'я стає базовою формою суспільства для дитини, на основі якого дитина навчається життя в суспільстві [111].

Серед навичок, які дитина повинна здобути в родині виділяють:

1. Початок соціального досвіду дитини, засвоєння соціальних нормативів та норм адекватної поведінки;
2. Вміння обирати засоби реагування, стримувати негативні емоції, добирати вербальні та невербальні засоби, відповідні до ситуації;
3. Орієнтуватися в значенні та роботі навколишнього світу;
4. Вміти створювати якісні соціальні зв'язки з різними людьми, як самостійно так і будучи частиною групи;
5. Вивчити головні норми поведінки, манери та правила;
6. Створювати причино-наслідкові зв'язки між діями та їх наслідками;
7. Знати та підтримувати основи соціальної поведінки [83].

Сучасна родина є відображенням суспільства, тому має ще недостатньо розвинений вигляд. При вихованні дітей зараз існує перехідний період, де деякі батьки хочуть перекласти відповідальність на вчителів та вихователів, а вони, своєю чергою, вважають головною ланкою адаптації дитини – виховання батьків та навчання в родині. Серед головних причин проблем з вихованням дітей у родині, вчені називають:

1. Проблеми з матеріальним забезпеченням в родині, низький соціальний статус;
2. Психологічно-побутові проблеми, недостатня усвідомленість про методи та особливості навчання;

3. Кризові ситуації в родині, проблеми, розлучення, неповні сім'ї, родини, де батьки позбавлені батьківських права чи мають згубні звички (алкоголізм, наркоманія, залежність від ігор тощо), насильницькі дії над дитиною в родині;
4. Втрата стабільності не тільки в родині, а й суспільстві (війни, пандемії, стихійні лиха тощо).
5. Відсутність стабільності або, навпаки, надмірна монотонність;
6. Ізоляція дитини від необхідного соціального середовища, відсутність батьків поруч, через що виникає нездатність до засвоєння сталих соціальних норм;
7. Негативний приклад, що змушує дитину засвоювати несхвальні норми соціальної поведінки та робить особистість дитини негативною [110].

Всі ці проблеми стають причиною для швидкого розвитку дитячої особистості не відповідно до віку та якості соціальних норм. Психічне, емоційне та фізичне здоров'я порушується, темпи розвитку або ненормально прискорюються, або знижується, адаптивні механізми порушуються, соціальна адаптація не походить ефективно та якісно [59].

Сучасна педагогічна ситуація так само змінюється, через активні соціальні процеси та трансформацією важливих життєвих факторів. Усвідомлення цих змін лежить в основі якісної соціальної адаптації та розвитку гармонічних відносин між суспільством та дитиною, які будуть враховувати інтереси дітей та їх перспективи розвитку. Соціально-педагогічна діяльність розвивається, створюються нові теоретичні засади навчання та виховної діяльності в дитячих садочках та школах. Зараз, головним фактором цього навчання виступає допомога дитині в самореалізації своїх здібностей та соціальної адаптації [121].

Проте, більше значення має соціальне оточення, тобто група дітей, однолітків. Саме в цих умовах формується основа здібностей до соціальної адаптації. Дитяче товариство формує свої маленьке суспільство, в якому діти мають власні негласні закони. Серед особливостей цього товариства можна виокремити:

1. Перше: група має власні побутові правила та взаємовідносини, що функціонують в цій групі. В цих умовах дитина має можливість розвивати

навички соціальної адаптації, пробувати власні сили, позмагатися, зайняти власне місце в суспільстві;

2. Друге: дітям необхідно мати змогу розвивати власні фізичні навички, брати участь в активних іграх, змінювати діяльність;

3. Третє: особливість дитячого товариства може сильно залежати від територіального розташування. Для більш населених пунктів (великих міст) діють власні правила, а для менших (села чи СМТ) працюють інші;

4. Четверте: значну роль грає вікова різниця між дитячими групами. Існує практика передачі досвіду та навичок від старших дітей до молодших;

5. П'яте: засоби масової інформації грають дуже важливу роль в формуванні дитячого емоційного та психологічного інтелекту. Вона сприймається, як частина дорослого світу до якого дитина, особливо підліток, хоче бути дотичним [130].

Для дітей спілкування між собою це можливість говорити з рівними собі, не дотримуватися норм, які необхідні при спілкуванні з дорослими чи з людьми, що мають вищий соціальний статус. Це можливість показувати себе таким, який ти є насправді, без прикрас [18].

Функціонування дитячого товариства та атмосфери в середині групи відрізняється від манери поведінки з дорослими. Діти можуть показувати себе, освоювати правила спілкування з однолітками, створювати власний соціальний простір, який дитина зможе заповнити за власним розсудом, його думками, почуттями, діями та досвідом. Це спроба дитини адаптуватися до сучасних норм, провести спробу зайняти місце в соціумі, розвинути вміння виживати та адаптуватися, жити та вчитися ефективно, вмотивовано, радісно. В дитячій групі дитина здобуває певні необхідні соціальні компетенції [131].

Дитяча субкультура – це соціальне утворення, яке має власну соціальну діяльність, з особливими правилами та фактори функціонування, працює за унікальними морально-правовими нормами, допомагає дітям розвивати свої соціальні навички, здатність до мовлення, особливо за допомогою ігор. В рамках

дитячої субкультури учасники можуть розвивати власні емоції, реакції, переживання [66].

Для дитячої субкультури характерно виконання конкретних функцій соціалізації дитини:

1. Розвиток дитини проходить в соціальних умовах, де є багатопланове спілкування з різними дорослими та дітьми. Учні молодшої школи можуть формувати повноцінні зв'язки між собою, з окремим дітьми та групою, займати власне положення;

2. Дитина вчиться розуміти та проявляти власні емоції, встановлюючи контакти з однолітками, формувати емпатію та емоційність, розділяти факти та дійсності, будувати соціальні орієнтири, створювати власні соціальні цінності, формувати загальний та власний простір. Учені можуть ділитися власними традиціями, поглядами, принципами, що сформовані в родині та дізнаватися про інші;

3. Світ стає ближчим до дитини, більш предметним і дитина може сформувати перший власний світ, сповнений унікальної культури та поглядів;

4. Дитина отримує уявлення про образи та функціонування світу дорослих, культури, яка діє в цьому світі та починає відображати це розуміння в дитячих іграх, за допомогою яких діти моделюють та пробують доросле життя [29].

Емоційний інтелект відіграє важливу роль в житті та розвитку дитини, займає важливу позицію, допомагає усвідомлювати дійсність та підбирати правильні реакції на різні ситуації. Він провалюється через здатність інформувати дорослого про свій стан, позитивний та негативний досвід. Особливо в ситуаціях, коли дитина не може висловити свій стан вербально. З часом, емоційний інтелект дитини змінюється та розвивається, стає більш різноманітним з великою кількістю почуттів, від радості до суму, від спокою до тривожності, від захоплення до страху, від довіри до ревності [133].

Простір сучасної життєдіяльності постійно має зміни соціального, політичного, економічного та культурного змісту. Саме тому дослідники приділяють велику

увагу вивченню особливостей трансформації, особливо того, як зовнішні зміни впливають на особисту «Я-концепцію». Важливе значення це має саме при формуванні особистості, тобто в часи дитинства та підліткового віку [37].

Сучасна психологія обирає гуманістичний підхід до особистості, де емоційна та психологічна система саморозвивається та створює сама себе, а не повторює досвід та стан дітей та друзів. «Я-концепція» дитини будується на основі прожитого досвіду, особисто сформованого, фундаментом стають емоційні події, що надалі виділяють одного індивіда від іншого [101]. До структури цієї унікальної «Я-концепції» входять спільні цінності:

1. Досвід пережитий особистістю на психологічному та фізичному рівні;
2. Усвідомлена інтеграції пережитих цінностей та усвідомлення їх значимості;
3. Набуття деяким досвідом особливого, сакрального значення на рівні підсвідомості;
4. Деякий досвід забезпечує особисті потреби, а деякі мають духовне значення.

На формування особистості та здорового психологічного стану впливає багато зовнішніх факторів. Сьогодні українське суспільство переживає багато кризових явищ, пандемія COVID-19 та російсько-українська війна мали та мають сильний негативний вплив на психологічний стан, призводять до тривожності, різних розладів та порушень загального стану дітей та дорослих. Особливо від негативного впливу потерпають діти, які зіткаються з такими явищами у період свого емоційного та психологічного розвитку [85].

Отже, більшість дітей відчують себе незахищеними та в небезпеці. Це негативно пов'язано з нестабільністю підліткового стану. Тобто дитина не має стабільності ні у внутрішньому стані, ні в зовнішньому світі. Тому існує потреба постійній підтримці для дітей та батьків, що опинилися в складній життєвій ситуації. Діти стикаються з нестабільністю психологічного та емоційного стану, через що потребують допомоги та підтримки від спеціалістів. Шкільним

психологам потрібно бути особливо уважними до дітей, які зіткнулись з важкими життєвими обставинами [104].

Особливе значення для сучасних дітей та підлітків грає Інтернет. Він стає продовженням життя дитини, постійною діяльністю, яка може забирати більшу частину часу. Проводячи свій час в Інтернеті дитина може нехтувати шкільними заняттями, додатковими курсами, живим спілкуванням з однолітками чи батьками. Діти мають постійний доступ до мережі за допомогою WI-FI та мобільного інтернету, використовувати телефон, комп'ютер, планшет тощо. Вони використовують його для навчання, спілкування, ігор, додаткового розвитку, проте найчастіше це засіб розваги та соціалізації. Діти в Інтернеті дублюють свою поведінку в реальному житті в Інтернеті, яскраво виражають емоції, активно йдуть на контакт, проявляють свої інтереси та знаходять однодумців [16].

В Інтернеті дитина може обирати зручне та цікаве для себе середовище. Саме це стає причиною того, що діти, особливо підлітки, проводять багато часу в Інтернеті, сидять у соціальних мережах, дивляться відео та грають в онлайн ігри. За допомогою Інтернету діти можуть соціалізуватися в групі, де у учасників схожі інтереси [100].

Під час Інтернет спілкування підлітки можуть почуватися більш вільно та розкуто. Дитина може обмежити спілкування з людьми, які їй не подобаються, а з тими до кого відчуває позитивні емоції – збільшити. Створюючи власне соціальне середовище, в якому йому буде комфортно [53]. Проте, таке активне спілкування в онлайн може зробити дитину більш замкнутою в реальному житті. З іншої сторони дитина, що має складнощі з соціалізацією, є сором'язливою, замкнутою може краще розкритися в спілкуванні через Інтернет. Вона зможе знайти співрозмовників за межами свого сформованого круга, вийти за рамки невеликого суспільства, знайти друзів з інших міст чи країн. Так дитина може більше дізнатися про світ, отримати підтримку та підняти свою самооцінку. Така активність може замінити реальну для дитини [79].

Підліткам легко поширювати та засвоювати різну інформацію через Інтернет, тому він стає все більш популярним, відводячи на другий план реальну розмову чи

телефонний дзвінок. Можливість вести власні сторінки в соціальних мережах, розповідати про себе та події у власному житті допомагає дітям соціалізуватися, говорити про себе та дізнаватися про інших. Діти молодшого шкільного віку пізнають сучасний світ через дії та спостереження, підлітки використовують дружбу та соціалізацію. Таким чином діти реалізують головну потребу свого розвитку [119].

1.3. Методи психологічної роботи з дітьми молодшого, середнього та старшого шкільного віку

Навчання в школі важкий процес, який вимагає від дітей постійної зосередженості, призводить до емоційної напруги та змушує дітей відчувати підвищений рівень тривожності. На жаль, постійна тривога та нестабільний емоційний і психологічний стан погіршують здатність дитини до навчання, призводять до дезорієнтації, зменшення якості адаптації в навчальних умовах та соціалізації учнів. Таки чином у дитини настає шкільна фобія, тобто вона не хоче відвідувати заняття, рівень успішності в навчанні знижується, починається хронічний нервовий стан. Негатив в процесі навчання переважає над позитивом [106].

З початком процесу шкільного навчання у дитини повністю змінюється її діяльність, оточення, обов'язки, розклад дня та багато іншого. У дитини формуються нові поняття про світогляд, розуміння навчальних та моральних процесів, знання про наукові терміни. Світ учня сповнюється новими естетичними поняттями, збільшується спектр почуттів, переживань, емпатичності та здатності до адаптації. Дитина отримує нові знання та здібності, розширюються кордони захоплень. Починається емоційне та психологічне зростання [91].

Для молодшого шкільного віку характерні свої емоційні особливості в процесі навчально-пізнавальної діяльності. Дитина при переході із дитячого садочка до школи проходить адаптацію. За дослідженнями більша частина дітей відчувають сильну емоційну напругу та, навіть, страх. Для дітей найбільш стресовим виступає

процес перевірки та оцінки знань. В молодшій школі діти ще дуже сильно відчують бажання отримувати високу оцінку власних знань, тому погані оцінки негативно впливають на їх психологічний спокій. Рівень напруги, навпроти, зростає. На додачу до цього, діти бояться отримати покарання від своїх батьків або засмутити їх [104].

Багато дітей стикаються з емоційною напругою через труднощі з навчанням. Учні відчують стрес через нестачу власних знань, нездатність встигати за програмою по тому чи іншому предмету, має рівень менше, ніж однолітки, не може задовольнити власні очікування чи бажання своїх батьків. Через це школярі відчують тільки негативні емоції від свого шкільного життя. При цьому не існує кореляції між рівнем стресу та статтю дитини. Також дослідження показують, що учні відмінники відчують такий самий рівень тривоги, що й учні з середньою успішністю чи двієчники. Єдина відмінність в тому, що відмінники проявляють більшу емоційність при отриманні поганої оцінки знань, ніж учні з меншою успішністю та беруть участь в суспільному житті школи [8].

Із того, що згадувалось раніше можна виокремити конкретний список ситуацій, які викликають у дитини емоційне напруження в школі:

- Перевірка оцінки знань, проведення його оцінювання, уроки, коли проводяться контрольні та самостійні роботи;
- Необхідність учню відповідати у дошки, виступати перед класом, страх стикнутися з осудом зі сторони інших учнів чи вчителя, жартами і насмішками;
- Оцінки, які не відповідають бажанням чи очікуванням [7].

На жаль, не існує механізмів, які могли б повністю нейтралізувати стрес у дітей. Тому шкільним психологам, вчителям чи батькам не вдасться знизити нервові стани учнів до нуля. Єдина робоча схема в цих умовах, це допомога дитині в боротьбі з проявами стресових станів, використання методики засвоєння, зниження емоційного напруження, покращення загально стану дитини. В сучасних умовах дослідники змогли простежити, як стресові стани в умовах навчання призводять до «шкільної фобії». Це поняття з'явилося нещодавно та описує процес, в якому

дитина відмовляється відвідувати школу через страх зіштовхнутися з занадто сильним емоційним напруженням. Часто ця фобія проявляється в поганому емоційному стані, нервових зривах, істериках, криках, скарг на навчання. Не завжди відмова дитини відвідувати школу пов'язана з лінню чи небажанням навчатися. Дратівливість, суперечки з батьками, гнів та сльози можуть бути проявами важкого психологічного напруження, яке виникає у дитини в процесі навчання. Учень не здатен боротися з ними, тому проявляє, як вміє та піддається емоційним зривам. Найбільше до цього схильні учні молодших класів, чия психіка не є достатньо сформованою. Процес навчання може супроводжуватися для дітей навчальним стресом, який в цілому погіршує емоційну та психологічну стійкість, призводить до постійних змін настрою, дитина проявляє бурхливі емоційні реакції, які можуть мати короткий, проте дуже змістовний прояв.

В процесі подолання негативних емоцій та психологічних проблем дитини під час навчання існує сталий алгоритм, який використовують шкільні психологи. Перший етап цього алгоритму полягає в тому, що психологу та вчителю необхідно встановити дружні та доброзичливі стосунки. Між учасниками навчально процесу повинен існувати довірливий контакт, який допоможе при проведенні ретельної діагностики. Саме з неї починається будь-який процес оцінки рівня адаптації чи стресу, сформованості «Я-концепції», здатності до боротьби з негативними станами. Завдяки цьому вивченню вчитель чи психолог може допомогти дітям впоратися з поганими емоційними та психологічними станами. Знизити реакцію на зовнішні подразники. При цьому, якщо дітям необхідна особлива психологічна допомога, її повинні скерувати до більш кваліфікованого спеціаліста [40].

Наступним етапом подолання стресових станів при навчанні в школі виступає необхідність сформулювати та визначити які саме особисті проблеми існують у підлітків чи дітей. Для цього проводять різні бесіди, консультації та тестування з колективом учнів чи з кожним учнем окремо. Потреба в особистих консультаціях існує коли у дитини вже простежуються психологічні чи емоційні порушення. На жаль, в умовах шкільного навчання ні психолог, ні вчитель не зможуть приділити багато уваги кожному учню. Саме тому логічно, що фокусуватися будуть на дітях,

які вже потребують допомоги. Також, завдяки проведенню консультування серед учнів одного класу, можна визначити відповідний тип спілкування, який буде найбільш ефективним саме для цього колективу дітей. Серед таких типів виокремлюють демократичний, ліберальний, гнучкий, авторитарний [99].

Задання третього етапу це знайти методи та шляхи розв'язання питання чи проблеми. Створити план корекційної роботи, підібрати засоби для допомоги. Цей етап базується на досвіді шкільного психолога та потреб дитини. Проводити роботу можна як особисто, так і в невеликих групах до 12 осіб. Рекомендовано розділяти дітей за статтю, проте це не завжди може мати ефекти, іноді краще формувати змішанні групи. Ще одна рекомендація щодо проведення корекційної роботи є акцентуація на рисах характеру, темпераменту та особливостей кожної окремої дитини. Головне завдання цього процесу допомогти дитині впоратися зі стресовими станами, що пов'язані зі шкільним навчанням.

На завершення цього процесу проводяться підсумкові роботи. Оцінюються зміни, який сталися при проведенні корекційної роботи, зміни в «Я-концепції», рівень, наскільки зменшився стрес чи негативні стани в процесі навчання [37].

В роботі з учнями важливо розвивати їх творчу складову. Це допомагає впоратися з проблемами, побороти стрес та тривожність. Творча діяльність є складовою багатьох психологічних методів, що використовуються при роботі з учнями школи. Серед таких методів виокремлюють:

Ізотерапію - включає більшість методів, що пов'язані з процесом малювання, створенням картин та сублімацією свого емоційного стану;

Ігротерапія – робота, коли для покращення стану дитини використовуються ігри. Вони допомагають оцінити деякі навички дитини, розвинути ті, в яких здібностей не вистачає. При цьому це відбувається під час цікавого процесу ігри. Цей метод допомагає покращити відносини в дитячому колективі та між учнями та викладачами. Під час ігри учень знімає емоційну напругу, розслабляється, відволікається від страхів та негативних емоцій. В процесі ігротерапії дитина може змодельовати життєві ситуації, спілкування. Підвищити впевненість та здатність до

адаптації. Дитина вчиться реагувати в життєвих ситуаціях, при цьому не отримати значних соціальних наслідків [20].

В процесі психологічної роботи з учнями вчителі грають другорядну роль. Важливо розуміти, що в цьому процесі основне завдання педагогів стоїть в тому, щоб допомогти родині впоратися з учнями, підтримати батьків, прослідувати за дитиною в шкільних умовах та, за потребою, звернутися до родини. Важливо при цьому не впливати на устрій родини як такий, а саме видавати рекомендації, щодо можливих методів допомоги дитині. Щоб між батьками та школою існував контакт, в рамках якого всі учасники процесу будуть зосереджені на тому, щоб надати допомогу дитині та покращити її емоційний стан та рівень адаптації. Батьки, за допомогою робітників закладів освіти, здобувають навчальні компетентності та навички, щоб покращити ефективність роботи з дітьми. Головне в цьому дотримуватися принципів «взаємодопомоги», «підтримки» та «співробітництва». В цьому процесі особливе місце займає постійний обмін думками та враженнями, спільний пошук виходу із ситуації та досягнення результату [37].

Саме ефективна та спільна робота між батьками та вчителями стає основою підтримки та виховання дітей. Вчителі постійно підтримують батьків у розвитку та формуванні педагогічної компетентності, що, в наслідку, робить працю з дітьми легшою та якіснішою. Виховання та освіта стає спільним процесом, в рамках якого діти якісно розвивають в одній системі. Батьки та вчителі створюють спільне суспільство, в якому формується психологічний та емоційний стан дитини [21].

Батьки грають значну роль в процесі формування психологічного та емоційного стану дитині. Проте, не можна казати, що впливає саме на розвиток тривожності учня. Більший вплив має вже наявна чутливість, яка закладена в дитині з моменту народження. При цьому, не можна сказати, що дитина з високою чутливістю обов'язково буде мати високий рівень тривожності. Вона може бути спокійною та врівноваженою, слухняно поводитися на уроках, виконувати завдання. Роль батьків в цьому процесі займає одну з головних сходинок під час розвитку дитини. Тому саме вони впливають на те, який рівень тривожності отримує дитина. До прикладу, діти, чії батьки гіперопекуючи. Значний рівень контролю, постійні

вимоги, необхідність дотримуватися правил, заборони та обмеження виводять дітей зі стану спокою та призводять до порушення емоційного стану [11].

Також занадто авторитарні батьки викликають у дитини погані стани. В таких умовах учні постійно знаходяться в нестабільному стані, переживають за власні оцінки, відгуки від вчителів та батьків, сумніваються у своїх знаннях, можливостях та вміннях. А постійні переживання збільшують рівень тривожності, призводить до багатьох помилок та ще більшого погіршення стану. В наслідку це може перерости в постійний психологічний стан. Тривога стає звичним станом дитини, а не коротким епізодом. Особливо на погіршення стану впливає воєнний стан, нестабільна ситуація, постійна загроза та часті повітряні тривоги [103].

В стосунках між батьками та дітьми повинен бути симбіоз та взаєморозуміння, звичайні близькі стосунки. Зазвичай стосунки в родині бувають авторитарними чи демократичними (де діти стають майже на рівні з батьками, дорослі не нав'язують свої думки, прислуховуються до думок молодших членів родини). Проте батьки, в процесі виховання дитини, можуть приймати невірну позицію недовіри до дитини, невпевнено з нею спілкується. Негативні думки та стани батьків передаються дитині та роблять її більш тривожною та вразливою. Через емоційний контакт між дитиною та батьками, дітям передаються страхи, сумніви та інші негативні емоції. Це сприяє погіршенню стану дітей. Вони більше відчувають страх та сумніви [104].

Батьки, які мають високий рівень тривоги, мимоволі підвищують його у своїх дітей. Цей процес погано впливає на психіку, постійно нагадує та підпитує його страхи та переживання. Через таку емоційну нестабільність дитині важко дотримуватися вимог, які існують в процесі навчання, високі вимоги призводять до того, що дитина не може їм відповідати та постійно помиляється, через що в них знижується мотивація. Учень відчуває страх під час відповідей на уроці, уникає виступів перед класом, не має мотивації проявляти свої знання, боїться помилитися. Через це тривожність погано впливає на рівень успішності в класі [87].

Крім цього поганий вплив на дитину мають постійні докори та критика. Це один з найбільш очевидних факторів. Бо постійне відчуття провини перед батьками та вчителями призводить до того, що в неї формується великий рівень страху та

нестабільності. Додатково треба сказати про вплив і емоційно стриманих батьків, які постійно закриваються від своїх дітей. Вони не зможуть прочитати та зрозуміти емоції свої найближчих родичів. Це провокує проблеми при взаємодії з іншими людьми, не сформованість емпатії [105].

Висновки до першого розділу

Процес становлення та розвинення дитячого психологічного та емоційного стану починається з етапу народження. Проте основний свій розвиток отримує після дошкільного навчального закладу та молодшої школи. Саме в період цього навчання дитина отримує найбільший емоційний та психологічний стрес, який, у наслідку, може вплинути на все його життя та процес навчання. Сильна емоційна напруга на етапі початку навчання може призвести до хронічного стресу та тривожності. Що, у наслідку, погіршить здатність дитини до навчання, розвинення, спілкування, адаптації в суспільстві. Що, в кінцевому витоку, є головним завданням процесу навчання в школі.

Емоційна та психологічна нестабільність може проявитися в підлітковому віці. Цей період один із важливіших та стресових в процесі становлення особистості. Саме в цей період формується здатність до соціальної адаптації, дитина отримує свою позицію в суспільстві, вчиться приймати рішення та ставити себе в колективі. В цей період проходить важливий процес сепарації від батьків. Для деяких він може біти занадто складним, проте це важливий етап становлення особистості. Дітям потрібно пройти цей етап та самостійно поставити себе в суспільстві.

Головну роль в процесі виховання грають батьки. І важливо їм про це на забувати, не переклади свою роль в житті дитини на вчителів. Саме сімейний приклад, традиції та погляди формують соціальну спрямованість дитини, її погляди та відчуття світу. Саме батька основа та фундамент емоційного та психологічно становлення дитини.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНА ПОПУЛЯРНА КУЛЬТУРА. ІІІ ГОЛОВНІ МЕТОДИ ВПЛИВУ НА ДІТЕЙ У ВІЦІ ВІД 7 ДО 17 РОКІВ

2.1 Формування популярної культури, як методу впливу на емоційний та психологічний розвиток

Суть поняття «культура» розкривається в багатьох наукових роботах дослідників, часто згадується в засобах масової інформації та грає важливу роль в соціальному житті. Дослідники називають близько півтисячі тлумачень слова «культура». Це показує, що вченим дуже важко сформулювати повноцінне тлумачення культури, яке б враховувало всі сенси, які закладаються в це слово [9]. Перша частина вчених описують культуру, як духовне життя людей на якому базується мораль, виховання, простір розвитку культури тощо. В середньовіччі культура почала набувати особливого значення, став не тільки методом виховання та моральності, а й предметом наукового дослідження. Культура стала в одну лінію з математикою, мовою та іншими науками. Саме в цей час побут та розвиток культури особистості почали займати особливу роль в житті людей, почали ставати частиною їх побуту. Цей розвиток культури, як перехід до нового часу, характеризується зверненням людини до природи та зміни її ставлення до самого себе [35].

Людина змінює своє положення у світі, починає розуміти свою силу, особливо здатність протистояти умовним інстинктам. Ставати високодуховною та освіченою особистістю. Людина стає мислителем, починає шукати сутність речей, сенс життя, створювати нове середовище, сповнене глибоких емоцій, а не поверхневих бажань. Людини починає активно створювати нову музику, картини, книжки, розвивати свою релігійність та, паралельно, наукову діяльність [67]. Матеріальне виробництво відійшло на другий план. Воно не мало духовний характер, частіше люди створювали необхідні для життя речі, матеріальність зводилась до простого задоволення необхідних життєвих потреб. Пошук власної духовності стає головною задачею митця або філософа, він повинен пройти довгий шлях до власного піднесення, яке зробить людину сильнішою та досконалою [54].

Культура історично змінювалась з часом. Від часів Відродження до Просвітництва вона пройшла шлях вдосконалення, фокусу на гуманістичні ідеї, духовність. З часом люди знову почали розглядати матеріальну культуру з матеріальної точки зору. Важливу роль в житті людини почали грати житло, одяг, предмети повсякденного використання, речі побуту, засоби для переміщення та зв'язку, прикраси та інші речі. Духовна та матеріальна культура починають розділятися. Перша включає моральні цінності, методи виховання, роботи з дітьми, комунікації, цінностей та ідейних поглядів, освіти та науки. Релігійність, міфологія та вірування також грає важливу роль в духовній культурі та має власні унікальні риси для кожного окремого вірування [63]. Матеріальне значення культури в тому, щоб задовольнити фізичні потреби людей та наповнити їх життя матеріальним сенсом, красивими речами, які будуть задовольнити естетичні потреби. Вони дають людині задовольнити базові потреби, такі як їжа, напої, житло, одяг, спілкування між собою, фізичний комфорт. Популярної зараз є думка, що тільки задовільнивши базові фізичні потреби та зробивши життя комфортним, людина може сконцентруватися на духовності, зрозуміти власні почуття та думки, дослідити глибину власної свідомості, почути інтуїцію та пропрацювати власну емоційну культуру [35].

Дослідники описують три основних явища культури:

- Антропологічний, в який входить стиль та спосіб життя окремої частини суспільства, її розділяють на первісну культуру, європейську, східну, сучасну тощо;
- Соціальний, має прямий зв'язок з окремими сферами життя, особливо тими, що пов'язані з науковими галузями, наприклад економічною, педагогічною, політичною тощо;
- Філософський аспект є найбільш абстрактним та оцінює рівень умовної цивілізованості людини чи групи людей, саме філософський погляд об'єднує «культуру людей», «масову культуру», «популярну культуру», «народну культуру» та багато інших. Цей погляд на культуру має власні негативні та позитивні фактори. Наприклад, щось особисте трактується, як частина

суспільного великого. Культура, за філософським трактуванням, не є цільною субстанцією, а вважається, як поєднання релігійних, естетичних, сімейних, моральних відносин [74].

Дослідникам важко сформулювати одну єдину інтерпретацію поняття культура, бо протягом історії процесу розвитку та становлення культури, традиції та погляди змінювались. В сучасних дослідженнях для оцінки культурного процесу, існують спеціальні етапи:

1. Місце та послідовність розвитку окремої культури, її шлях від зародження до процвітання та занепад;
2. Виявлення які зміни проходить культура, як з одного витікає інше та створює унікальний стиль;
3. Розвиток культури, як цільного, проте окремого від іншого явища, та риси його становлення й розвитку [9].

Культуру важко дослідити, через те, що вона, зазвичай, передає всю складність та багатоманітність людської душі та поглядів. Саме тому культура може й не мати конкретних описів та значення. Проте дослідники найчастіше під спільне поняття культура включають мистецтво, науку, ЗМІ, методи виховання, традиції та вірування, які прийняті в родині, розповсюдження виробництва та матеріалів [73].

Культурні процеси розвиваються постійно, немає етапу в людській історії, коли культура не грала важливої ролі. Саме тому вчені розділяють функції впливу на суспільство, вони постійно перетинаються, впливають один на одного та постійно взаємодіють.

Перша функція, яку виділяють вчені – пізнавальна функція. Людина дізнається про вже наявні культурні здобутки, надихається ними та створює щось своє. Крім цього, до функції пізнання відносить знайомство та розуміння реальних подій, явищ дійсності, які залишаються на підсвідомості та виражається в творчості. Для людей важливо рефлексувати свій досвід тим, чи іншим методом. Для цього вони використовують культурні здобутки та надбання. Культура висвітлює соціальні, історичні та політичні події, особливості епохи, систему відносин між людьми, стилі їх спілкування та взаємодії. Головним завданням людини стає зрозуміти та

збагатити свій емоційний розвиток, духовний світ, розширити свій інтелект, дізнатися щось нове. Ця функція грає одну з найважливіших ролей при розвитку художніх образів, що зможуть перенести дійсність в художнє та літературне мистецтво, яке буде передавати правду про реальне життя.

Друга функція культури має важливе значення при вихованні та має відповідну назву. Культура виховує людину, створює її емоційний та психологічний стан, прищеплює норми поведінки, манери, впливає на думки, погляди та почуття. Саме культура виховує у дітей гуманність, емпатичність, та здатність до соціальної адаптивності. Саме культура виховує у дітей духовність. Митці, які творять культуру передають свої погляди, знання та моральні цінності молодому поколінню, в доступній та легкій манері. Культура один із доступних та простих способів виховання дітей. Крім цього, завдання культури сформувати мету життя у молодого покоління. Культура допомагає дітям зрозуміти світ та знайти в ньому власну мету та ідеали, зрозуміти можливості для її досягнення [14].

Третя функція допомагає досягти відповідного світогляду людей. Її називають світоглядна функція. Найчастіше ця функція використовується в науковій галузі культури. Вона допомагає знайти саму суть речей, просуває пізнання об'єктивної діяльності, вивчення та розвитку. В цьому може проявитися єднання культури з чинною дійсністю. Крім цього, вона передає реальне життя людей з урахуванням основ життя. Таким чином, мистецтво поєднується з наукою, відтворює основи соціального життя, висвітлює реальність та особливості навколишнього світу. Таким чином культура передає унікальний опис реальності, дає людині змогу їх зрозуміти, висвітлити та допомогти іншим з цим. Таким чином, світорозуміння стає для людини простіше та більш функціональним. Об'єктивний світ виступає частиною чогось великого, при цьому відображаючи цінності та ставлення людини. Всього виділяють життєвий, релігійний та філософський погляди. Розділяють цю функцію на такі види – ідеалістичний, науковий, ненауковий, матеріальний та тому подібне.

Четверта функція спрямована на розвиток світогляду. Особливе значення грає емоціонально-образний та раціонально-логічний погляд на життя та світ. Цей

світогляд пов'язаний, як з мистецтвом та творчістю (емоційно-образний), та й з науковою та філософією (раціонально-логічний). Вони частково взаємопов'язані, проте мають і окремі риси. Філософи та науковці постійно шукають спільні риси між культурою та наукою, погляд на людину та її світосприйняття постійно змінюється, важливу роль починає грати різниця між матеріалістичними та духовним значенням. Воно досі виступає предметом багатьох супереч серед сучасних дослідників, особливо в розумінні сучасної людини та історії людства. Для багатьох здається, що поєднати настільки різні цінності складно. Проте, більш має сенс те, що матеріалістичні та духовні фактори доповнюють один одного та створюють єдине розуміння поняття культура.

П'ята функція описує здатність культури до задоволення естетичних та емоційних потреб. Для цього існують такі культурні методи, як театральні вистави, кіно, музичні та художні твори, фотографії тощо. В момент знайомства з цим людина переживає новий досвід, виховує власний естетичний смак. Під час перегляду фільму чи вистави в театрі людина розвиває свою емоційність та здатність до сприйняття естетики, задля насолоди та задоволення особистих переживань. Таким чином, до культури можна віднести відпочинок та дозвілля, особливо за допомогою естетичних образів та художніх здобутків інших людей.

Завдяки мистецтву людина може впливати на світ та власний емоційний стан. Людина відчуває натхнення, гарний настрій, піднесення, мотивацію для активних соціальних дій. Культура допомагає людям мріяти та виконувати власні мрії. Для людей важливо задовольнити свої потреби в естетичній насолоді, отримати відчуття захоплення, піднесення та задоволення. Художні твори здатні виховувати, працювати зі здатністю людини до пізнання та розуміння дійсності через художні твори. Дана функція об'єднує виховання, пізнання та бажання отримати естетичну насолоду. Розвиток та створення культури впливає, в першу чергу, на емоційну складову людського буття.

Мистецтво здатно програмувати моральні та естетичні погляди людей, сформувати прийнятні норми поведінки та поглядів, подарувати нові знання, навчитися та пережити чужий досвід, як власний, щоб сформувати власний

життєвий план. При цьому, у продукті культури не має бути забагато повчань та правил, глядач, слухач чи читач повинен сам прийти до філософського висновку, який автор закладає у свій твір. Дослідники виявили коефіцієнт корисності культурного здобутку, який складається з якості самого твору мистецтва та сприйняттям людей, цього здобутку. Для того, щоб твір мав своє власне унікальне положення культурі, йому необхідно впливати на життя суспільства та одного окремого індивіда, людина повинна розуміти ідею, закладену у творі та художні цінності. Проте, людині теж необхідно більше дізнаватися про культуру, знайомитися з різними її галузями та здобутками, розвивати власні естетичні погляди [6].

Наступна шоста функція має назву «державотворча». Її суть полягає в тому, що особливості національної культури формує певний тип особистості свого представника. Більша частина соціальних навичок та поглядів індивіда. Соціальні навички та погляди, які людина набуває під час виховання, під впливом навколишнього суспільства, в процесі його виховання, навчання, становлення, при впливі на нього побутових та соціальних чинників. Культура, якої навчилась людина, грає важливу роль в її свідомості, поглядах, сфери діяльності, свідомості, як громадянина держави та світу, вчинків, які вони будуть виконувати.

Сьому функція має велике значення при прогнозуванні дій індивіда та натовпу. Вчені описують значення культури в можливості однієї людини прогнозувати дії іншої людини, незалежно від її статусу в суспільстві. Культура це відображення дійсності, яке допомагає якісно відтворити її, зреагувати на зміни в суспільстві. Ця функція надає можливість зробити прогноз дій, подій в суспільстві, розвитку країни, зробити нові наукові та технічні відкриття, створити перспективи для світу. Культура виконує свої функції, як матеріальна та духовна спадщина суспільства, окреслює його рамки та надбання. Культура виступає як дзеркалом людської душі, так і формує її [31].

Культура виступає важливим соціальним спадком та передається з покоління в покоління, через матеріальну та нематеріальну спадщину. Завдяки чисельним здобуткам людства досвід багатьох поколінь передається. Крім цього, в умовах

сучасної глобалізації люди постійно обмінюються культурним надбанням, таким чином кордони стираються. Це формує нову функцію культури – інтегративну. Вона означає здатність людей, взаємодіяти та об'єднуватися в групи, незалежно від їх культурного коду, раси чи національності, прийнятих традицій та поглядів. При цьому, в умовах вищезгаданої глобалізації, необхідно пам'ятати про збереження власної культури та її здобутків. Особливо в умовах розповсюдження інтернету [32].

Сучасна культура має назву «популярна культура». Її розвиток починався з масової культури та пов'язана з розповсюдженням технологій, полегшенням створення та тиражування продуктів культури. З часом масова та популярна культура почала змінюватися та, за думкою теоретиків дослідників, розділятися на дві ланки – низький та високий культурний рівень. Тобто низька культура повинна охоплювати якнайбільшу кількість людей, частіше використовується в рекламі та побудований на стереотипах, міфологіях. Її головне завдання створити в культурі відображення реальності, яке передається через шаблони, вульгарність та низині почуття. Деякі експерти, такі, як Ортега-і-Гасет, Теодор Адорно, Юрген Габермас вважають цей тип популярної культури є інтелектуально та духовно низьким, таким, що не несе позитивних навичок для суспільства. Вважається, що люди, які створюють масову культуру не мають таланту, а, просто, інтерпретують та описують стереотипне відображення культури. Попри те, що це великий пласт роботи, він не несе художньої цінності та буде виступати лише віянням часу [35].

Проте, дослідники описують значення сучасної попкультура. Наприклад, відеоігри, попри спірну позицію дослідників, мають більше позитивного впливу, ніж негативного. Так, відеоігри допомагають стимулювати центри задоволення в головному мозку, розвинути дрібну моторику, уважність, концентрацію, логічне мислення, послідовність, реакцію тощо [86]. При цьому, згубний вплив ігор не є доведеним, навіть ті ігри, що у своїй суті мають насильство та сексуальність не спотворюють та не змінюють психічний та емоційний стан [73].

Наступним проявом популярної культури виступає телебачення. В нього входить реаліті-шоу, телепрограми, телесеріали, які показують людські стосунки,

що схожі на реальність. В телевізійних шоу люди тісно пов'язані та мають певні зобов'язання перед іншими учасниками, редакторами шоу та глядачами. На етапі свого зародження телебачення було відображенням людських стосунків, а на сучасному етапі, який можна назвати частковим розквітом, стає більше методом пізнання про людські стосунки, становлення світу, його функціонування та правил [72]. Сучасні серіали можуть похизуватись різноманітністю своїх стилів та жанрів, тому часто вони виступають не тільки «жуйкою для мозку». Вони змушують фокусуватися, слідкувати за сюжетом, пізнавати запропонований світ, думати та будувати теорії разом з героями серіалу. Глядачам доводиться старанно слідкувати за сюжетом, бути учасником подій, щоб зрозуміти ідеї закладені в творі [7].

Популярна культура, в звичному світовому розумінні, виступає, як новий виток розвитку людства, його духовності, моральності. Популярна культура висвітлює потреби сучасного світу, трансформацію, яку він проходить, підлаштовується під тенденції та ідеї. Люди задовольняють свої потреби за допомогою сучасних серіалів та ігор. На жаль, дослідження не показують в повному обсязі позитивного чи негативного впливу популярної культури на суспільство. Причиною цього виступає те, що популярна культура існує не так багато часу й важко дослідити її вплив в довгостроковій перспективі [45].

Проте, сучасна популярна культура вже має значну соціальну роль, в сьогоденній інформаційно-інтелектуальній добі. Популярна культура повинна задовольнити потреби суспільства, актуалізувати чинні традиції, показати погляди та становище різних частин суспільства, зробити світ цікавішим, допомогти зрозуміти науку, культуру, духовність тощо. Проявити та сформувати розуміння сучасного буття. Культура постійно змінювалась і в сучасному світі вона висвітлює важливі події, ситуації, цінності людини, її повсякденного життя та естетики існування [97]. Сучасна популярна культура сильно залежить від засобів масової інформації, вчасності кінотеатри, Інтернет, соціальні мережі, телебачення. Таким чином, масова культура формує ці засоби та залежить від них. В популярній культурі все має взаємозв'язок, при цьому виступаючи окремим витвором мистецтва. Популярна культура заповнює все життя людині та переслідує її з моменту

народження до смерті. Відбувається це через популярні ігри, серіали, музику, мистецтво, такі нові для культури поняття, як комікси, аніме, к-рор тощо. Культура створює сучасну ідеологію та стає частиною історії [98].

Вагому роль в становленні культурного життя людини грає завантаження емоційної та психологічної сфери. З розповсюдженням сучасних технологій кількість культурних здобутків людства зросла. Людям важко отримувати в голі всі факти, ідеї та структури закладені у всі творчі елементи з якими знайомиться індивід. Людина має доступ до інформації 24/7, сприймає її в комфортному для себе темпі, структурує та шукає інформацію, зафіксує у пам'яті саме те, що їй цікаво та необхідно. Дослідники стверджують, що популярна культура є логічним та зрозумілим розвитком всієї світової культури. Вона змінилась на вимогу суспільства, особливо в моментах пошуках нових смислів та значень, використовуючи засоби, які надають сучасні технології [102].

Проте не існує методів, які допомогли б створити однозначну картину опису популярної культури. Першим, що виділяють дослідники, можна назвати зміну життя, функціонування окремої особистості чи соціальної групи. Зараз неможливо визначити межі де починається та закінчується популярна культура. Саме тому існують складнощі з визначенням окремих факторів впливів діяльності учасників популярної культури. Описувати межі та кордони популярної культури дуже важко, ще й через те, що існують побічно культурні продукти [89].

Сучасна популярна культура, на відміну від, наприклад античної чи середньовічної, має багато провів, захоплює різні сфери та аспекти життя людини, тому її цінності можуть бути як позитивні, так і негативні. Людям потрібно уважніше слідкувати за продуктами культури, які вони споживають та ідеями, які вони несуть [127].

2.2 Головні методи та прийоми, які популярна культура використовує для впливу на розвиток

Популярна культура в сучасному світі має набагато більше елементів та проявів, ніж культура в минулому. В ній співіснують різні напрямки, жанри, стилі музики, це робиться для того, щоб захопити як змога більшу аудиторію. Крім цього сучасна популярна культура, наприклад музика, може включати фольклор, класичну музику, що знаходиться в реєстрі академічної класики. Сучасна музика стала більш гнучкою, музиканти охочіше поєднують різні, непоєднані стилі та створюють щось унікальне. Сучасна популярна культура може похизуватися великою різноманітністю – джаз, поп, рок, хіп-хоп, електронна музика, реп, фолк, кантрі, рок тощо. Саме така різноманітність змушує людей активніше звертати увагу на продукти та більше слухати сам її [6].

Значення музики зростає. Проте важливу роль грає не тільки текст або музикальний супровід, а й відеокліп. В сучасному світі значення музики для самоідентифікації, розвитку комунікативної сфери, відпочинку та розваги, реакцій на емоційні подразники та особисту творчу складову, креативність та здатність створювати щось нове [64].

Сучасна популярна культура має великий вплив на формування особистості та естетичну культуру, особливо у підлітковому та молодшому шкільному віці. При цьому педагоги часто концентруються на академічному розумінні музики, вони кажуть, що дітям важливо вміти слухати та розуміти музику, а не насолоджуватися. Головна ціль цього – сформувати навички сприймати естетичну культуру. Дослідники надають музиці особливий сенс, головне завдання якого – передати мелодією те, що неможливо сказати словами. Духовний світ підлітка насичується новим емоційним спектром, сформується духовний світ дитини, розуміння культури та традицій. Музика, як елемент сучасної культури, допомагає дітям розвинути власну моральну культуру, яку вона потім зможе передати світу та своїм дітям [15].

Культура в загальному розумінні та сучасна культура вчасності формує емоційно-психологічні особливості дитини, допомога розвивати творчі навички, мислення, волю до дії, розвитку, робить дитину та підлітка більш допитливим та зацікавленим у навчанні. Завдяки популярній культурі дитина чи підліток може покращити свою волю, розвинути емоційність та психологічні процеси. Деякі дослідники стверджують, що сучасна культура не має такого морального, естетичного та психологічного підґрунтя, щоб дати дітям достатній розвиток [31].

Зміни, які сталися протягом останніх десятиліть мали вагомий вплив на розвиток цінностей, ідеалів моральних орієнтирів всіх людей, маленьких дітей, проте особливо це впливає на підлітків. У них тільки формується моральні та психологічні конструкції, розуміння світи та установки на життя, при цьому вони шукають своє місце в суспільстві. Популярна культура має вплив на розвиток особистості та й на формування різних молодіжних груп та товариств [117]. При цьому недостатньо вивчений вплив популярної культури на молодших школярів. Вчені недостатньо уваги звертають на виховну функцію популярної культури, а саме застосування її під час навчання, пошуку інформації, доповнення навчального матеріалу елементами популярної культури, використання на заняттях та в домашніх завданнях. Це допомагає виховати естетичну складову емоційно-психологічного розвитку, щоб дитина розвивалась гармонічно та цілісно. Для молоді дуже важливо «розуміння прекрасного», воно допомагає сформувати розвинену цілісну особистість, яка пов'язана не тільки з класичним розвитком, а й з моральними нормами поведінки в суспільстві. Таким чином дитина стає більш розвиненою та морально гармонійною [109].

Молодь формує майбутнє суспільство, саме тому її моральне, психологічне та естетичне виховання повинно стати важливою частиною виховання дітей як вдома, так і у школі. Дитина повинна здобувати знання в музичній, літературній, художній та естетичній галузі. Це допоможе покращити інтелектуальний розвиток та розширити розуміння сучасного світу та популярної культури, зростання розуміння себе в суспільстві, особливості національних традицій для виявлення

індивідуальних здібностей, задоволення потреб в естетиці та вдоволення власних соціальних інтересів [62].

Через споживання контенту дитина чи підліток може отримати емоційний досвід, сформувати реакцію на різні ситуації, створити простір для роздумів та переживань. Сучасна популярна культура дає дитині можливість пережити та усвідомити свої власні переживання, подивитися на них з іншого боку [45]. Особливу роль надають телепередачам та серіалам. З самого початку створення цього жанру популярної культури в нього вкладали актуальні віяння суспільства, соціальні прагнення, стереотипи та норми. Серіали мають багато можливостей для передачі ідеї. До них входить сценарій, сюжет, персонажі, локації, стиль знімання, музика та особливості ідеї серіалу. Головне завдання зацікавити глядача та витягнути з нього емоції та час. В сучасному світі глядачі мають великий вибір медіаматеріалів, з різним стилем та сюжетами, тому необхідно їх з кожним разом робити більш навантаженим емоційно. Без додаткового навантаження твору буде дуже важко витримати конкуренцію [56].

Великою особливістю сучасної культури стали серіали та кіно. До створення відповідних технологій ці напрямки заміняли театри та балети (хоча і зараз вони мають велике значення). Зараз кіно, серіали та відеоконтент займають цю нішу, завдяки своїй доступності, ознайомитися з цим контентом можливо в будь-який момент часу, будь-де [5].

Наприклад, сучасний популярний серіал «13 причин чому» досліджує особливості людських відносин, показує адаптацію підлітка та дорослої дитини в соціальному середовищі. Він описує різні життєві події та передає проблеми героїв, завдяки яким молоді люди можуть ознайомитися з різними реакціями та поглядами на важкі життєві ситуації, провести паралель зі своїм реальним життям. На жаль, немає достатньої кількості наукових робіт, які допоможуть визначити вплив сучасних популярних серіалів на підлітків, тому під час вивчення довелось звернутися до рецензій чи відгуків, особливо тих, які були написанні глядачами серіалу, де вони описували свої відчуття чи емоції від перегляду. З цього вивчення можна зробити висновок, що серіал підіймає багато різних актуальних питань,

викликає великий емоційний відгук та має вагомий вплив на підлітків. Саме соціальні тригери в медійному творі, вчасності серіалах, провокує підлітків до заглиблення в ту чи іншу тему та створення своєї власної психологічної реакції. При цьому немає достатньої кореляції між показами негативних звичок (алкоголь, куріння, наркотики), цікавості до інтимного життя чи суїциду та зануренням підлітків у це [1].

Крім цього серіали розкривають важливу та, до деякого часу, закриту тему булінгу. Ця проблема існувала завжди. Де є дитячий колектив дуже часто присутній булінг, знущання, фізичне чи психологічне насильство [115]. Головною причиною булінгу виступає внутрішня агресія, злість, неприйняття, хибне уявлення про влаштування світу, відчуття власної емоційної та психологічної неповноцінності, недорозвиненість нервової системи, бажання самоствердитися, несформовані рамки поведінки, поганий вплив батьків, відсутність моральних норм, заздрість, образи тощо [65].

Серіали допомагають дітям рефлексувати власні переживання та страждання. Наприклад, дуже яскраво показують проблему не прийняття в суспільстві, через несхожість, слабкість, протистояння. Підліток завжди намагається знайти своє місце в суспільстві. Саме тому проблема булінгу виступає дуже актуальною, а її висвітлення в кіно та серіалах допомагає впоратися з проблемами та пережити стрес. Підліткове суспільство постійно вимагає йому відповідати, створювати власний образ та імідж [125].

Тиск щодо формування власного іміджу виступає однією з головних проблем соціальної адаптації. З цією проблемою також допомагає впоратися популярна культура, вчасності серіали. Наприклад, український серіал «Перші ластівки» показує, як вимоги суспільства, тиск оточення негативно впливають на людину, змушують її прикидатися та змінювати свої ідеали. Підліткам важко відокремитися від запиті суспільства, бо вони тільки починають шукати своє місце в цьому суспільстві. В цьому віці людина найбільше схильна піддаватися маніпуляціям та робити через це помилки [45].

Серіали допомагають дітям впоратися з різними проблемами, подивитися на ситуації наближені до їх життя та відрефлексувати свої проблеми, отримати підтримку, яку вони не відчують в реальному світі, оцінити різні можливі сценарії розвитку подій. Крім цього серіали захоплюють дітей цікавим сюжетом, якісною акторською грою та музикою [127].

2.3 Вплив сучасної популярної культури на розвиток дітей у віці від 7 до 17 років

Медіапростори – спектр з великим психологічним впливом. Розглядаючи його особливості необхідно зазначити, що існують спеціальні засоби психологічного впливу на особистість. Дитина піддається цьому впливу чи не більшу ніж доросла людина. Це пов'язано з психологічними особливостями засвоєння та розуміння інформації. Дослідники активно говорять як про позитивні, так і про негативні сторони впливу медіапростору. Серед позитивних елементів впливу можна назвати підвищення рівня грамотності, покращення його інтелекту, а саме уваги, пам'яті, уяви, розуміння, мислення, комунікації тощо. Інформативність, яку несе медіапростір допомагає покращити рівень загальної обізнаності. В навчальній практиці активно використовується пізнавальна функція для медіа-текстів, презентацій, різних ігрових практик для покращення розуміння матеріалу, особистих навичок в умовах роботи в навчальному закладі. Найбільше цей стиль використовується в роботі з молодшими класами [27].

Найбільший вплив має сучасна мультиплікаційна культура. Медіа постійно пропонують дитині велику кількість мультків, з різними ідеями, напрямками, моральними цінностями, особливостями. Деякі дослідники та батьки наголошують на тому, що в сучасних мультках забагато насильства та недостатньо моральних цінностей. Існує думка, що персонажі мультків занадто часто розв'язувати питання за допомогою сили, що погіршить їх навички до спілкування та знаходження компромісу. Діти будуть розв'язувати всі питання через силу, не зможуть розмовляти та домовлятися між собою. Крім цього мультики дають дітям

чітке розгалуження на зло, жорстоке, сповнене гніву та насильства та добро хороше, світле, те що завжди перемагає. Це вчить дитину, що світла сторона завжди перемагає, проте дитина втрачає можливість розуміти сірі тонна, розділення стає занадто чітким, через що вона не може знайти середнє [43]. Частина вчених наголошують, що мультфільми, які показують агресивну поведінку, насильство, негативні емоції тощо збільшують схильність дитини до негативної поведінки. Вона втрачає здатність до емпатії та починає гірше ставитися до навколишніх. Такі мультики можуть показувати негативні аспекти дорослого життя – брехні, злочинності, неприязності, нещирості, корумпованості, постійних людських конфліктів. Дослідники вважають, що таким чином діти занадто рано знайомляться з дорослим життям та втрачають можливість насолодитися дитинством [95].

Окрім цього, серед негативних факторів дослідники називають нереалістичне зображення персонажів, великі очі, форма обличчя, прояви сексуальності, які створюють у дитини не реальні очікування від життя, власного вигляду та людей навколо. Це негативно впливає на формування еталонної поведінки та емоційного фону, які впливають на дитину та її принципи [96]. Ще одне питання в мультиплікації, яке є частиною сперечань, це образ матері. Деякі дослідження показують, що мультики змінює материнську фігуру. Вони роблять її жорстокою, неохайною, замість чуйної та турботливої. Приводять, як приклад мультфільми про «Родину Адамсів», ніби вони спотворюють поняття про нормальну родину [22].

З цією тезою важко погодитися. Попри нестандартний стиль та образи героїв, «Родина Адамсів» показую варіант родини зі здоровими сімейними стосунками. Таким чином, Мартіша (мати) та Гомес (батько) з повагою ставляться до дітей, не нав'язують їм свої погляди, підтримують та намагаються зрозуміти. Вони не намагаються виростити зі своїх дітей других себе, а підлаштовуються під їх характери та погляди. Наприклад, коли Пакслі (син) не може виконати традиційний танок Гомес (батько) підлаштовується під сина та дозволяє виконати традицію зручним для нього методом. Адамси показують варіант стосунків в родині, де батьки кохають один одного, підтримують, мають дуже гарні відносини,

виховують дітей, хоч і не традиційно, але звертаючи увагу на їх потреби, бажання та характери. Хоча Адамси і не є традиційними в звичному розумінні, проте їх сімейні відносини можна назвати максимально здоровими.

Крім цього, недобросовісні дослідники, часто говорять про негативний вплив мультиплікації на знання дитини про правила та норми безпеки, особливості поведінки в суспільстві, співіснування та соціалізації. Причиною цього вони називають відсутність для героїв наслідків в ситуаціях, коли вони порушують правила чи стереотипно погано поступають [48].

Насправді ця теза не є правдивою. Мультиплікація займає важливу роль в моменті виховання дитини та компанії, що їх створюють закладають позитивні ідеї. Наприклад, в мультфільмі «Красуня та чудовисько» показується, що красива зовнішність не головне, важливіше те, що в середині, а в мультфільмі «Енканто» показуються цінність родини та важливість індивідуальності, історія «Попелюшки» показує, що старанний труд та доброта завжди принесуть плоди. Такі послони має більша частина сучасних, популярних мультфільмів.

Важливим елементом сучасної мультиплікації виступає казковість, загадковість та чарівність. Тобто історії мають загадковий, магічний флер, який окутує весь сюжет та формує основні сюжетні повороти та моральні цінності, що закладають автори. Казковість, як частина мультиплікації є естетичною та ціннісною частиною популярної культури та чинного, сучасного медіапростору. Таким чином, можна стверджувати про позитивний вплив сучасних мультиків на соціальний та емоційний розвиток дитини, особливо в молодшому шкільному віці. Це один із можливих шляхів допомоги розвитку та формування сучасної дитини. Тому важливо додавати елементи мультиплікації в навчальний процес школяра [78].

Дитина починає пізнавати світ через фантастичні розповіді та мультиплікацію. Таким чином дитина розвиває власні навички, фантазію, здатність до аналізу та розуміння, пошуки життєвого сенсу. У неї покращуються адаптація до реального світу. За допомогою популярної культури дитина дізнається про світовий устрій та загальноприйняті правила. Вона може сформувати власні приклади та моделі

поведінки, створити унікальний фантастичний символізм, завдяки якому зможе повідомити світ про власний стан, прагнення. Таким чином дитина може усвідомити особливості реального світу та його функціонування, де всі складові функціонування світу логічно поєднанні та мають якісну взаємодію [42].

Сучасний школяр постійно отримує інформацію із медіа-ресурсів. Тому потік «масової культури» має величезний вплив на свідомість людини з дошкільного до раннього шкільного віку. Сфера музичної культури розвивається достатньо активно та, в більшості своїй, створюється на основі запиту слухача. Саме тому в сучасних умовах існує така велика кількість різноманітної музики, яка може не відрізнитися достатнім рівнем якості [31].

Комерціалізація та розгалуження може призвести до негативного розвитку музикальної сфери. При цьому неможливо засвідчити, що сучасна музикальна культура має тільки негативний вплив на молоде покоління. Глобалізація дозволяє дитини знайомитися з різними форматами та стилями в музики. Музикальні стилі мають сильний вплив на формування смаку, інтересів, цінності, пристрасті, захоплення молодих. Через це деякі дослідники негативно відгукують про вплив західної музики на українського школяра [24].

Насправді така позиція не релевантна, бо музика, незалежно від країни походження, може нести негативний та позитивний вплив на дитини. Деякі українські виконавці створюють достатньо низькопробну музику. Особливо актуально це стало під час війни, коли стали популярні такі пісні «Ванька-встанка» та «Гарна українка я...». Ці пісні не мають глибокого послуху чи ідеї, якісної музики чи тексту пісні. Існує багато якісної і не дуже західної музики так само, як і української.

Сучасна українська музика зараз розвивається активніше, ніж раніше. Українські артисти виходять на міжнародний ринок, та здобувають значну популярність не тільки в українському суспільстві, а й в світовому. Музична культура все більше адаптується до світових течій. Крім сучасних популярних напрямів, особливу увагу починають звертати на історичну українську музику. Це створює новий попит на класичну українську музику та надію, що вона зможе

зайняти нове місце в світовій культурі, покращитися становище та національного сприйняття. Українська музика розвивається в багатьох напрямках та стає важливою частиною культури та репрезентації України [31].

При цьому сама музична освіта проводить успішну роботу у вихованні нового покоління. До них відносяться музичні школи, коледжі та школи мистецтв. Проте сучасне музичне мистецтво необхідно використовувати не тільки при навчанні в спеціалізованій школі, а й класичній навчальній програмі. Спостереження за впливом музики на інтелектуальний емоційний, психологічний та загальний розвиток дитини та підлітка [32].

В цілому можна зазначити, що музичне середовище має вагомий вплив на суспільство та дитину. Саме тому, важливе значення має дослідження впливу який надає музика. Важливо, що немає достатніх ознак який цей вплив, негативний чи позитивний, яке глибинне значення в ній закладається для емоційно-естетичного світу дитини, впливає на настрій та емоції [35].

Музичне мистецтво має значний вплив на свідомість особливо в момент формування естетичних поглядів. Причиною цього виступає те, що музика має вагомий вплив на інтелектуальний та естетичний досвід людини. Культурне виховання допомагає розвинути самосвідомість та сприйняття художніх творів. Формується нове соціокультурне середовище, в якому росте та розвивається психіка дитини [60].

Музикальні смаки допомагають старшокласникам створити власні ціннісно-сміслові погляди та розвиває естетичні погляди. Розвиток музичних смаків не тільки для естетичного виховання, а й для становлення особистості в соціумі. Слухачі окремих музичних жанрів та груп можуть об'єднуватися в спільноти. Таким чином підлітку легше визначитися з власним місцем в суспільстві, життєвим шляхом та орієнтацією особистості [48].

Музичну культуру можна додати за засобів аудіовізуальної комунікації. До них ще відносять нові ЗМІ такі, як кінематограф та телебачення. При цьому, дослідники не погоджуються з тим, що існує суперечка між старими та новими культурними засобами. Наприклад, кіно не витісняє театр чи оперу, а Інтернет не витіснить

книги. У сучасному світі спокійно поєднуються кіно, телебачення та класичні методи розповсюдження інформації. Це умовно пов'язано з тим, що всі аудіовізуальні засоби мають власний стиль та специфічні функції, що дозволяють їм співіснувати в єдиному всесвіті та доповняти один одного, підтримуючи здорову конкуренцію [64].

Функціональність засобів масової комунікації та система її розвитку постійно змінюються, створюються специфічні типи та жанри, які, з часом стають класикою. Кожна окрема передача, фільм, книга, видання чи жанр, мають окремі специфічні риси, завдяки яким формується їх соціальна функціональність. Завдяки цьому можна простежити механізми, який допомагає розвинути медіа. Саме таким чином засоби комунікації впливають на свою аудиторію завдяки аудіовізуальній та аудіовербальній комунікації [26].

«Інформаційний вибух» суттєво вплинув на розвиток та стан популярної культури. Особливо на функціонування та взаємозв'язок між умовно класичними та сучасними жанрами. Наприклад, між літературою та кінематографом. Людина в сучасному світі оточена різними каналами інформації, доступом до великої кількості ресурсів. Сучасна людина здатна до отримання змістовної, цілісної та оперативної інформації з різних питань. Таким чином класичні джерела можуть поступатися сучасним, таким, як Інтернет [28].

В процесі порівняння сучасних та класичних каналів інформації на прикладі дитячого читання, можна простежити фактори, які змінюють його зміст, структуру та функції. Серед таких факторів вирізняють:

1. Характер отримання інформації стає більш прагматичним та поверховим, інформація більше не сприймається, як цінність;
2. Необхідність отримання інформації переважає над бажанням;
3. Масова культура має більший вплив на молоде покоління, ніж класична. Змінюються популярні жанри, особливої популярності набувають детектива, любовні романи, підліткові оповіді та трилери;
4. Більшість молодих людей обмежуються швидкою інформацією, короткими відео та постами;

5. Гендерні відмінності починають грати меншу роль, ніж жанрові особливості [110].

Попит на сучасні види масової інформації можна розділити на два типи:

1. Безпосередній вплив, який описується аудіовізуальною інформацією, яка має великий попит та спрямованість на конкретну цільову аудиторію;
2. Опосередкований вплив описується, як той, що спрямований на тематичний попит та жанр [26].

Головна особливість сучасної масової культури в тому, що твори для дітей та дорослих змішуються. Вікові грані, хоч і можуть грати роль при показі в кінотеатрі, проте в домашньому перегляді перестають, щось означати. Сучасна продукція для дітей та підлітків дуже змістова та значна. Тому можна говорити, що вона має сильний вплив на дитину з її молодих років [31].

Висновки до другого розділу

В сучасному світі важко переоціни значення популярної культури. При цьому особливе вплив вона оказує на дітей та підлітків. Людина, що виросла з постійним впливом популярних мультиків, фільмів, музики, серіалів, ігор тощо, постійно переймає в свої думки та поведінку звички, що переймає від елементів популярної культури. На жаль, серед дослідників не існує сталої думки чи є той вплив позитивним, чи негативним. Проте його значення дуже велике та посперечатися з його силою неможливо.

Деякі вчені відстоюють думку про негативний вплив відео-ігор, проте інші стверджують, що вони, навпаки розвивають важливі навички. Так само думки розділились про мультиплікацію. Одні вважають, що вони погано впливають на психологічний та емоційний стан дітей, розвиток моральності та розуміння світу. Другі, навпаки, вважають, що мультики допомагають розвинути знання про зовнішній світ, здобути позитивні навички та виростити моральність. Назвати кожную з цих думок абсолютно вірною неможливо. Деякі елементи популярної культури можуть негативно вплинути на дитину, так само інші будуть мати

позитивний вплив. Все залежить від здатності дитини сприймати та фільтрувати інформацію, розуміти де позитивний та негативний приклад. А ця функція покладається на відповідальність батьків.

Одже, можна точно говорити, що елементи популярної культури допомагають дитині навчатися, розвинутися, знайти точки поєднання з оточуючими. Проте важливо зрозуміти, що інформацію потрібно розділяти, уважно ставатися до серіалу, фільмів, мультфільмів, ігор та музики. Звертати увагу на вікові обмеження та рекомендації.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУРИ НА ДІТЕЙ У ВІЦІ ВІД 7 ДО 17 РОКІВ

3.1 Основні етапи дослідження та результати вивчення початкового емоційного та психологічного розвитку

Перший етап практичного дослідження складається з проведення початкової оцінки рівня психологічного та емоційного розвитку дітей у віці від 7 до 17 років. Для початку їх розділи на чотири вікові групи, що будуть основними при проведенні їх тестування, анкетування, інтерв'ю та оцінки психологічної та емоційної діяльності. Кожна група проходила психологічне тестування відповідно до віку її респондентів:

- "Гра в лабіринт"(мислення, логічні здібності), "Оцінка вербально-логічного мислення" (перша та друга групи);
- "Визначення опосередкованого запам'ятовування матеріалу по А. І. Леонтьєву", "Аналіз розподілу уваги"(третья та четверта група);
- Тест Голлана. Визначення соціальної спрямованості особистості (четверта група).

Наступним етапом стала оцінка емоційного стану та розвитку напочатку проведення експерименту. Для цього використовувалось два види тестування:

- Тест на розвиток мислення;
- Проективна методика "Обери обличчя".

Другий етап був розрахований на докладне практичне вивчення та висвітлення впливу сучасної популярної культури на розвиток дітей у віці від 7 до 17 років. Для цього, протягом 9 тижнів, до уроків дітей додавались елементи популярної культури. Цей етап був спрямований на збільшення зацікавленості учнів у навчанні через використання популярної культури. Після цього діти давали відповідь на запитання в анкеті, що були спрямовані на особисту оцінку їх емоційного та психологічного стану (див. дод. Б).

Третій етап складався з оцінки професійного психолога рівня впливу популярної культури на дітей, що приймали участь у дослідженні. Для цього проводились групові консультації з психологом за спеціально сформованим графіком (див. дод. А). Загалом кожна категорія мала одну зустріч з психологом в два тижні. Під час цієї зустрічі проводилось групове інтерв'ю під час якого оцінювали зміни психологічного та емоційного стану (Додаток Б).

Четвертий, фінальний, етап складався з порівняння результатів тестування на психологічний та емоційний стан на початку дослідження та після проведення експерименту. Після цього були сформовані висновки та результати дослідження.

В дослідженні приймали участь учні Бахмутської загальноосвітньої школи I-III ступенів №7 Бахмутської міської ради Донецької області. Для проведення вивчення були запрошені учні від перших до одинадцятих класів. Всього респондентів 236, який розділили на чотири категорії. (див. таб.3.1.)

Таблиця 3.1. Розподілення учасників експерименту на групи

Вік	I група (7-9 років)	II група (10-12 років)	III група (13-15 років)	IV група (16-17 років)
Кількість	49	80	79	28

Така група респондентів обумовлена тим, що необхідно було дослідити вплив на різні вікові групи, зміни у психологічного та емоційному розвитку в залежності від вікової адаптації. Робота з учнями почалась зі знайомства та дослідження їх емоційного та психологічного стану на початку дослідження. Першим була «Гра в лабіринт», суть якої в тому, що дітям необхідно знайти вихід з наданого лабіринту малюючи шлях олівцем. (див. дод. В) Якщо дитина справлялась сама та швидко та без допомоги, то вважається, що він впорався. В моменти, коли дитина часто зверталась за допомогою та справлялась довше часу, який було відведено то, вважалось, що дитина майже впоралась. Якщо завдання було не виконане – респондент не впорався. В даному дослідженні з завданням впорались 71% учнів, майже впорались – 19%, а не впорались – 10%. (див. рис. 3.1)

Рисунок 3.1. Результати проходження «Гри в лабіринт»

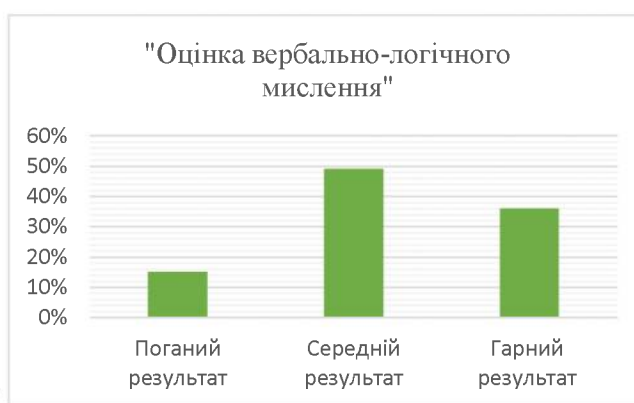

Рисунок 3.2. Результати «Оцінки вербально-логічного мислення»

Наступним етапом проведення дослідження було тестування дітей на рівень вербально-логічного мислення. (див. рис. 3.2) Вербальне мислення описує, в першу чергу, здатність до висловлення своїх думок. Мова – основана частина вербального мислення та розумової діяльності. Завдяки їй дитина може здійснювати процес роздуму та спілкування. Це одна із перших навичок, якою оволодіває дитина після народження. Дитині необхідно мати гарні навички, щоб доносити свою думку та стан до оточуючих найпростішим засобом – мовою. Без гарної здатності до вербального мислення дитина не зможе ефективно та гарно контактувати із суспільством, іншими учнями та вчителями. Таким чином, можна сказати, що коли дитина має гарно розвинені вербально-логічні навички, то і буде мати гнучкий розум, здатність до легкого вирішення навчальних та життєвих завдань, логічних загадок тощо. Також такі діти будуть мати високий рівень емоційної стабільності, легше будуть справлятися зі стресом. Для них навчання буде простішим, оперувати

поняттями будуть краще. Поганий результат у тестуванні отримали 15% учнів, середній результат був у більшості респондентів, тобто у 49%. Високий результат спостерігається у 36% учнів, що пройшли тестування.

Наступними початковими тестами були "Визначення опосередкованого запам'ятовування матеріалу по А. І. Леонт'єву" (див. дод. Д), "Аналіз розподілу уваги". Головною задачею першого тесту було дослідити особливості запам'ятовування учнів, їх здатності до сприйняття матеріалу. Пам'ять є головним механізмом збереження, відтворення та використання власного досвіду. Весь цей процес має чотири етапи – здобування (запам'ятовування), збереження, відтворення та забування інформації. Запам'ятовування розділяється на два види – механічне та смислове. У людини може бути краще розвинений один із цих видів. Для того, щоб визначити наскільки якісно дитина здібна до запам'ятовування проводився даний текст.

Сам тест складався з двох серій. Перша – завдання на визначення обсягу пам'яті при вивченні словесного матеріалу, без додаткових емоційних чи системних зв'язків. Дітям пропонувалось запам'ятати 20 простих слів та, потім, їх записати. Друга частини складалась з визначення обсягу пам'яті. Тільки в цьому разі запам'ятовування словесного матеріалу проходить за допомогою системи смислових зав'язків. Використовуються тепер не одне слово, а два. Учням необхідно було запам'ятати кожне друге слово. Після цього визначається здатність до запам'ятовування. Результати розділяються на чотири рівні: висока здатність (в першому етапі дитина запам'ятала 11-14 слів, в другому – 11-12 слів), середня здатність (в першому етапі дитина запам'ятала 7-10 слів, в другому – 9-10 слів), нижче середнього (в першому етапі дитина запам'ятала 3-6 слів, в другому – 6-8 слів), низька (в першому етапі дитина запам'ятала 0-2 слів, в другому – 0-5 слів). (див. рис. 3.3)

Рисунок 3.3 Результати тесту на «Визначення опосередкованого запам'ятовування матеріалу по А.І.Леонт'єву»

Результати на початку дослідження показують, що високий рівень запам'ятовування має 39% учнів, що взяли участь в дослідженні. 42% мають середній рівень, тобто змогли запам'ятати від 7 до 10 слів. Рівень нижчі середнього показали 14% учнів, а низький – 5%.

Наступним етапом було тестування на «Аналіз розподілу уваги». Головною його ціллю виступає дослідження здатності до швидкісного протікання психічних процесів, вивчити, наскільки дитина здатна до переключення уваги.

Увага – важлива частина психологічної діяльності людини, яка проявляється в здатності свідомості зосередитися на певних об'єктах в певний час, які мають постійний чи ситуативний характер. Цей процес потребує концентрації та не є психічним. Він вимагає від людини свідомих зусиль та старань. Без нього не проходить ніякий процес навчання чи пізнання [2].

Увага починається з концентрації на об'єкті, події чи людині, повне відволікання від інших подразників. Концентрація уваги потребує предмет, на який буде спрямована. Зовнішній світ є постійним об'єктом концентрації, особливо у дітей які потребують пізнання всього, що їх оточують. Увагу розділяють на такі види:

1. Мимовільна увага – формується на основі взаємовідношень дитини із навколишньою середою та не має спеціального, свідомого наміру. Її ще також називають пасивною увагою, тобто майже рефлексом. Мимовільна

увага не може існувати без подразників, які її викликають. Саме вони набувають особливого значення, що перекривають інші зовнішні фактори.

2. Довільна увага – вимагає додаткових зусиль для регуляції. Є свідомою та вмотивованою особисто людиною. Найчастіше в навчанні використовується саме цей тип. Цей вид уваги спрямований на досягнення конкретних цілей. Фундамент функціонування довільної уваги знаходиться в постановці мети та виконанні діяльності задля її досягнення, виконання вольових зусиль. У дітей довільна увага формується за допомогою дорослих. Саме вони вчать дитину концентруватися та старатися, щоб виконати будь-яку дію. Це стосується не тільки процесу навчання [16].

Довільна та мимовільна уваги існують спільно. Вони гармонійно переходять один в одного та співіснують. Однією з причин зміни уваги може бути погіршення мотивації, занадто сильні подразники, стомленість чи погана здатність до концентрації. Наприклад, якщо під час навчання дитина бачить гарні результати роботи – її мотивація покращується. Так само, якщо результати негативні чи не задовольняють дитину, то її мотивація та довільна увага знижуються [1].

Увага має окремі особливості, серед них можна назвати:

1. Стійкість уваги – здатність дитини концентруватися на окремому завданні необхідний час;
2. Коливання уваги – зміни концентрації протягом окремого часу, мимовільні зміни інтенсивності довільної уваги;
3. Розподіл уваги – здатність розділяти концентрацію на декількох об'єктах одночасно, кількість таких об'єктів;
4. Концентрація уваги – здатність дитини засаджуватися на окремих об'єктах та діях;
5. Перемикання уваги – вміння свідомо змінювати фокус уваги;
6. Обсяг уваги – кількість об'єктів на яких дитина може свідомо концентрувати свою увагу та ефективно виконувати завдання.

В моєму дослідженні вивчення розподілу уваги проводилось за допомогою психологічного тесту, що був спрямований на уважність. Завдання було

порахувати в голос від 1 до 20, потім від 20 до 1. Після цього завдання ставало складніше. Треба було порахувати від 1 до 31, при цьому не можна називати трійку й число кратне їй. Замість нього називалось будь-яка обрана фраза. Результати оцінювались за кількістю помилок: гарний розподіл – 0-4 помилки, середній розподіл – 5-7 помилки, нижня межа розподілу – 8-10 помилки, поганий розподіл – 11-12 помилки. (див. рис. 3.4)

Рисунок 3.4. Результати тестування на «Розподіл уваги»

Результати показали, що 33% дітей мають гарний розподіл уваги, 51% – середній розподіл уваги. На грані нижньої межі опинилось 9% учасників дослідження, а поганий розподіл мали 7% учні. Такі результати можна назвати задовільними.

Наступним етапом стартового вивчення учнів був «Тест Голлана. Визначення соціальної спрямованості особистості.» Головна його задача вивчення професійної особистості дітей та їх можливих типів спрямованості особистості. Це проводилось для того, щоб визначити які тип мислення причетній дитині. Серед цих типів можна назвати:

1. Реалістичний тип – концентрується на чинній ситуації, орієнтований на конкретні моменти, інструменти чи речі. У таких дітей добре розвинуті математичні здібності, логічне мислення та невербальні вміння;

2. Соціальний тип – найкраще вдається комунікація. Такі діти добре розуміють настрій людини, його потреби та бажання. Вони люблять керувати, тому часто стають президентами класу чи школи. Головна

проблема таких дітей – велика залежність від думки та позиції інших. Спирається на емоції та почуття;

3. Інтелектуальний тип – має велику здатність до аналітики, раціонального мислення. Незалежний від суспільства, має не дуже гарні соціальні навички. Ці діти люблять вирішувати завдання, особливо ті, що потребують логічного мислення. Мають однаково розвинуті вербальні та невербальні навички;

4. Заповзятливий тип – діти з великим ентузіастом та імпульсивністю, люблять пригоди та активні відпочинок, подорожі. Вони, зазвичай займають домінуючу позицію, легко керують людьми. Погано сприймають завдання, що потребують великої концентрації чи фізичних зусиль. Може бути занадто агресивним;

5. Конвенційний тип – полюбляє структуровану діяльність. Ці діти дуже практичні, схильні до спокійної та стереотипної діяльності. Погано ставитися до зміни діяльності. Організаторські здібності погано розвинені;

6. Артистичний тип – дуже емоційний, має гарну інтуїцію та складне сприйняття життя. Оригінальний та активний, гарно сприймає фізичну діяльність. Постійно потребують затвердження власного статусу, внутрішнього та зовнішнього положення. Часто йде проти звичних правил суспільства.

За допомогою цього тесту ми змогли визначити соціальної спрямованості особистості старшокласників та кількість учнів в різних напрямках професійного спрямування. (див. дод. Е) За допомогою цього тесту вдається визначити тип особистості до якого входять характер, здатність до видів діяльності, склад розуму, професійні можливості, захоплення тощо. (див. рис. 3.5)

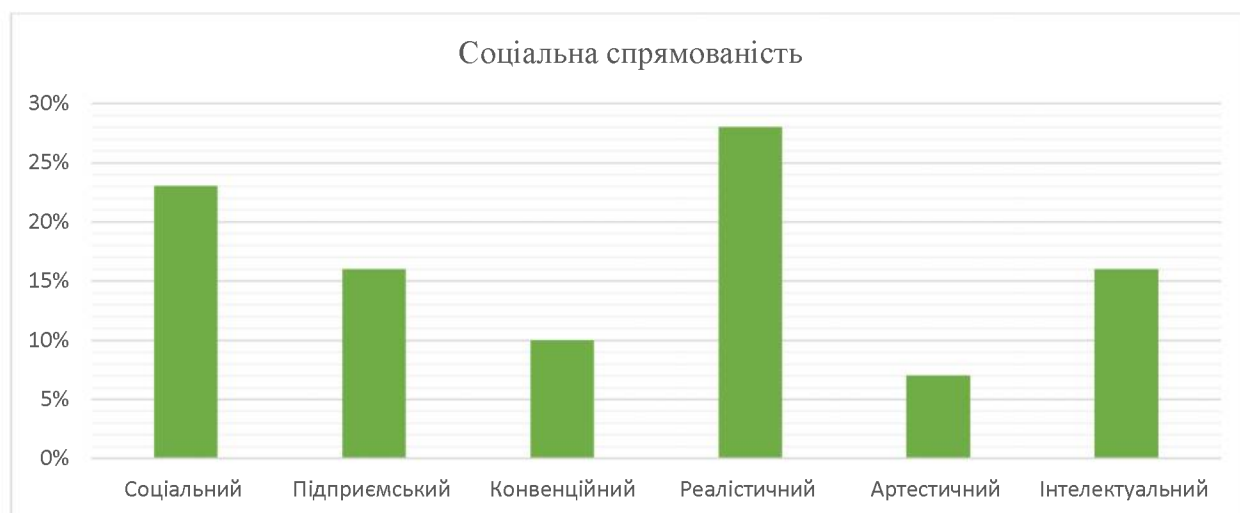

Рисунок 3.5. Результати тестування «Тест Голлана. Визначення соціальної спрямованості особистості»

За результатами тесту соціальний тип мають 23% учасників тесту, а 28% - реалістичного. Це найбільша кількість серед учасників дослідження. Найменше серед учасників тесту було схильних до артистичного та конвенційного типу. 7% до першого та 10% до другого. Однакова кількість учнів схильна до підприємського та інтелектуального типу – 16%.

Останній тест, який проводився в рамках даного дослідження був спрямований на виявлення рівня порушення емоційного стану та тривожності. Це методика «Обери обличчя», яка була розроблена американськими психологами Теммл, Амен та Дорки. Суть методики полягає в тому, що респондентам необхідно обрати один із 14 малюнків, які описують звичну для них ситуацію. Це допоможе зрозуміти, наскільки звичні ситуації викликають у дітей тривогу та дискомфорт, які емоційні та особистісні реакції вони відчувають в цьому процесі. Важливо виявити, які події та життєві ситуації викликають у дітей тривожність. Бо негативний емоційний досвід призводить до погіршення якості навчання, робить поведінку дитини непередбачуваною, неспокійною. Це все приводить до багатьох поганих наслідків [12].

Дитина, яка емоційно не стабільна, відчуває складність під час адаптації та пристосування до процесу навчання та більш значних життєвих подій, які можуть статися. Значні занепокоєння, страх та інші негативні емоції постійно псують життя дітям, роблять їх нестабільними, не дозволяє ефективно реагувати та

функціонувати в деяких життєвих ситуаціях. В тому числі й при шкільному навчанні. Методика «Обери обличчя» дозволяє оцінити рівень тривожності, завдяки цьому можна зрозуміти ставлення до навчання, зв'язок, що існує з іншими людьми, оцінка, наскільки процес отримання знань впливає на життя дитини. Якщо дитина відчуває високий рівень тривожності та знижену здатність до адаптації [73].

В представленій методиці дитина знайомиться з 14 малюнками. На них зображено звичні та важливі ситуації в житті дитини. Малюнки розділені за статтю, дівочі обличчя для дівчат, хлопчачі для хлопців. Особливістю є те, що малюнки контурні, а не детально промальовані. Дитині необхідно обрати один із двох варіантів – усміхнене чи сумне обличчя. Ведучій тестування задає дитині питання зі списку, а респонденту необхідно обрати, яке обличчя описує це відчуття.

Питання звучать так:

1. Твої відчуття від виду мами з немовлям?;
2. Що у тебе викликає процес гри зі старшими братами чи сестрами, або просто старшими дітьми (якщо дитина в родині одна або є старші)?;
3. Який малюнок відповідає твоїм відчуттям коли тебе ігнорують?;
4. Що ти відчуваєш, коли граєш з меншими дітьми?;
5. Які відчуття у тебе, коли сердишся?;
6. Який у тебе настрій, коли ти приходиш до школи та починаєш навчатися?;
7. Що ти відчуваєш, коли тебе ізолюють від друзів, рідних та знайомих?;
8. Коли ти лягаєш спати сам, які емоції у тебе?;
9. Що ти думаєш, коли бачиш матір з маленькою дитиною, немовлям?;
10. Які у тебе емоції, коли ти вдягаєшся?;
11. Що ти відчуваєш, коли на тебе сваряться?;
12. Які почуття у тебе, коли доводиться їсти на самоті, без друзів та рідних?;
13. Що ти відчуваєш, коли отримуєш негативну оцінку з боку вчителя?;
14. Які емоції в тебе під час проведення часу з батьками та (чи) іншими членами родини? [92].

В цьому тестуванні відповіді дітей повинні відображати їх емоційний стан, особливо від процесу навчання в школі, спілкуванні з іншими учнями та вчителями. Також під питання ставився емоційний стан дома та при спілкуванні з батьками. Вибір учня буде типовим для нього, тобто відображає його стандартний емоційний стан у звичних життєвих ситуаціях. Після підрахунку результатів тестування показує рівень тривожності дітей на основі їх відповідей. Процес отримання результатів базується на оцінці відсоткової кількості поганих виборів дитини, тобто коли респондент обирає погані емоції. (див. дод. Є) Таким чином, високий рівень тривожності спостерігається у дітей, які у більше ніж половині питань обрали негативні емоції, тобто 50% питань. Середній рівень враховується у дітей, які негативними емоціями відповіли на 20-50% питань. Низький рівень тривожності можна було поставити дітям, які обрали 0-20% поганих емоцій при проведенні тестування.

Проведення дослідження було для того, щоб вивчити, який емоційний стан у дітей та наскільки зміниться їх рівень тривожності після проведення експерименту. Саме це допоможе оцінити наскільки змінюється емоційний стан дітей. (див. рис. 3.6)

Рисунок 3.6. Результати тестування на рівень тривожності за допомогою методики «Обери обличчя»

Результати цього тестування показують, що дуже велика кількість дітей мають високий рівень тривожності. Цей показник склав 31% респондентів. Для порівняння доволі мала кількість учнів отримала низький рівень тривожності –

17%. Проте, найбільша кількість дітей, а саме 52% мають середній рівень тривожності. Важливо зазначити, що в сучасних умовах на стан дитини можуть впливати постійні повітряні тривоги та загроза життю. Також це можуть бути фактори, що не пов'язані саме з процесом навчання. Деякі учні можуть переносити свої негативні емоції з життя на процес навчання, школу та вчителів.

3.2 Особливості та процес знайомства з популярною культурою, особиста оцінка його впливу

Дослідження європейських вчених показали, що інтелект дитини в більшості формується на допитливості та цікавості до зовнішнього світу. Цей процес проходить постійно у школі, вдома та при спілкуванні з однолітками. Цікавість дитини необхідно заохочувати з моменту його народження. Таким чином покращиться здатність до запам'ятовування та обробки інформації.

Діти добре запам'ятовують інформацію, що пов'язана з популярною культурою саме тому, що вони зацікавлені в ній. Їх захоплюють та здаються цікавими та важливими популярні мультики, серіали, музика, особи та інше. Саме тому вона засвоюється краще, ніж шкільна програма, яка видається дітям нудною.

За словами дослідників, допитливість формує в голові дитини умовний вихор, головне завдання якого втягувати всі знання на цікаву йому тему. На додаток до цього інформація залишається в голові набагато довше. Дитина може роками пам'ятати момент чи цікавий факт з улюбленого мультфільму та забути тільки вивчену формулу.

Саме через це, в рамках цього дослідження, ми ввели в процес навчання дітей елементи популярної культури. Щоб вивчити наскільки покращаться чи погіршаться психологічні та емоційні навички та стани дітей. Після початкового вивчення емоційних та психологічних станів ми дослідили рівень цікавості до популярної культури. Для цього учнів розділили на чотири вікові групи. (див. рис. 3.7)

Рисунок 3.7. Результати особистої оцінки цікавості до популярної культури: а) перша група; б) друга група; в) третя група; г) четверта група

Діти пройшли опитування де відповідали на питання «Чи цікавляться вони популярною культурою?». Серед учасників першої групи (7-9 років) 53% відповіли, що цікавляться популярною культурою, 35% мають середнє ставлення до неї, а 12% не знаходять її привабливою. Учасники другої групи (10-12 років) 59% дуже зацікавлені у популярній культурі, 27% мають до неї нейтральне ставлення, а 14% - не зацікавлені.

Серед учасників третьої групи (13-15 років) 68% дуже зацікавлені в знайомстві з популярною культурою, 21% мають до неї середні емоції, а 11% – негативно ставляться. На останок, учасники четвертої групи (16-17 років) показали такі результати опитування – 73% зацікавлені, 18% мають середнє ставлення та 9% – не цікавляться. Таким чином можна прослідити, що з віком цікавість до популярної культури у дітей зростає.

Причинами цього можна назвати такі фактори:

1. Соціалізація підлітків. Для дітей популярна культура виступає засобом соціалізації, допомагає знайти однодумців та людей, близьких по

соціальному положенню. В комп'ютерних іграх, наприклад, підліток може знайти друзів зі схожими інтересами. Саме популярна культура виступає одним із головних факторів підліткової соціалізації;

2. Комп'ютерні ігри, музика, популярні серіали стали одним із методів спілкування. Діти проводять більшість свого часу в школі та соцмережах. Ці два середовища стають головними при адаптації дітей в суспільстві. При цьому, підліток чи дитина має постійний доступ до неї через телефон чи комп'ютер;

3. Візуальна форма. Велика кількість людей візуали, тому їм легше сприймати інформацію в картинках чи відео. Популярна культура, найчастіше, публікується в такій формі. Саме тому підлітки та діти так люблять її. Їм простіше сприймати, розуміти та запам'ятовувати інформацію в такому вигляді;

4. Відчуття причетності до великого. Слідкуючи за розвитком популярної культури дитина відчуває себе частиною чогось глобального;

5. Миттєвий доступ до будь-якої цікавої інформації. У підлітків є можливість слідкувати за людьми, які викликають у них цікавість, навіть якщо вони живуть далеко. Прочитати цікаву книгу чи комікс, послухати улюблену музику чи подивитися відео.

Популярна культура має вагомий вплив на сучасних дітей та підлітків. Тому ми вирішили провести опитування з темою «Ваша особиста оцінка впливу популярної культури на життя.» Учасникам кожної групи потрібно було обрати із трьох варіантів «Впливає», «Має середній вплив» та «Не впливає» (див. рис. 3.8).

Рисунок 3.8. Результати опитування на рівень цікавості до популярної культури

Отже, 42% учасників першої групи (7-9 років) зазначили, що популярна культура впливає на їх життя, 37% відмітили, що популярна культура має середній вплив, а 21% – не впливає на їх життя. У другій групі (10-12 років) менша кількість дітей вважає, що популярна культура має великий вплив – 39%, більше, ніж в першій групі вважають, що її вплив середній, всього 43%, а про те, що цього впливу зовсім немає сказали 18%. В третій групі (13-15 років) оцінка впливу популярної культури зростає. 49% вважають, що популярна культура має вплив на їх життя, 38% кажуть, що цей вплив середній, а 13% відмітили його як незначний. В четвертій групі (16-17 років) діти оцінили вплив популярної культури, як вищий серед усіх груп. 56% зазначили, що цей вплив дуже високий, 28% - середній, а 16% - низький.

Таким чином, можна прослідкувати, що значення популярної культури в житті дитини зростає з віком. Учні старших класів більше зацікавлені в знайомстві з популярною культурою, ніж учні молодших класів.

Попри на своє ставлення чи цікавість до популярної культури діти мають постійний контакт з нею. Вони дивляться мультики чи фільми, слухають музику, слідкують за відомим особистостями. Навіть в умовах, коли дитина спеціально не

шукає цю інформацію, вона може знати елементи популярної культури завдяки своїм друзям чи соціальним мережам.

Соціальні мережі виступають важливим фактором у формуванні психологічного та емоційного стану дитини. Соціальна адаптація дуже важлива для дитини, а популярна культура та соціальні мережі є її інструментом. Діти мають можливість бути причетними до популярної культури та суспільства за допомогою мережі Інтернет. Вони можуть слідкувати за особистими блогами, групами та сайтами, що присвячені аспекту популярної культури. Така доступність може мати позитивний та негативний вплив на самовідчуття дитини. Бо постійна причетність до світової культури може погано вплинути на формування особистості дитини. Разом з тим постійна візуалізація «ідеального життя» може негативно вплинути на самооцінку та формування власного іміджу. Дослідники стверджують, що популярна культура показує зовелику розбіжність між соціальними групами, бідними та багатими. Навіть виявлення улюбленого напрямлення можна назвати проявом причетності до якогось соціального класу. Популярна культура не тільки яскраво розділяє людей на соціальні групи, а й затверджує ці розділення.

Щоб вивчити це питання та дослідити, які емоції у дітей викликає популярна культура ми провели опитування, що складалось з 8 питань, спрямованих на вивчення емоційного стану та розуміння самопочуття дітей. Результати були зібрані в таблицю. (див. таб. 3.2)

Таблиця 3.2. Опитування на особисті відчуття учнів від перегляду популярної культури

№	Питання	Так	Ні
1.	Чи відчували ви емоційне піднесення?	67%	33%
2.	Чи відчували ви покращення емоційного стану?	58%	42%
3.	Чи покращився ваш психологічний стан?	47%	53%

4.	Чи зменшилось у вас відчуття тривоги?	71%	29%
5.	Чи були у вас негативні під час перегляду матеріалу?	25%	75%
6.	Чи відчували ви позитивні емоції?	70%	30%
7.	Чи зацікавив вас переглядаємий матеріал?	66%	34%
8.	Чи хотіли б ви переглянути схожий матеріал?	73%	27%

Перше питання звучало «Чи відчували ви емоційне піднесення?». 67% учнів відповіли, що вони відчували позитивні емоції, 33% сказали, що не відчували піднесеного стану. На питання «Чи відчували ви покращення емоційного стану?» 58% відповіли, що «так», а 42% - «ні». Третім питанням стало «Чи покращився ваш психологічний стан?» і результати показали, що 47% відчували позитивний вплив, а 53% не отримали покращення емоційного стану. Наступне питання було спрямоване на оцінку відчуття тривоги і звучало, як «Чи зменшилось у вас відчуття тривоги?». 71% відповіли, що відчували зменшення тривоги, а 29% – ні. П'ятим питанням було «Чи були у вас негативні відчуття під час перегляду матеріалу?» 25% відповіли, що в них були негативні емоції, а 75%, що їх не було. Шостим питанням було «Чи відчували ви позитивні емоції?» на яке 70% відповіли, що так, а 30%, що ні. Можна сказати, що не всі учні відчували позитивні чи негативні емоції, деякі відчували нейтральні та не могли відповісти «так» чи «ні». Тому результати відповідей на п'яте та шосте питання різні. Передостаннім сьомим питанням було «Чи зацікавив вас перегляд матеріалу», на яке 66% відповіли «так», а 34% - «ні». Останнє питання звучало, як «Чи хотіли б ви переглянути схожий матеріал?». Результати показали, що 73% хотіли б переглядати матеріал, а 27% не були зацікавлені в повторному перегляді.

Діти сильно піддаються впливу соціальних мереж, інтернет-спільноти та популярної культури. Для них це добре знайомий та зручний метод подачі інформації, отримання нових знань тощо. Цей процес модифікується з тією ж

швидкістю, що й людський світ. Інтернет та популярна культура стають основою життя людини та займають одну з провідних ролей, в процесі формування та розвитку особистості, отриманні нових знань та оцінки зовнішнього світу. Діти постійно використовують нові сленгові слова та терміни, мають доступ до Інтернету в будь-який час. Тому адаптація в цьому швидкому та сповненому інформації світі стає пріоритетним для молодої людини. З цього і витікає постійна потреба отримувати більше лайків та нових підписників. Масова культура змінює людей, а вони, своєю чергою, змінюють популярну культуру. Цей процес постійний та не зупиняється ні на хвилину [29].

3.3 Психологічна оцінки знайомства дітей з популярною культурою

Для цього, протягом 9 тижнів, до уроків дітей додавались елементи популярної культури. Цей етап був спрямований на збільшення зацікавленості учнів у навчанні через використання популярної культури.

Для учнів першої групи (7-9 років) молодшої школи використовувались мультфільми «Попелюшка», «Клаус», «Думками на виворіт», «Таємниця Коко», «Мавка». Були також фільми «Персі Джексон» та «Персі Джексон. 2», аніме «Ходячий замок», «Мій сусід Тоторо».

Для другої групи (10-12 років) використовувався серіал «Доктор Хто» для покращення знань з історії (окремо вибрані серії), фільми «Земля. Біографія планети», «Король говорить», «Артемід Фаул», аніме «Клітини за роботою».

Для третьої групи (13-14 років) використовувались аніме «Клітини за роботою» для поглиблення знань з біології, фільми «Довбуш», «Зелена книга», «Приховані фігури» для покращення знань з історії. Щоб покращити емоційний та психологічний стан учнів проводився перегляд таких фільмів – «Людина-павук. Повернення додому», «Гаррі Поттер та Келих вогню».

Для четвертої групи використовували фільми «Дюнкерк» та «На Західному фронті без змін», для покращення знань з історії, серіал «Життя на нашій планеті» для покращення знань про навколишній світ, аніме «Доктор Стоун» для

поліпшення знань з біології, хімії та фізики. «Месники» задля розваги та розрядки. Після цього діти давали відповідь на запитання в анкеті, що були спрямовані на особисту оцінку їх емоційного та психологічного стану.

Сучасні технології надають велику кількість можливостей, загалом для спілкування та отримання нової інформації, воно допомагає постійно бути в курсі подій, брати участь в суспільному житті. Інтернет та популярна культура викликає великий інтерес учнів. Проте існують і ризики. Наприклад, контент, який може знайти дитина погано вплине на емоційний та психологічний розвиток, вони можуть зіштовхнутися зі сценами жорстокості, емоційного та сексуального насильства, знайти елементи популярної культури, які не будуть підходити йому по віку. Саме тому дітям потрібна допомога та контроль за їх діями в Інтернеті та інших джерелах популярної культури. Проте, батьки та діти повинні дійти згоди на дотримання правил безпеки [81].

Діти використовують популярну культуру для отримання емоцій та інформації. Саме так вони реалізують своє право на вільне отримання та користування інформацією. Діти дізнаються нову інформацію з друкованих книг, серіалів, фільмів, постів в соціальних мережах, які також можна додати до елементів популярної культури. Багато дітей та підлітків мають постійні зв'язки з елементами популярної культури, вони стають постійною частиною їх життя та впливають на формування особистості [23].

Однією з основних елементів цікавості дітей до популярної культури виступає Інтернет. Він стає провідником між дітьми або підлітками та популярною культурою. Саме через інтернет учні можуть виконувати різноманітну діяльність, так само шукати інформацію, дивитися фільми чи мультфільми, читати книжки, грати в онлайн ігри тощо. Завдяки Інтернету коло можливостей дітей зростає, вони стають в один момент і більш відкритими, і більш закритими. Наприклад, можливості онлайн спілкування збільшується, а кількість реального зменшується. Коло спілкування та інтересів учнів стає набагато об'ємними [89].

З часом діти усвідомлюють всі переваги використання Інтернету та впливу популярної культури на своє життя. Завдяки ним вони набувають значно кращого

та більшого досвіду в своєму віці, ніж їх батьки. Така доступність інформації дозволяє постійно розвивати власні знання та навички. Діти та підлітки постійно перебувають у центрі великої кількості контенту та інформації. А більша частина цього знаходиться в елементах популярної культури. Діти постійно здатні шукати новий контент, здобувати та фільтрувати інформацію. При цьому, підлітки стають значно зацікавленішими в пошуку нової інформації та знайомстві з елементами популярної культури. Завдяки цьому вони можуть зрозуміти, який фах та напрямок діяльності їх цікавить, чим вони можуть займатися, отримувати нові знання та професійні навички. Вони можуть переглядати відео ролики, щоб дізнатися щось нове чи навчатися. Таким чином популярний контент може допомогти дітям в здобутті, навіть, шкільних знань, покращити свій навчальний рівень, знайти додаткову інформацію, якої може не бути на уроках у школі. Це дуже корисний засіб при навчанні та добре відповідний для підлітків, які вже мають розуміння, чого вони потребують й що шукають [23].

Медійний простір надає сучасним дітям можливості, яких не було раніше. Наприклад здатність брати участь в суспільному житті та політичній діяльності. Частіше підліток має можливість висловлювати свою думку, таким чином стає впевненим. Діти, хоч і не відрізняються бажанням використовувати цю можливість, сама її наявність стала великим прогресом [34].

Проте, найбільше в Інтернет надає позитивні враження та різні види розваг. Діти знаходять в елементах популярної культури, з якими вони знайомляться через Інтернет, метод відпочинку. За допомогою них учні відволікаються від складних навчальних буднів, постійних занять, стресових ситуацій в яких вони опиняться. Для підлітків популярна культура стає засобом подолання важких періодів, соціалізації та інформаційної самодостатності. Найбільшою популярністю користуються відео, фільми та серіали. Три чверті дітей постійно їх переглядають, щоб дізнатися нову інформацію, відволіктись та відпочити [39].

Важливим елементом популярної культури виступають комп'ютерні ігри. Для дітей та підлітків це стає частиною життя. Дуже великою популярністю користуються онлайн ігри, в яких діти можуть також спілкуватися один з одним,

реалізувати декілька потреб за раз. На жаль, багато дорослих вважають, що таким чином діти витрачають власний час, псують собі нервову систему, зір тощо. Проте, вчені давно доказали, що комп'ютерні ігри навпаки допомагають розвинути реакцію, логіку, просторове мислення, здатність швидко знаходити рішення, креативність та нестандартне мислення. Крім цього, ігри можуть надати гарні можливості для подальшого набуття знань та досвіду. Вміння користуватися цифровими технологіями позитивно вплине на подальші вміння та знання для розвитку професійних компетенцій. Покращуються досвід соціальної комунікації та адаптації в суспільному житті [93].

В нашому дослідженні не використовуються комп'ютерні ігри для практичного вивчення, проте саме вони займають передову позицію серед елементів популярної культури. Найбільшою популярністю користуються мобільні ігри, завдяки їх доступності та легкості. Якщо на комп'ютери можна грати тільки вдома, телефон завжди в руках, можна зайти в гру на перерві. Результати дослідження, що було проведено в 2019 році показують, що найбільше в комп'ютерні ігри грають в Америці. У Франції, Німеччині, Сполученому Королівстві та Іспанії грають 54% населення, загальна кількість дітей, які регулярно грають становить 24 мільйонів. Для цього вони використовували телефона, або геймерські приставки. Відеоігри займають першу сходинку серед елементів популярної культури [114].

Ігри мають великий вплив на суспільство. Дитина переймає багато поглядів, які бачить в процесі гри. Наприклад, останнім часом дуже великого розголосу набула надмірна сексуалізація персонажів. Особливо це стосувалось жіночих героїв. Для молодого покоління це може мати негативні наслідки, бо нереалістичний показ людей призводить до комплексів, психологічних та емоційних розладів. Проте немає доведених фактів, що саме ігри мають такий вплив. Медіапростір сповнений нереалістичним зображенням людей, тому скидати всю вину на комп'ютерні ігри не можна [13].

Особливе місце займають мобільні та онлайн ігри. Вони допомагають дітям відволіктись, отримати нові навички, знання та друзів, які будуть мати спільні інтереси з ними. Це дозволяє збільшити круг спілкування, можуть дружити діти з

різних країн. Завдяки цьому можна дізнатися багато нової інформації про устрій життя інших людей, міфи та традиції. Це покращить логічні знання дітей та їх психологічний та емоційний стан [88]. Крім цього, існує багато різних видів ігор, які розвивають унікальні навички та знання. Наприклад, дуже популярними є шутери від першої особи, сенс яких знаходиться в постійному бойовому екшені. Багато батьків вважають, що такий тип ігор погано впливає на дитину, призводить до надмірної жорстокості. Проте не існує досліджень, які б це підтверджували. Насправді такі ігри покращують уважність, реакцію, швидкість виконання дій та прийняття рішень. Серед найпопулярніших ігор можна виділити Call of Duty, Overwatch, BioShock, Battlefield.

Наступний популярний жанр, який схожий на попередній, проте має свої унікальні риси екшен-пригода. Суть її в тому, що, крім боїв, діти розгадують загадки, виконують місії, долають перешкоди та проходять квест завдання. Такі ігри вже більше подобаються батькам, бо змушують дітей думати, виконувати завдання та шукати виходи зі складних ситуацій. Популярні представники цього жанру це Grand Theft Auto (GTA), Super Mario, Uncharted, The Legend of Zelda, God of War.

Третій жанр, який необхідно згадати – спорт. Спортивні ігри спрямовані на імітування популярних, професійних видів спорту, таких, як футбол, бокс, хокей тощо. Сказати, проте негативне чи позитивне значення цього жанру дуже складно. Він розвиває реакцію та мислення, допомагає розслабитися та відчувати себе наближеним до чогось важливого.

Четвертий жанр користується великою популярністю завдяки тому, що дозволяє гравцям виконувати будь-яку діяльність. Він має назву «відкритий світ» або «пісочниця». У цих іграх немає однієї сюжетної лінії, гравець обирає шляхи розвитку в світі, який йому надає цей світ.

Відкритий світ або простіше пісочниця – тип ігор в яких немає прописаної сюжетної лінії, зазвичай в них немає обмежень, тому гравець може робити будь-що в світі, який зробила компанія. Найбільшою популярністю серед таких ігор користуються Minecraft, Terraria, Skyrim, Fallout.

Останній жанр це онлайн-бойова арена або прийнята серед геймерів назва Моба – в цих іграх беруть участь команди гравців, які змагаються з іншими на бойовій арені. За цими іграми, навіть, проводяться міжнародні турніри з великими грошовими призами. Найчастіше грають в Dota 2, League of Legends, Heroes of the Storm, Paragon.

Ще один елемент популярної культури, який не використовувався в процесі дослідження, проте важливо сказати про комікси. Головна їх особливість в тому, що поєднується візуальна та словесна розповідь. Різноманітні малюнки змінюються та розповідають історію, а текстові фрагменти описують діалоги чи маленькі частини сюжету. Існує дуже багато описів коміксів, як методу розповісти історію. Майстер коміксів Айснер описує графічну літературу, як мистецтво, що розповідає історію послідовно [53]. Комікс допомагає легко та швидко сприймати інформацію, передає її в цікавій та зрозумілій манері. Причиною цього є той факт, що комікси використовують завдяки наочному піднесенню інформації. Найчастіше персонажі в коміксах повторюються, тому у читача формується прив'язаність до них. Хочеться постійно повертатися до їх історій, що подивитися чим завершиться та чи інша пригода. В цей процес легко можна вплисти науковою інформацією. Так діти зможуть краще її запам'ятати та з більшою охотою повертатимуться до процесу навчання, в якому присутні комікси [82].

Серед додаткових переваг коміксів називають образотворчу та вербальну здатність до передачі інформації, використання почуттів та міміки, завдяки яким інформацію краще розуміють. Головна перевага коміксів в тому, що вони показують інформацію наочно, з яскравими прикладами. Крім цього, комікси можуть виховувати так зване «почуття прекрасного». При створенні коміксів використовуються різні види мистецтв, зокрема живопису та літератури, до яких додавались елементи каліграфії та кінематографа. З часом комікси перетворились не в відгалуження журнальної культури, а в цілий, окремий напрямок. З великою кількістю жанрів, стилів, методів малювання тощо. Коміксове мистецтво стало популярно у всьому світі. Воно існує понад часи та державних кордонів. Вони

зрозумілі будь-кому, попри мову чи національні традиції. Комікси дуже універсальні [68].

Популярність у культурі коміксів в Україні почала з'являтися тільки відносно нещодавно. З виходом фільмів про супер героїв, створенні великих кіновсесвітів по сюжет графічних історій, початку проведення КомікКонів, офіційного перекладу журналів українською, початку їх продажів у книжкових магазинах вона тільки росла. Звичайно, і раніше були дитячі комікси, які продавались у кіосках з газетами, проте їх не можна вважати справжнім розвитком культури. Під час радянського союзу комікси не мали жодного шансу на те, що стати популярними, а взагалі потрапити на територію країни. Вони повністю суперечили ідеям комунізму [107].

Дослідники сходяться в думці, що комікси дуже ефективно допомагають під час навчання. Учням зручно працювати з матеріалом такого формату. Фактично, наукові комікси можуть виступати чимось схожим на класичний дидактичний матеріал. Уже давно відомо про ефективність навчання з такого типу матеріалами. Комікси, будучі намальованими, працюють як маленький кінофільм. Який доступний в надрукованому форматі. В момент читання коміксу дитина з одного боку знайомиться з новою інформацією, читає та дивиться мультимедію. Матеріал легко засвоюється, дитина вчиться з задоволенням, отримує позитивні емоції [30]. Це також допомагає отримати позитивні емоції та впоратися зі стресом, страхом, та психологічним напруженням. В коміксах вдало поєднуються вербальна та візуальна інформація, яка має значне емоційне та смислове забарвлення. Для дітей це ідеальний варіант в процесі навчання. Комікси мають великий потенціал в процесі роботи з учнями різного віку. Їх можна використовувати для будь-якої дисципліни та теми уроку [86]. Проблема лише в тому, що в Україні процес інтегрування коміксів в навчання дітей не розвинені та, поки залишається на початковій стадії.

Є ще один вид коміксів про який треба згадати. Їх називають манга. Це унікальний та особливий вид японських коміксів, які почали розповсюджуватися після Другої світової війни [138]. Цей малюнок користується великою популярністю в країні свого походження – Японії. Там його люблять і дорослі, і

діти. Манга буває різних жанрів, напрямків та вікових обмежень. Головна її відмінність в тому, що більша частина манги є чорно-білою, кольоровими бувають тільки окремі сторінки або малюнки і читають її з права на ліва. Це особливість японської літератури [128].

Манга стала популярною та розвиненою у всьому світі, зайняла місце одного з основних сучасних візуально-вербальних елементів популярної культури. На жаль, манга стає причиною багатьох спорів. Можна сказати, що суспільство розділилось на прихильників та критиків манги. З одного боку вона має такі самі позитивні риси, як і класичні комікси, зі своїми унікальними рисами. Проте, багато людей зазначають, що деякі жанри манги можуть нести сцені, які здатні нанести травму, шокувати чи залишити негативний вплив. Манга дозволяє реалізувати будь-які свої фантазії, тому автори часто створюють яскраві, а іноді приголомшливі сцени. Хоча для цього і існує розділення на жанри та вікові групи. Та багато читачів не звертають увагу на них та бездумно обирають собі книжки [124].

Японські митці на основі манги створюють аніме. В цьому дослідженні його додавали в процес навчання дітей. Вони переглядали деякі серіали, які були пов'язані з науковими темами. Аніме за своєю суттю належать мультиплікації. Фактично, їх можна назвати мультиками. Проте особлива стилістика, оформлення, суть та значення роблять його окремим, незалежним напрямком популярної культури [132]. Для України цей стиль достатньо новий. Саме тому існує деяке незрозуміння його суті зі сторони батьків. Вони засуджують дітей за перегляд аніме, вбачають у ньому щось негативне. Великий вплив на цю оцінку мали телевізійні передачі, в яких засуджувався перегляд аніме. Проте дослідники з цією оцінкою не згодні. У своїх працях вони стверджують, що серіали розвивають в дітях творчу складову. Мотивують йти о своєї цілі, бо в багатьох популярної аніме герой до останнього бореться за свою мрію та ніколи не здається. Крім цього, учні починають мислити нестандартно, розвивають свою творчу складову, покращують здатність виходити зі складних ситуацій [132].

Аніме мають велику повчальну складову, яка спрямована на вивчення життєвих уроків. В першу чергу це досвід на реальних життєвих ситуаціях, які передаються

в історіях. Дитина дивиться на історію, яка розповідається. Так покращується здатність до прийняття рішення, адаптації та спілкування. Приклад того, як улюблений персонаж аніме справляється з труднощами мотивує дитину самі боротися з життєвими складнощами. Таким чином, цей досвід залишається з ним протягом всього життя та буде допомагати [124]. Дитина може обрати будь-який жанр, серед яких спорт, повсякденність, кохання, фентезі, фантастика тощо. Жанрів дуже багато і всі вони багаті великою кількістю сюжетів. Проте, ідей популярних серіалів зазвичай схожа. Це боротьба з умовним злом, розвиток своїх здібностей, важливість дружби та кохання, необхідність завжди йти за своїми мріями. Крім цього, аніме допомагає розвинути позитивні якості особистості. Головне серед них повага, вірність, відчуття відповідальності, розуміння значимості речей, позитивно відноситися до інших людей, не знущатися, позбутися злості та зарозумілості [132].

Додатковою позитивною рисою аніме є інтерес до культури іншої країни. Цікавість до нових традицій, стилів, мови та поглядів. Часто, буває, що дітей важко зацікавити у вивченні інших культур та, навіть, своєї. А аніме допоможе зацікавитися та більше дізнатися про іншу культуру в простій, розважальній формі. Для них це веселе проведення часу, яке може бути дійсно корисним. Особливо, якщо аніме в сюжеті має наукове підґрунтя [124].

Додатково аніме допомагає розвинути навички критичного мислення, зробити дитину креативною. Аніме має свій, унікальний стиль, який може розширити погляди та знання дітей, дозволить подивитися на анімацію та структуру під новим кутом. Таким чином розвивається власна фантазія дітей, здатність до креативності. Учні починають досліджувати творчість під новим кутом, розглядають її з зовсім незвичних точок зору. Саме це може допомогти дітям в процесі навчання та зробити їх рішення більш нестандартними. Серед основних навичок це здатність до малювання, літератури та, навіть, інформатики. Діти надихаються чужими творами та створюють свої, розвивають власні навички. Аніме може стати гарним супутником дитини протягом всього життя, допомогти сформуватися його особистість, дізнатися нову інформацію та отримати навички. З його допомогою

процес навчання може проходити цікаво та нестандартно, в розважальній манері дитина отримує нові знання та навички. Правильно обраний для навчання серіал позитивно вплине на дитину, зробить її більш комунікабельною та активною [124].

Дуже важливу роль в процесі психологічного знайомства дитини з популярною культурою грають вчителі та батьки. Останні мають дуже великий вплив на емоційний та психологічний стан дитини. Те, як вони підтримують та заохочують дітей до тих, чи інших захоплень, або, навпаки, негативно ставляться, забороняють має значний відгук від дитини. Робить її або більш активної, або пасивною. Підтримка батьків додає дітям впевненості в собі та своїх діях, здатності до навчання, сформованих знань, грамотності та ефективності навчання [128]. Дослідження показують, що діти з позитивними відносинами в родині показують кращі результати в навчанні. Підтримка батьків допомагає дітям підвищити свій науковий рівень та власну успішність. Крім цього, у дітей збільшується рівень цілеспрямованості, вони стають більш активні на уроці, краще спілкуються з вчителями та однокласниками. Саме підтримка батьків грає величезну роль в здатності дитини досягати своїх цілей, мати ефективну мотивацію та справлятися з труднощами. Тобто роль батьків дуже велика в процесі навчальної підготовки учнів [4].

Проте, в рамках цього дослідження важливіше вивчити, яку роль грають вчителі в процесі навчання дитини та його знайомства з елементами популярної культури. Важливо, в першу чергу, розуміти, що діти мають свої унікальні знання, які, найчастіше, не відповідають бажанню вчителю. Сам процес навчання в школі складається з того, що вчителі передають свої знання учням. І це стосується не тільки наукової бази за програмою, а й знань про навколишній світ в цілому. Наприклад, правила безпеки в Інтернеті, що дуже щільно пов'язано з популярною культурою. Проте не можна перекладати відповідальність повністю на вчителів. Вони лише косвено впливають на процес знайомства з елементами популярної культури [38].

Все більше дослідників говорять про необхідність створення спеціальних програм, розробку нових навчальних ресурсів, які будуть зосереджені на медійна-

інформаційній грамотності. В тому числі й сприйнятті популярної культури. Через цю необхідність зростає потреба в особливій підготовці працівників освіти, в тому числі вчителів, бібліотекарів, вихователів та інших. Тільки за допомогою старших викладачів діти здатні розібратися з тим, як працює популярна культура. Саме тому важливо, щоб у вчителів, в майбутньому, не було чинних зараз прогалин в знаннях, в цьому напрямку [4].

Тобто існує потреба в тому, щоб програму навчання була скорегована з оглядом на вимоги, які існують в сучасному світі. Популярна культура стала основним методом спілкування, розвитку та отримання нових знань. Вона цікава, різноманітна, яскрава, що захоплює та ще багато чого. Тому немає більше можливості ігнорувати її вплив на становлення особливості, зростання дитини та формування її емоційного та психологічно розвитку. Дітей важливо вчити спрямовувати цей вплив в правильне річище, використовувати отриманні знання, виокремлювати щось корисне та цікаве. Учня потрібно навчити безпечно та ефективно всім користуватися. І, хоча це основне завдання батьків, вчителі теж повинні мати ці вміння. Щоб підтвердити та допомогти у вихованні. Популярна культура суттєво впливає на розвиток креативності дитини та треба також показати, куди можна спрямувати ці ідеї. Наприклад, скерувати дитину на участь у творчих конкурсах, створення малюнків, виступи з піснями чи танцями. Подібні дитячі ідеї потрібно підтримувати, щоб вона мала впевненість у своїх силах та здатності щось створити [47].

Головні етапи, з яких складається процес допомоги дитині з адаптацією в медійному просторі та при знайомстві з елементами популярної культури:

1. Забезпечення в школі методів додаткової роботи з частинами медіа, елементами популярної культури, створення бази для їх вивчення та перегляду;
2. Допомога дитині в процесі отримання цифрових навичок, розвиток грамотності, адаптивності, здатності до оцінки та фільтрації інформації, розвиток цифрової держави;

3. Звернути увагу на емоційний аспект та значення процесу знайомства дитини з елементами популярної культури, що дитина могла добре розуміти який її відгук отримує процес перегляду, що викликає позитивні емоції, а що негативні, які відчуття треба чи ні переносити в реальне життя;

4. Допомогти дитині навчитися оцінювати та контролювати свої емоції, як в онлайн, так і в офлайн середовищі;

5. Пояснити які рамки існують в елементах популярної культури, значення жанрів, вікових обмежень, розповісти про необхідність дотримуватися чинних кордонів;

6. Проводити серед дітей додаткові заходи, що будуть спрямовані на розвиток знань про медіабезпеку, кордони, яких необхідно дотримуватися при перегляді фільмів, серіалів, мультиків чи аніме;

7. Покращення обізнаності серед вчителів про особливість та значення популярної культури, для того, щоб вони мали змогу допомогти дітям зі знайомством з нею та оцінити, які саме її прояви цікавлять дітей [57].

За останні роки простежується дуже стрімкий ріст різних напрямків популярної культури. На це вливали багато факторів, в тому числі і розповсюдження Інтернету. Найбільший інтерес вона здобуває саме у дітей, підлітків та молодих людей. Вона найбільш зацікавлені та піддаються найбільшому впливу. Багато батьків схвильовані наслідками, які можуть виникнути через цю цікавість. Проте, неможливо сказати, що вони дійсно настільки руйнівні. Сучасна популярна культура стає частиною фундаменту розвитку дитини, тому неможливо повністю її від цього відвести. Навпаки, вони повинні мати постійний доступ до цього, читати та дивитися популярні комікси, фільми, мультики тощо. Комп'ютерні ігри розвивають багато навичок, що значно покращує вміння та таланти дітей [97].

Проведений таким чином час покращує мислення, реакцію та здатність до комунікації. Тому батькам та представникам освіти потрібно, в першу чергу, допомогти дитині розібратися з цим потоком інформації, а не забороняти та обмежувати. Саме батьки відіграють головну роль процесі знайомства дитини з популярної культури. Вчителі ж грають другорядну або допоміжну роль [122].

3.4 Порівняльний аналіз емоційного та психологічного розвитку на початку дослідження та після проведення експерименту, оцінка змін

Фінальний етап дослідження спрямований на вивчення впливу популярної культури на емоційний та психологічний стан підлітків. Для його початку проводились консультації зі штатним психологом. Головна їх задача – вивчити, як змінювались емоційний та психологічний стан респондентів протягом дослідження. Всього кожна група мала чотири консультації з психологом. Для спрощення оцінки результатів, ми розділи відповіді учнів на три категорії: покращився, залишився без змін, погіршився. (див. рис. 3.9)

Рисунок 3.9. Оцінка психологічного та емоційного стану учнів протягом проведення експерименту: а) перша група; б) друга група; в) третя група; г) четверта група

В учнів молодшої групи під час початку дослідження на першій консультації емоційний стан не змінився у 70% учасників. Покращився у 16%, а погіршився у 14%. Важливо зазначити, що діти в цей період починають своє навчання, тому їх емоційний та психологічний стан учнів може бути погіршитися через важливі зміни в житті. Дітям необхідно адаптуватися до нових реалій власного життя. Це підтверджують результати наступних консультацій.

Результати другої показали, що без змін в стані залишилось 66%, а погіршився у 9%. У порівнянні ми бачимо, що кількість дітей, з негативними змінами стала менше. При цьому, кількість учнів з покращеним станом зросла до 25%. Тобто простежується вагомий позитивний зріст. Подальші спостереження показують, що, після адаптації до процесу навчання, емоційний стан дітей покращувався. Кількість учнів з позитивними змінами зросла до 27%, а погіршилось у 5%. При цьому кількість дітей, чий стан залишився без змін у 68%. На фінальній консультації велика кількість учнів показали позитивний результат, тобто 33%, а став гірше у 5%. Не змінився стан у 62% учнів. Важливо зазначити, що емоційний стан дітей міг змінюватися через незалежні від проведення дослідження фактори.

Результати другої групи, в якій були учні віком від 10 до 12 років, мають суттєві відмінності від першої. Загальні тенденції показують, що на них популярна культура мала значний вплив, більший, ніж на молодших дітей. Відмінності починаються ще з першої консультації. Так, після неї знайшли покращення стану у 15% дітей, значно більше, ніж у першій групі. При цьому негативні зміни простежуються у 10% учасників, а їх відсутність у 75%. Тобто, менше учасників з цієї групи отримала погіршення. Далі кількість учасників з позитивними змінами зросла до 21%, а тих, кому стало гірше знизилось до 8%. Не змінився стан у 71%. Під час третьої консультації кількість дітей з покращеннями виросла до 29%, а показники дітей, що залишились без змін та тих, чий стан погіршився знизилась. Показники склали 67% й 4% відповідно. Четверта консультація показала значні покращення. Тобто 35% учнів показали зміни в позитивному напрямку та лише 3% стикнулись з негативними емоційними станами. Кількість дітей, емоційний стан

яких не змінився склала 62%. Таким чином можна простежити значні позитивні зміни.

Третя група учні показала найкращі результати з усіх груп. Вже на першому консультуванні результат покращення показали 18% серед всіх учнів, не змінився стан у 74% учасників, а погіршився у 8%. З другою консультацією кількість учасників, цей стан став кращий зросла до 28%, а тих, кому стало гірше зменшилась до 7%. Без змін залишилися 65% респондентів. В цілому, за час дослідження, кількість дітей з покращеним емоційним станом стабільно зростає. Таким чином, вже на третій консультації їх кількість склала 35%. При цьому, без змін залишились 61%, а погіршився стан у 4%. Фінальна зустріч показала найбільшу кількість учнів з покращенням – 40%. З погіршенням залишились тільки 2%, а без змін 58%. Такі результати склались через те, що учні цієї вікової групи найбільш зацікавлені у знайомості з популярною культурою. При цьому, вони не страждають від негативних факторів, пов'язаних з початком навчання, як у першій, наймолодшій групі, чи з завершення навчання та екзаменами, як найстарша, четверта група.

Результати найстаршої, четвертої групи показують, що учні цієї вікової категорії мають не найкращий рівень позитивних змін. При цьому, їх, все ще, можна назвати гарними. Під час першої консультації кількість дітей, що мали позитивні зміни склала 15%, в порівнянні з негативними були 12% учнів. Тобто різниця не дуже велика. Дітей, що залишились без змін виявилось 73%. Друга консультація показала, що позитивні зміни були у 20%. Кількість дітей з негативними знизилась до 9%. А тих, у кого зовсім ніяких змін не простежувалось було 71%. При третьому спілкуванні результати погіршились, бо частка дітей з негативними змінами виросла до 14%. При цьому, частина дітей з позитивними змінами виросла до 23%. На фінальній консультації результати частково вирівнялись. Тобто, кількість дітей, чий стан покращився збільшилась до 30%, а тих, чий стан став гірше зменшилась до 5%. Кількість учнів, чий стан залишився без змін склала 65%.

На фінальному етапі дослідження повторно проводилось повторне тестування на «Визначення опосередкованості запам'ятовування по А.І. Леонтьєву». Цей етап

був спрямований на оцінку змін, які були в процесі проведення дослідження. Головне завдання оцінити, наскільки покращилась чи погіршилась здатність дитини до запам'ятовування матеріалу.

За результатами повторного проведення тесту стало зрозуміло, що здатність дітей до розуміння та запам'ятовування матеріалу зросла. Високий рівень тепер мають 43%, що на 4% більше, ніж на початку дослідження. В порівнянні на фінальному тестуванні низький рівень показали 2% респондентів, що на 3% менше, ніж на початку дослідження. Також середній рівень отримали 45%, що на 3% більше ніж було в першому тестуванні, а оцінку нижче середньої отримали 10% учнів, що показує, як їх кількість знизилась на 4%. Ці результати можна вважати позитивними, бо загальна кількість учнів з поганими результатами знизилась, а з гарними зросла. (див. рис. 3.10)

Рисунок 3.10. Повторний тест на «Визначення опосередкованого запам'ятовування матеріалу по А.І.Леонт'єву»

Крім вміння запам'ятовувати матеріал також повторно проводився тест на здатність розподіляти увагу, виділяти головне та основне в процесі навчання. Існує стереотип, що елементи популярної культури будуть відволікати дітей від навчання, змусять їх пам'ятати не потрібну наукову інформацію, а сюжети фільмів, персонажів серіалів чи інші особливості. Нашим завданням було вивчити чи справді це так. Підтвердити чи спростувати дану ідею.

Одже, результати оцінки розподілу уваги після експерименту показують, що 34% дітей мають гарний розподіл уваги. Що, в порівнянні, трішки краще ніж на початку

дослідження. Середній рівень розподілу уваги спостерігається у 56% учнів, що також більше ніж на початку на 5%. А ось кількість учнів, чий розподіл уваги був нижче нижньої межі чи зовсім поганий результат зменшилось. До 6% тих, хто залишився на грані нижньої межі та 4% респондентів, які отримали поганий результат. Таким чином можна зробити висновок, що елементи популярної культури мають більш позитивний, ніж негативний вплив на розподіл уваги учнів. За їх допомогою учні можуть розуміти де основні, а де другорядні елементи навчального процесу. Слідкуючи за сюжетом фільмів, мультиків чи серіалів діти перекладають здатність розуміти його та розділяти на умовні сектори, на своє навчання. Що допомагає їм в процесі шкільного життя та отримання нових знань. (див. рис. 3.11)

Рисунок 3.11. Повторний тест на рівень якості розподілу уваги

Додатково було вирішено повторно опитати дітей про те, як вони оцінюють вплив популярної культури на їх життя, чим для них стала популярна культура та які зміни в їх життя вона принесла. Важливо зазначити, що знайомство з новими елементами популярної культури позитивно вплинуло на дітей, процес цієї оцінки був дуже багатогранний. Діти позитивно відкликалися про перегляд та інформацію, що була в цих фільмах, мультфільмах та серіалах.

Одже, в процесі знову вивчалась думка учнів за трьома категоріями, що звучать як «Впливає», «Має середній вплив» та «Не впливає зовсім». Дітям потрібно було поставити свою оцінку тому, наскільки змінився вплив популярної культури на їх життя. (див. рис. 3.12)

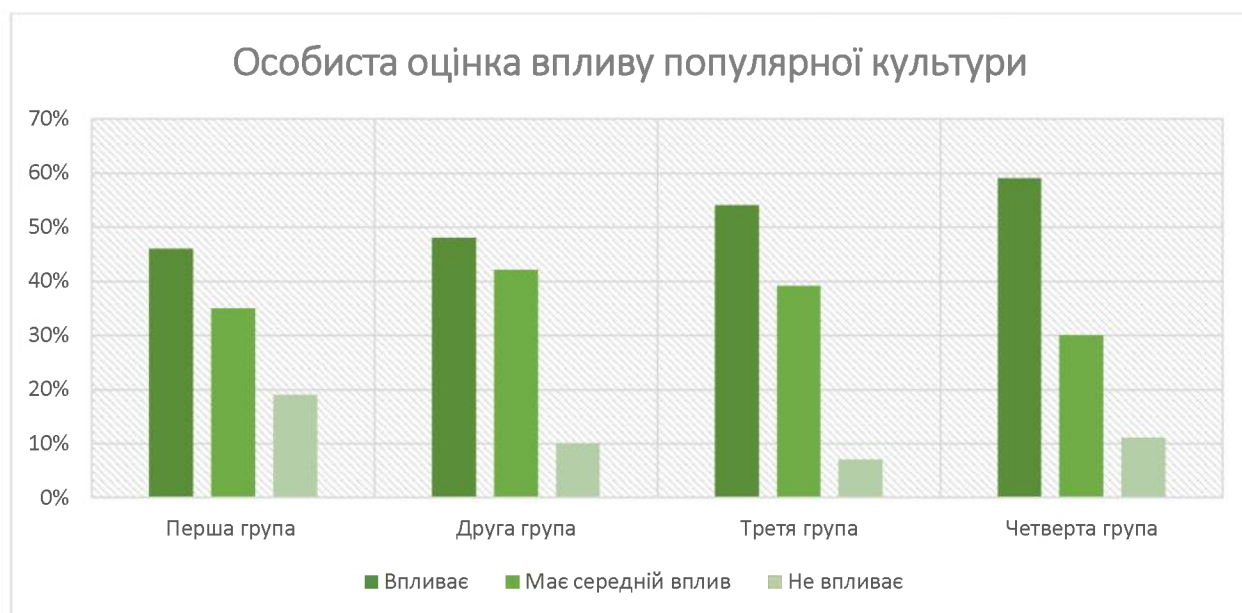

Рисунок 3.12. Особиста оцінка впливу популярної культури на емоційний та психологічний стан

Таким чином перша група, діти якої були у віці від 7 до 9 відповіли так, 46% вважають, що елементи популярної культури мали дуже вагомий вплив на їх життя, 35% оцінили його як середній, 19%, як низький. Тобто можна зробити висновок, що ця цифра зросла, діти стали більше цікавитися популярною культурою, їх життя почало сильніше піддаватися її впливу. Таку саму тенденцію можна простежити і у дітей з другої групи, до якої увійшли у віці від 10 до 12 років. При повторному оцінюванні 48% зазначили, що популярна культура має великий вплив. Це значно більше, ніж було на початку дослідження. При цьому кількість дітей, які вважають, що популярна культура не має впливу на їх життя склало 10%. Це в половину менше, ніж було спочатку. І 42% учнів вважають, що цей вплив має середній рівень. Для третьої групи, учні якої перебували в перехідному віці, тобто 13-15 років, теж показали зростання впливу. 54% сказали, що популярна культура мала великий вплив на їх життя і тільки 7%, що цього впливу не існує. Ця цифра найменша серед усіх груп учасників, тому можна казати, що саме учні третьої групи відчують найбільший вплив популярної культури на своє життя. Учні, що відмітили його, як середній було 39%. Останньою групою про яку необхідно сказати буде четверта. В ній були діти у віці від 16 до 17 років. Серед них, кількість дітей, які вважають

цей вплив великим зросла на 3%, тобто до 59%. Тих, хто оцінює його як низькій 11%, а тих, для кого він середній 30%.

Одним з основних тестувань, які необхідно було повторити для порівняння результатів та оцінки ефективності введення в процес навчання елементів популярної культури стало дослідження рівня тривожності за допомогою методики «Обери обличчя».

Рисунок 3.13. Повторне тестування на оцінку рівня тривожності за допомогою методики «Обери обличчя»

Можна помітити, що після проведення експерименту кількість дітей, чий рівень тривожності став менше збільшилась. На завершення експерименту з високим рівне тривожності були 23% учнів, що на 8% менше, ніж було на початку експерименту. При цьому кількість дітей з середнім рівнем тривожності зросла на 6%, тобто кількість дітей з таким рівнем склала 58%. Не на багато, але збільшилась кількість дітей з низьким рівнем тривожності, з 17% до 19%. (див. рис. 3.13)

Висновки до третього розділу

Проведене вивчення показує нам, що популярна культура активно розвивається, створюються нові жанри та напрямки. Серед них було розглянуто комікси, аніме та манга. Ми вивчили, як ці напрямки та інші елементи популярної культури впливають на емоційний та психологічний стан дітей, їх розвиток, стан

тривожності. Крім цього вдалось дослідити наскільки самі діти зацікавлені в знайомстві з популярною культурою.

Отриманні данні дають можливість зрозуміти, що популярна культура має досить позитивний вплив на дітей. Кількість дітей з високим рівнем тривожності знизилась, а з низьким, навпаки, зросла. Тобто діти стали спокійніше, що, в подальшому, вплине на здатність дитини до навчання та соціальної адаптації. Також можна прослідити, що у дітей зросла здатність до якісного розподілу уваги та концентрації. Діти стали краще знаходити головне, виокремлювати важливе. Вони почали краще концентруватися, менше відволікатися. Зросла здатність до навчання.

ВИСНОВКИ

В рамках цієї роботи проводилось дослідження, яке було спрямоване на вивчення впливу популярної культури на емоційний та психологічний стан дітей у віці від 7 до 17 років. Головним завданням було порівняти, як змінюється емоційний, психологічний стани та рівень тривожності. Для цього ми проводили перше тестування на їх оцінку. Основними були "Визначення опосередкованого запам'ятовування матеріалу по А. І. Леонт'єву", "Аналіз розподілу уваги" та тест «Обери обличчя». Ці три тести повторювались на початку та при завершенні дослідження. Додатковими тестами при старті експерименту були "Гра в лабіринт"(мислення, логічні здібності), "Оцінка вербально-логічного мислення", «Тест Голлана. Визначення соціальної спрямованості особистості» та Тест на розвиток мислення. В дослідженні приймали участь учні Загальноосвітньої школи номер 7. Для проведення вивчення були запрошені учні від перших до одинадцятих класів. Всього респондентів 236, який розділили на чотири категорії: Перша група (1-9 років), друга група (10-12 років), третя група (13-15 років), четверта група (16-17 років).

Одже, результат на першому тестування, що показував рівень запам'ятовування, дали зрозуміти, що 39% учнів мають високий рівень. 42% відрізнялись середнім рівнем, в результаті змогли запам'ятати від 7 до 10 слів. Кількість учнів, що показали рівень нижче середнього була 14%, а тих у кого був низький склала 5%. Після проведення експерименту, який відбувався протягом 9 тижнів та в рамках якого діти вивчали матеріал за допомогою елементів популярної культури. Тобто перегляди мультики, фільми чи серіали, аніме, що були спрямовані на розвиток науковий знань, зниження рівня тривожності, покращення соціалізації та в цілому на емоційному та психологічному стані.

За результатами повторного проведення тесту ми змогли виявити, що здатність дітей до розуміння та запам'ятовування матеріалу зросла. Таким чином, високий рівень показало на 4% більше учнів, на початку дослідження, тобто показник став 43%. В порівнянні на фінальному тестуванні низький рівень показали 2% респондентів, що на 3% менше, ніж на початку дослідження. Змінилась і кількість

дітей, які мають середній рівень запам'ятовування, їх кількість стала 45%, тобто на 3% більше ніж, на початку дослідження. Оцінку нижче середньої отримали 10% учнів, що показує, як їх кількість знизилась на 4. Тобто, можна зробити висновок, що перегляд елементів популярної культури допомагають дитині краще розуміти та запам'ятовувати матеріал. Причиною цього виступає те, що популярна культура передає знання в цікавій, розважальній чи ігровий манері, а не у виді нудного викладення матеріали чи читання підручника. Дитина зацікавлена в перегляді елементів популярної культури тому і краще зосереджує на них увагу та запам'ятовує матеріал. Тому можна зробити висновок, що таким чином покращується учнівський рівень дітей та їх здатність до навчання. Існує сенс в тому, щоб використовувати популярну культуру в процесі навчання для покращення здатності учня запам'ятовувати матеріал.

Наступним важливим тестуванням була оцінка розподілу уваги, тобто здатність дитини концентруватися на необхідному матеріалі. На початку дослідження результати учнів показали, що 33% учнів мають гарний розподіл уваги. Найбільша кількість учнів мають середній розподіл уваги, тобто цей показник був 51%. Майже перетнули нижню межу 9% учасників дослідження. А перетнули її, тобто показали поганий розподіл уваги 7% учнів.

Одже, результати повторної оцінки розподілу уваги після експерименту показують, що 34% дітей мають гарний розподіл уваги. Що, в порівнянні, трішки краще ніж на початку дослідження. Середній рівень розподілу уваги спостерігається у 56% учнів, що також більше ніж на початку на 5%. А ось кількість учнів, чий розподіл уваги був нижче нижньої межі чи зовсім поганий результат зменшилось. До 6% тих, хто залишився на грані нижньої межі та 4% респондентів, які отримали поганий результат. Із цього можна простежити та зробити висновок, що елементи популярної культури позитивно впливають на здатність дитини розподіляти та концентрувати увагу. Тестування показало, що рівень учнів збільшився. Все це має наслідки в процесі навчання, тобто діти стають більш ефективними в цьому процесі та покращують наукові здібності дитини. За їх допомогою учні можуть розуміти де основні, а де другорядні елементи навчального

процесу. Слідкуючи за сюжетом фільмів, мультиків чи серіалів діти перекладають здатність розуміти його та розділяти на умовні сектори, на своє навчання. Що допомагає їм в процесі шкільного життя та отримання нових знань. Проте, результати не достатньо позитивні, щоб говорити про дуже значний вплив популярної культури на здатність дитини розподіляти власну увагу. У висновку можна сказати, що популярна культура, все ж таки, має позитивний результат в процесі навчання. Проте неможливо сказати, що достатньо вагомий.

Кращій вплив був на зниження тривожного стану. Для цього на початку та при завершенні дослідження проводилось тестування за методикою «Обери обличчя». Результати були не дуже позитивні, бо згідно з ними велика кількість дітей мають високий рівень тривожності. Ця кількість склала 31%. При цьому, більша кількість дітей отримала середній рівень тривожності, більше 50%, точніше 52% показали такі результати. Досить низька кількість дітей отримали низький рівень тривожності – 17%. Для порівняння, після проведення експерименту кількість дітей з високим рівнем тривожності знизилась до 23%. Проте, виросла кількість респондентів, які показали середній рівень. Їх стало 58%. Не на багато, але збільшилась кількість дітей з низьким рівнем тривожності до 19%. Звичайно, краще середній ніж високий рівень тривожності.

Проте важливо розуміти, що сучасні діти мають високий рівень тривожності через величезну кількість факторів. І не завжди їм можна допомогти без участі психолога чи психотерапевта. Також, рівень їх тривожності не особливо повинен залежати від процесу навчання, на який впливали в рамках цього дослідження. Деякі учні можуть переносити свої негативні емоції з життя на процес навчання, школу та вчителів.

Таким чином можна простежити, як елементи популярної культури змінюють емоційний стан дітей та зменшують їх рівень тривожності. Тобто в процесі виховання та навчання потрібно використовувати елементи популярної культури задля покращення здатності дитини до навчання, адаптації, спілкування з однолітками та процесу зростання. Використання нових методів допоможе вчителям отримати більший відгук від дітей та побачити їх результати, які будуть

покращуватися. Вчителі, які будуть використовувати елементи популярної культури для підтримки вчителів зможуть отримати емоційний відгук. Збагачується досвід контакту та поведінки, особливо серед дітей молодшого шкільного віку. Розвиток емоційної сфери дуже важливий для молодшої дитини та сильно впливають на його життя. Створення педагогами інтегрованих уроків, які будуть включати емоційні подразники, що спрямовані на виклик позитивних почуттів покращує процес навчання для учнів. Цей процес позитивно вплине на дітей та на викладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова А. М. Розвиток уваги у молодшому шкільному віці. Методи і технології загальної і соціальної психології та психотерапії в умовах сучасного суспільства/Матеріали IV науково-практичної конференції з міжнародною участю (21 травня 2020 року, м. Київ). [За ред. д.п.н., проф.С. О. Ставицької, к.п.н., доц. Д.Д. Отич, к.п.н., доц. А. Ф. Федоренко]. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020. – 232 с.
2. Антонюк В.З. Практичні аспекти формування фізичної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. 2015. Т. 1. № 2-1. С. 13-16.
3. Ануфрієва, О.Психологічні особливості впливу засобів масової інформації на структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді[Автореферат дисертації канд. пси-хол. наук 19.00.05, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2010.
4. Артёмова І.В. Інновації у вищій освіті: актуальні аспекти: робоча програма і методичні рекомендації до вивчення дисципліни / Упорядкування і загальна редакція Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2016. 212 с.
5. Афоніна О. С. Культурний код і «подвійне кодування» в мистецтві: дис. ... д-ра мистецтвознавства: 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ, 2018. 445 с.
6. Афоніна О. С. Особливості коду в культурі // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. К.: Міленіум, 2015. № 1. С. 94–98.
7. Бабаян Ю.О. Коновалюк О.О. Взаємозв'язок тривожності та навчальної успішності молодших школярів, 2014. - Вип. 2.12. - С. 18-21.
8. Басанець Л. М., Іванова О. І., Кулагіна Т. В., Токаренко О. М. Психофункціональні показники першокласників у динаміці навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014. № 6 (40). С. 97–105.
9. Бастун М.В. Культурологічний підхід в освіті як засіб соціалізації особистості майбутнього педагога // Вісник Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка, 2013. – С.61-64

10. Безугла Р. І. Масова та популярна культура: до проблеми співвідношення понять // *Культура і сучасність: альманах*. Київ: Міленіум, 2010. № 2. С. 86–91.
11. Берегова Н. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини, 2020. Випуск 6. С. 10–15
12. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
13. Биков В.Ю. Суспільство знань і освіта 4.0 / В.Ю. Биков // *Освіта для майбутнього у світлі викликів XXI століття (польська, Edukacja w kontekst cie zmian cywilizacyjnych)*. – Bydgoszcz : Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2017. – С. 30-45.
14. Бойко О. М. Українська масова музика: етапи розвитку, національні особливості: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 «Музичне мистецтво». Київ, 2017. 215 с.
15. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітків: Реалії та Перспективи, 2016. 96-116 с.
16. Бушуєва Т.В., Авер'янова А.М. Когнітивний стиль та властивості уваги особистості. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*, 2020. Вип. 11 (56). С. 36-46.
17. Бялик, О. В. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу. (Автореф. дис. ... д-ра пед. наук). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2017.
18. Вавілова А.С. Психологічні особливості страхів молодших школярів. *Збірник наукових праць ККПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*, 2020. № 1. Т. 1. С. 140–144
19. Варгата О. В., Міхеєва Л. В. Психологічні особливості формування самооцінки молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ*, 2019. Вип. 64. Т. 1. С. 70-74.

20. Васильченко О. А. Ігрова терапія як метод соціальної роботи з дітьми шкільного віку. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (19), 2013. 90-94.
21. Власова-Чмерук О.М. Процеси соціального порівняння як проблема користувачів соціальних мереж // Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, О.М. Ічанської. – К. : «Кафедра», 2021. – С. 167-171.
22. Гавриш Н. В. Вплив мультфільмів на формування моральної свідомості у дітей [Текст] / Н. В. Гавриш, Г. А. Клокова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. Ч. II. № 13 (272). С. 103–110.
23. Гнатюк В. В., Вакуленко О. В. Формування безпечної поведінки підлітків в інтернет-мережі як психолого-педагогічна проблема / . Гнатюк В. В., Вакуленко О. В. // Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 42, 2014. с. 122-125.
24. Головач Н. М. Менеджмент культури в контексті сучасних соціокультурних перетворень. Культура і сучасність, 2017. No 2. 10–15
25. Гончар Л. В. Цінність гуманних батьківсько-дитячих взаємин. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 19, 1, 2015. 151- 161.
26. Григорова З.В. Нові медіа, соціальні медіа, соціальні мережі – ієрархія інформаційного простору. Технологія і техніка друкарства : збірник наукових праць. Вип. 3(57), 2017 С. 93–100.
27. Грицай С. В. Визначення поняття «медіа-простір» з позицій міждисциплінарного підходу // Вісник. – 2012. – Випуск 36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/.../36-2-18.pdf
28. Грушина А.І. Особливості організації системи менеджменту культури та мистецтв. Вісник Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, 2018. No 1.С. 53 –63.
29. Гурова І.В. Теорія субкультури у науковому напрямі CULTURAL STUDIES та її розвиток у культурологічному дискурсі. Питання культурології. № 39, 2022 с. 21–31. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.39.2022.2.56897>.

30. Даниленко Є. Зарубіжний досвід використання дидактичних коміксів / Є. Даниленко // Біологія і хімія в школі: Науково-методичний журнал, 2011. № 6. — С. 29–32.
31. Дружинець М. І. Масова культура – підґрунтя естрадного музичного мистецтва: становлення, розвиток та соціокультурне значення // Мистецтвознавчі записки. К. : Міленіум, 2018. Вип. 34. С. 337–346.
32. Дружинець М. І. Масова культура як комунікативний простір сучасного музичного естрадного мистецтва // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Рівне: РДГУ, 2018. Вип. 26. С. 157–163.
33. Дубінка, М. М. Діалогічне педагогічне спілкування як основа суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Педагогічні науки, 112, 2012. 173-181.
34. Дудка Т. М. Діти та Інтернет: можливості й загрози. Комп'ютер у школі та сім'ї, 2015. №1. С. 29–30
35. Євграфова А. О., Прокопенко Н. М. Культурні індустрії в українському дискурсі: пошуки синергії смислів // Образ, 2018. Вип. 3 (29). С. 6–17.
36. Зарицька В.В. Вікові передумови розвитку емоційного інтелекту особистості (дошкільний і шкільний періоди). Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2011. Вип. 38. С. 35-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2011_38_6
37. Зінченко С. Роль «Я-концепції» в особистісному самовизначенні дорослих – К. – Ніжин, 2015. С. 131-135.
38. Іванова Н. Мотивація фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 2016. Вип. 1. С. 21–24.
39. Казакевич І. В. Діти й медіа / І. В. Казакевич // Педагогічна майстерня, 2015. № 7. С. 43–47.

40. Калюжна Є.М. Психологічні особливості формування Я-концепції у старшому шкільному віці / Є.М. Калюжна, А.О. Дудко // Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти, 2016. №1. С. 3-9
41. Карпенко Є. В. Емоційний інтелект у дискурсі життєздійснення особистості: монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 436 с.
42. Квашук О. В. Психологічні чинники впливу телебачення на розвиток моральної свідомості молодших школярів. : Дис... канд. наук:
43. Кириченко В. І. & Ковганич, Г. Г. Соціальне партнерство школи і сім'ї: переосмислення проблем і перспектив. Довідник директора школи, 5-6, 2015. 28-34.
44. Кисла С. Діалог етно- та поп-культури у музичному мистецтві ХХ – ХХІ століть // Молодий вчений, 2018. № 2 (54). С. 103–106.
45. Клименко А. Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. International scientific e-journal ЛОГОС. 2020. Online 1. № 15. November. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html>
46. Коваленко В.В. Про використання мультиплікаційних фільмів у роботі з молодшими школярами [Електронний ресурс] / В.В. Коваленко / II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Наукова молодь – 2014». – Режим доступу : http://conf.iitlt.gov.ua/Images/Files/tezu%20Kovalenko_111_1418766985_file.doc.
47. Колосова Л.М. Проблеми управління професійним розвитком методиста науково-методичної установи в теорії та практиці // Вісник післядипломної освіти, 2021. С. 19 – 25.
48. Конвалюк У. Типологія творчих особистостей української пісенної естради. Українська музика. Львів, 2018. № 2. С. 76–82.
49. Кононова, М.,& Перетяцько, Л. Теоретичний аналіз психологічних особливостей підлітків —учасників булін-гу та кібербулінгу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія, 3, 2022. 57–61. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.3.11>.

50. Кормило О. М. Психічні стани та їх зв'язок зі страхом у дитячому віці. Проблеми сучасної психології, 2014. Вип. 23
51. Корнілова В. В. Прояви страхів у дітей з благополучних і неблагополучних родин. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія, 2012. Вип. 44(1). С. 98-109
52. Космацька Н.В. Мова сучасного коміксу як явища масової культури / Н.В. Космацька // Мова і культура, 2012. Вип. 15, Т. 4. С. 15–20.
53. Кочарян І. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у Всесвітній мережі : навчально-методичний посібник / І.Кочарян, Н.Гущина. Київ, 2011. 100 с.
54. Кремен, В. Г., Ільїн В.В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму [Текст] : моногр. Київ : Пед. думка, 2012. 368 с.
55. Крупник Г.А. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу. Таврійський вісник освіти, 2014. № 2 (46). С. 251–257
56. Кузьменко, О. (2012). Кіно як інструмент формування національної ідентичності. Український контекст, 2012. 66–75.
57. Кутіщенко Валентина Петрівна, Ставицька Світлана Олексіївна. Серія «Українська книга» Навчальне видання. Психологія розвитку та вікова психологія. С.247
58. Кучерявий О.Г. Феномен професійно-педагогічної культури: аспект терміносистеми її теорії у цілісному вимірі // Вісник національного університету Чернігівський колегіум імені Т.Г.Шевченка . Чернігів: НУУК. Вип.1(157), 2019. С. 81–86.
59. Лазаренко В.В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку у театралізованій діяльності. Young Scientis, 2019. № 12. С. 279–282.
60. Лазаренко Г. А. Формування художньо-естетичного смаку у дітей старшого дошкільного віку засобами музичного мистецтва : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теорія і методика виховання» / Г. А. Лазаренко; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х , 2015. 17 с.

61. Лелюх-Степанчук. О. О. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ. Наукова стаття. Теорія і практика сучасної психології. Запоріжжя, 2018.
62. Личковах В., Файзулліна Г. Етнокультурологія. Репрезентації етнокультури в мистецтві та художній літературі (XX – початок XXI століття): монографія. Київ: НАКККіМ, 2018. 256 с.
63. Личковах В., Файзулліна Г. Етнокультурологія. Репрезентації етнокультури в мистецтві та художній літературі (XX – початок XXI століття): монографія. Київ: НАКККіМ, 2018. 256 с.
64. Локтіонова-Ойцюсь О. Українське музичне телебачення 1990-х–2000-х років як соціокультурний та мистецький феномен. Мистецтвознавчі записки, 2019. № 35. С. 195–199.
65. Лубенець, І. Кібернаси́льство (кібербулінг) серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Jurnalul juridic national: teorie și practică, 3, 2016. 178–181.
66. Лупаренко С. Є. Сучасна дитяча субкультура як одне з джерел існування та розвитку світу дитинства / С. Є. Лупаренко // Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Випуск 13 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка; гол. ред. Каньоса П.С. – Кам'янець-Подільський: видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. – С. 187-192.
67. М'ясоїд П. А. Психологічне пізнання: історія, логіка, психологія [Текст] / П. А. М'ясоїд. К. : Либідь, 2016. 560 с.
68. Максименко О. Дев'яте мистецтво / О. Максименко // Український журнал, 2013. Вип. 3–4. С. 20–21. 9. Онкович Г.В. Комикс как средство медиаобразования / Г.В. Онкович, А.Д. Онкович // Медиаобразование. № 2. С. 52–60.
69. Мільто, Л. О. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач. Київ; Кіровоград: Імекс. 2013

70. Москалець В. П. Сутність інтелекту, мислення, мовлення, свідомості як психофункціональних данностей / В. П. Москалець // Психологія і суспільство, 2014. № 4. С. 114-131.
71. Москальова А.С., Москальов М.В. Методи психодіагностики в навчально-виховному процесі: Навч. посіб. Київ, 2014. 360с.
72. Набокова Г. В. Розважальні програми Українського телебачення у контексті сучасної видовищної культури : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. К., 2018. 215 с.
73. Нагірна О. В. Культурний код як результат історичних, етнічних, культурних надбань // Збірник матеріалів Науково-практичної конференції «Молодий вчений», м. Київ, 23–24 вересня 2022 р. С. 80–83.
74. Ніколова Н., Чмихов М. Культурологія : культурогенез : навчальний посібник. Київ: Скіф, 2012. 440 с.
75. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект як інтегральна особистісна властивість // Практична психологія і соціальна робота, 2008. № 9. С. 22 – 27.
76. Онкович Г. В. Медіа-освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія „Філологічні науки”. 2010. № 21. С. 235 – 239.
77. Опанасюк І. В. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та пізнавальних процесів у старшому шкільному віці / І. В. Опанасюк // Збірник наук. праць : філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2014. – Вип. 19. – Ч. 2. – 253 с
78. Опанасюк І. В. Емоційна спрямованість як складова EQ в старшокласників / І. В. Опанасюк // Наука і освіта, 2015. – №1. – С. 125 – 130.
79. Оржеховська В. Про безпеку дітей у всесвітній мережі Інтернет / В.Оржеховська // Рідна школа. - №6 (червень). – 2011. – С.43-45
80. Параскевова К. Г. Емоційний інтелект як чинник регуляції емоційно-мотиваційної сфери особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / К. Г. Параскевова. – Харків, 2015. – 206 с.

81. Петрик В.М., Штоквиш О.А., Полевий В.І. та ін. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій: навч. посіб. / К.: Росава, 2016. 208 с. Бібліогр.: С. 182-187.
82. Підпригора С.В. Графічна проза як художній експеримент: український вимір / С.В. Підпригора // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки, 2016. № 1(2). С. 55–62.
83. Подкопаєва Ю. В. Соціально-психологічні умови формування уявлень про духовний ідеал у дітей молодшого шкільного віку: монографія / Юлія Валеріївна Подкопаєва. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2017. – 248 с.
84. Пожарицька О.О. Відеогра як синтез вербаль-них та невербальних інтерактивних дій корис-тувача. Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному поліетнічному суспільстві: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Мелітополь, 27-28 вересня 2018 р.). Мелітополь : Видав-ництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2018. С. 179-183
85. Потапчук Є. М., Серга О.О. Реалізація сім'єю з підлітками функції виховання як психологічна проблема. Науковий журнал «Габітус» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Вип. 21, 2021. С. 183 – 187.
86. Почепцов Г. Комікси як засіб транслявання соціальних смислів [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Mediasapiens, 2012. Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/komiksi_yak_zasib_translyuvannya_s_otsialnikh_smisliv/
87. Прахова С. А. Тривожність у предикторній структурі фрустраційних станів школярів різних вікових груп. Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 41. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. С. 302- 313.

88. Пучков І.Р. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів засобами нових інформаційних технологій / І.Р. Пучков // Молодь і ринок, 2015. – № 6(125) – С. 63 – 67.
89. Ржевський Г.М. Вплив Інтернет-середовища на навчальну діяльність студентської молоді в сучасних умовах / Г.М. Ржевський // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія», 2018. № 1 (15). С. 48–55. DOI 10.32342/2522-41-5-2018- 0-15-48-55
90. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2011. – 384 с.
91. Саннікова О. П. Системний аналіз адаптивності особистості : монографія / Ольга Павловна Саннікова, Оксана Владимировна Кузнецова. Одеса : ВМВ, 2017. 392 с.
92. Саннікова О., Жень Чжун. Суб'єктивні уявлення про особливості емоційного світу іншої людини. Наука і освіта, 2018. № 9–10. С. 106–110.
93. Семчук С. І. Комп'ютерні технології навчання і виховання дітей дошкільного віку: реалії та перспективи / С. І. Семчук. – К., 2012. – 48 с.
94. Семчук С.І. Морально-духовне становлення особистості в контексті впливу комп'ютерних технологій // Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету №1 2014– С. 221-225.
95. Силко Р. М. Мульт-терапія як технологія виховання дітей. Активна мульт-терапія / Р. М. Силко // Вісник. Серія : Педагогічні науки, 2014. № 120. С. 188–190.
96. Скакун І. Історія соціально культурних перетворень в Україні на початку 90-х років ХХ століття // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини, 2017. № 2 (14). С. 53–56.
97. Смаковський Ю.В. Педагогічна культура вчителя як наукова проблема. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2016. № 2 (12). С. 290–29.
98. Станіславська К. Мистецько-видовищні форми сучасної культури: монографія. К. : НАКККіМ, 2012. 320 с.

99. Стельмах О. В. Роль позитивної та негативної Я-концепції у формуванні особистості майбутнього рятувника / О. В. Стельмах // Збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Філософсько-психологічні аспекти духовності: довіра як основа змін в економіці та суспільстві». – Львів: «СПОЛОМ», 2016. 360 с. С. 291–293.
100. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї : навчальний посібник. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2015. 136 с.
101. Сущинська Т. Особливості образу «Я» дітей дошкільного віку. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. 2013. Вип. 28. С. 162-168.
102. Терентьева М. Українське телебачення у контексті сучасних світових медіатенденцій (на прикладі телеканалу СТБ) // Грані. Журналістика, 2015. Вип. 14 (39). С. 139–149.
103. Технологія змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти: підручник /за заг. ред. В. В. Олійника, ред. кол.: С. П. Касьян, Л. Л. Ляхоцька, Л. В. Бондаренко; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». Київ, 2019. 196 с.
104. Товкун Л.П. та Сіфорова В.О Фактори тривожності в навчальному процесі як негативні чинники порушення психічного здоров'я школярів – 2017. – № 9.1. – С. 163-166.
105. Томчук С.М., Томчук М.І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія, Михайло Іванович Томчук. Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с
106. Федоренко Л. П. Психологічні особливості професійного самовизначення випускників сільських шкіл : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2020.
107. Філоненко Б. Робити комікси з національними героями зараз на часі [Електронний ресурс] / Борис Філоненко // Читомо. 2014. Режим доступу: <http://www.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robity-komiksi-znacionalnimi-geroyami-zaraz-na-chasi>

108. Фурман А. В. Психодіагностика інтелекту в системі диференціації навчання. Київ : Освіта, 1993. 195 с.
109. Цілінко, І., & Целинко, І.. Вплив мистецтва на моральні почутті особистості. Міжнародний науковий форум: соціо-логія, психологія, педагогіка, 9, 2019. 135–143.
110. Цуркан, Т. Г. Ключові ідеї виховання успішної дитини: методичні рекомендації, Чернівці: ФОП Варвус В.В., 2016а.
111. Цуркан, Т. Г. Критерії, показники та діагностичний інструментарій рівня сформованості педагогічної культури батьків. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки, 3 (58), 2017б. 398–402.
112. Цуркан, Т. Г. Ресурсне забезпечення процесу формування педагогічної культури батьків у взаємодії школи і сім'ї. Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 26–28 жовт. 2017е., (сс. 127–129). Чернівці: Чернівецький національний університет.
113. Цуркан, Т. Г., Максимчук, А. Ю. Вплив сім'ї на виховання культури поведінки дитини. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 10 (54), 2015ф. 319–324.
114. Чекан О. І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 184 с.
115. Черкашина, Т., & Ващенко, В. Вплив кіно на поведінку і свідомість молоді. Філософські обрії сьогодення. Збірник тез VII міжнародної науково-практичної конференції, 2019 (с.27–29).
116. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Четверик-Бурчак Аліна Григорівна ; наук. кер. Е. Л. Носенко ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – 18

117. Шейко В. М. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти): монографія. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2011. 624 с.
118. Шейко В. М. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти): монографія. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2011. 624.
119. Юдакова М. Діти та інтернет. Інтернет-залежність. Як навчити дітей правильно користуватися всесвітньою мережею. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/diti-ta-internet-internet-zalezhnist-rekomendacidlyabatkiv-ta-pedagogiv-29410.html>
120. Albert D., Chein J., Steinberg L. The Teenage Brain: Peer Influences on Adolescent Decision Making // *Current Directions in Psychological Science*. – 2013. – Vol. 22, v2. – P. 114–120
121. Babich, V. I. (2015). Teoretichni i metodichni zasady profesijnoi pidgotovki majbutnikh uchiteliv do formuvannia social'nogo zdorov'ia uchniv osnovnoi shkoli [Theoretical and methodological foundations of professional training of future teachers the formation social health of secondary school students]. (Doctoral dissertation). Retrieved from http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/d29.053.01_16.12.15_babich_dis.pdf
122. Beijaard D. Teacher learning as identity learning: models, practices, and topics // *Teachers and Teaching*, 25(1), 2019. P. 1-6.
123. Bulger, R. (2015). Establishing a national culture of health and its values. *Journal of Thoracic Disease*, 7(1) 111-114. doi:10.3978/j.issn.2072-1439.2015.01.02
124. Ezrati, Milton. Japan's New Leadership Has A Lot To Do (англ.). *Forbes* (12 октября 2020).
125. Goffi, N. (2023). The Horrifying Netflix Hit That Actually Gets Our Obsession With Our Phones. *Flipboard*. <https://slate.com/cul-ture/2023/02/red-rose-bbc-netflix-phones.html?via=rss>
126. Goldberg, L. (2019, July 15). Netflix Alters Graphic “13Reasons Why” Suicide Scene After Controversy. *The Hollywood Reporter*.

<https://www.hollywoodreporter.com/tv/tv-news/netflix-alters-graphic-13-reasons-why-suicide-scene-controversy-1224489>

127. Johnson S. Everything Bad Is Good for You: How Today's Popular Culture Is Actually Making Us Smarter / S. Johnson. – Riverhead. – 2005. – 250 p

128. Kaori Hitomi. BOJ warns Japan faces new risks as population shrinks (англ.). AP News (17 января 2019).

129. Karpenko Y. Personal comprehension of meaning: content, strategies, peculiarities / Yevhen Karpenko // Annales Universitatis Mariae Curie- 223 Skłodowska. Sectio J – Paedagogia-Psychologia. – Vol 28. – No 2. – Lublin : UMCS, 2015. – P. 35 – 45.

130. Lavizzo-Mourey, R. (2017). How to Build a Culture of Health. QJM: An International Journal of Medicine, 110(2), 59-60. doi:10.1093/qjmed/hcw192

131. Malanowska, I. (2019). We are still looking for new friends - an interview with the president of ZG TPD, Wiesław Kołak, "A child's friend", no 7-12. Mission, goals, identity. Society of Friends of Children. County Branch in Konin; <http://tpd.konin.pl/index.php/o-nas-zarzad/>. Monitor Polski of July 15, 1949, No A-47, item 632, 633.

132. Niconicopedia, 深海王, 2016. Retrieved July 14, URL:<https://dic.nicovideo.jp/a/%E6%B7%B1%E6%B5%B7%E7%8E%8B>

133. Nowak, A. (2012). The concept, essence, causes, mechanisms of marginalization and social exclusion, "Chowanna" vol. 1 (38), Katowice. Regulation of the Council of Ministers of June 21, 1949; Journal U. R.P. of 1949, No. 40, item 286.

134. Steinberg L. A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking // Developmental Review. – 2008. – Vol. 28, v 1. – P. 78–106

135. Szklarska, J. (2019). Directions of TPD activities in 2019-2023. After the National Congress of Delegates of the Society of Friends of Children, "Children's Friend", No. 7-12.

136. Szu Ping Chan. The economic lessons Japan can teach the West (англ.). BBC News (30 ноября 2017).

ДОДАТКИ

Додаток А

План знайомства з елементами популярної культури

	Перша група	Друга група	Третя група	Четверта група
Перший тиждень	«Попелюшка»	«Доктор Хто»	«Клітини за роботою»	«Життя на нашій планеті»
Другий тиждень	«Персі Джексон»	«Земля. Біографія планети »	«Довбуш»	«Доктор Стоун»
Третій тиждень	«Клаус»	«Клітини за роботою»	«Клітини за роботою»	«Месники»
Четвертий тиждень	«Думками навиворіт»	«Доктор Хто»	«Гаррі Поттер і Келих вогню»	«Життя на нашій планеті»
П'ятий тиждень	«Персі Джексон 2»	«Артемід Фаул»	«Зелена книга»	«Доктор Стоун»
Шостий тиждень	«Таємниця Коко»	«Король говорить»	«Людина павук. Повернення додому»	«Дюнкерк»
Сьомий тиждень	«Мавка»	«Доктор Хто »	«Клітини за роботою»	«Життя на нашій планеті»
Восьмий тиждень	«Мій сусід Тоторо»	«Клітини за роботою»	«Приховані фігури»	«Доктор Стоун»
Дев'ятий тиждень	«Ходячий замок»	«Доктор Хто»	«Клітини за роботою»	«На західному фронті без змін»

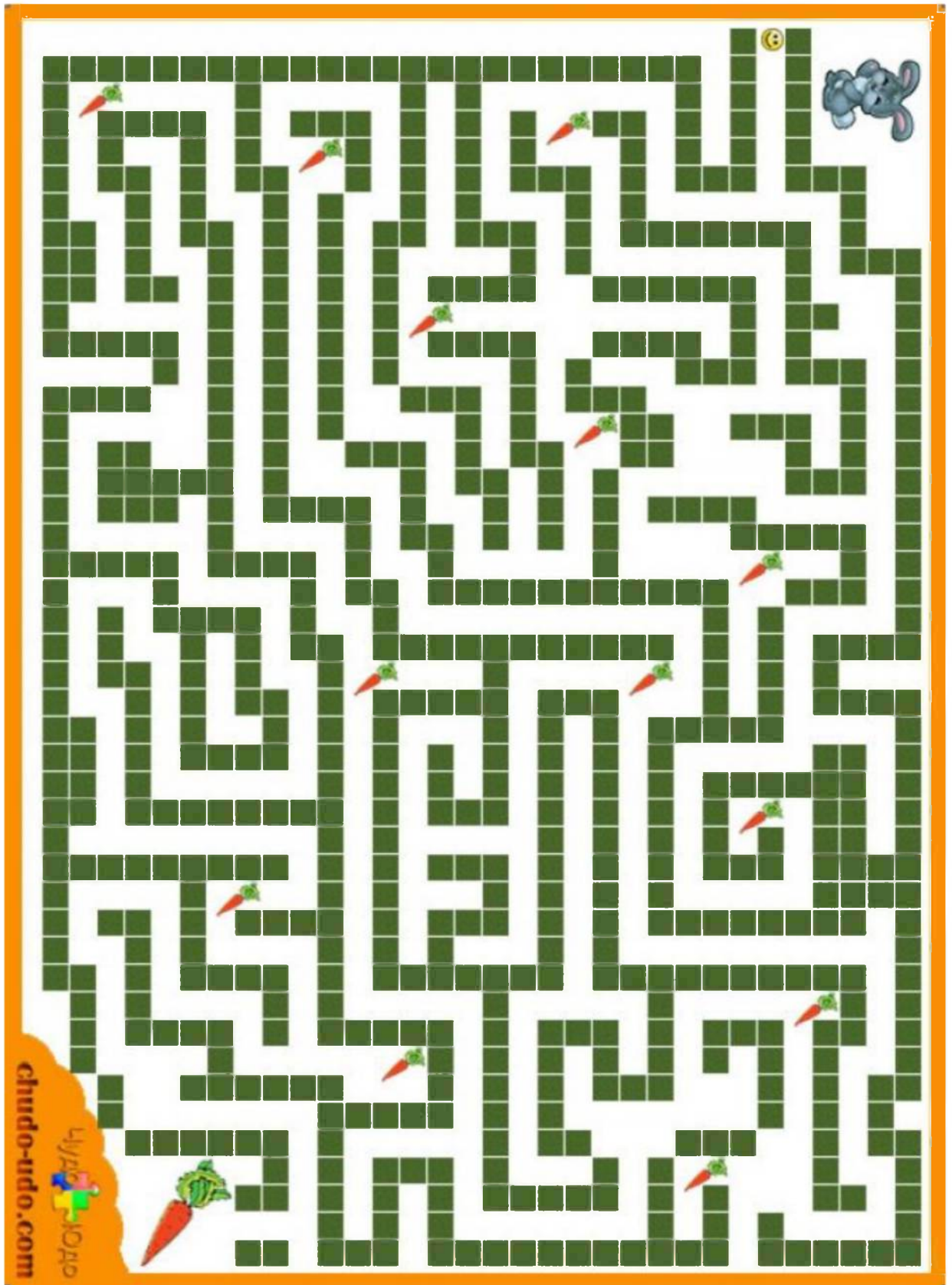
Додаток Б

Анкета самостійного оцінювання учнів їх емоційного стану

Питання	Так	Ні
Чи відчули ви емоційне піднесення?		
Чи відчули ви покращення емоційного стану?		
Чи покращився ваш психологічний стан?		
Чи зменшилось у вас відчуття тривоги?		
Чи були у вас негативні під час перегляду матеріалу?		
Чи відчули ви позитивні емоції?		
Чи зацікавив вас переглядаємий матеріал?		
Чи хотіли би ви переглянути схожий матеріал?		

Додакток В

Гра в Лабіринт

Додаток Г

Бланк методики «Виключення слів»

1. Книга, портфель, чемодан, гаманець.
2. Піч, гасниця, свічка, електроплитка.
3. Годинники, окуляри, ваги, термометр.
4. Човен, тачка, мотоцикл, велосипед.
5. Літак, цвях, бджола, вентилятор.
6. Метелик, штангенциркуль, ваги, ножиці.
7. Дерево, етажерка, мітла, вилка.
8. Дідусь, учитель, тато, мама.
9. Іній, пил, дощ, роса.
10. Вода, вітер, вугілля, трава.
11. Яблуко, книга, шуба, троянда.
12. Молоко, вершки, сир, хліб.
13. Береза, сосна, ягода, дуб.
14. Хвилина, секунда, година, вечір.
15. Василь, Федір, Семен, Іванов.

Додаток Д

Методика опосередкованого запам'ятовування А. Н. Леонт'єва

Методика призначена для діагностики пам'яті у підлітків. Потрібно підібрати 15 слів, які будуть запропоновані для запам'ятовування, а також буде потрібно набір карток з картинками.

Слова: Дощ, бійка, зустріч, відповідь, пожежа, праця, горе, гра, збори, сила, ранок, сусід, театр, загін, свято.

Набір карток для опосередкованого запам'ятовування: умивальник, кінь, стілець, сокира, пір'я, телефон, зошит, лампа, лійка, олівець, квітка, лопата, шапка, граблі, дерево, картина, літак, будиночок, стакан, дзеркало, трамвай, стіл, ключ, м'яч, картинки.

Додаток Е

Методика Визначення соціальної спрямованості особистості

Інструкція для випробуваного

Опитувальний лист складається з 27 пунктів. По кожному з них можливі три варіанти відповіді: "а", "б", "в". З відповідей на кожен з пунктів виберіть той, який найкраще виражає вашу точку зору з даного питання. Можливо, що якісь - то варіанти відповідей здадуться вам рівноцінними. Проте ми просимо вас відібрати тільки один з них, а саме той, який найбільшою мірою відповідає вашу думку і найбільше цінний для вас. Букву, якою позначена відповідь ("а", "б", "в"), напишіть на аркуші для запису відповідей поруч із номером відповідного пункту (від 1 до 27) під рубрикою "Найбільше". Потім по кожному пункту виберіть відповідь, який найдалі відстоїть від вашої точки зору, найменш для вас цінний. Букву, якою позначена ця відповідь, знову напишіть на аркуші для запису відповідей з номером відповідного пункту, в стовпці під рубрикою "Найменше". Таким чином, для відповіді на кожне питання ви використовуєте дві букви, які й запишіть у відповідні стовпці. Решта відповідей ніде не записуються.

Намагайтеся бути максимально відвертими. Немає відповідей хороших чи поганих, тому не намагайтеся вгадати, який з них є правильним або кращим для вас.

Час від часу контролюйте себе: чи правильно ви записуєте відповіді, поруч чи з тими пунктами. У разі якщо ви виявите помилку, виправте її, але так, щоб напрямок було чітко видно.

Бланк відповідей

Номер судження	Відповідь		Номер судження	Відповідь	
	Більше всього	Менше всього		Більше всього	Менше всього
1.			15.		

2.			16.		
3.			17.		
4.			18.		
5.			19.		
6.			20.		
7.			21.		
8.			22.		
9.			23.		
10.			24.		
11.			25.		
12.			26.		
13.			27.		
14.			28.		

Тестовий матеріал

1. Найбільше задоволення я отримую:

- а) від схвалення моєї роботи; б) від свідомості того, що робота зроблена добре;
- в) від свідомості того, що мене оточують друзі.

2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то я хотів би бути:

- а) тренером, який розробляє тактику гри; б) відомим гравцем; в) обраним капітаном команди.

3. По - моему, кращим педагогом є той, хто;

- а) проявляє інтерес до учнів і до кожного має індивідуальний підхід; б) викликає інтерес до предмету, так що учні із задоволенням поглиблюють свої знання в цьому предметі; в) створює в колективі таку атмосферу, при якій ніхто не боїться висловити свою думку.

4. Мені подобається, коли люди:

- а) радіють виконану роботу; б) із задоволенням працюють в колективі; в) прагнуть виконати свою роботу краще за інших.

5. Я хотів би, щоб мої друзі:

а) були чуйні і допомагали людям, коли для цього є можливість; б) були вірні й віддані мені; в) були розумними і цікавими людьми.

6. Кращими друзями я вважаю тих:

а) з ким складаються хороші взаємини; б) на кого завжди можна покластися; в) хто може багато чого досягти в житті.

7. Найбільше я не люблю:

а) коли у мене що - щось не виходить; б) коли псуються стосунки з товаришами; в) коли мене критикують.

8. По - моєму, найгірше, коли педагог:

а) не приховує, що деякі учні йому не симпатичні, насміхається і жартує над ними; б) викликає дух суперництва в колективі; в) недостатньо добре знає предмет, який викладає.

9. У дитинстві мені найбільше подобалося:

а) проводити час з друзями; б) відчуття виконаних справ; в) коли мене за що - небудь хвалили.

10. Я б хотів бути схожим на тих, хто:

а) домігся успіху в житті; б) по - справжньому захоплений своєю справою; в) відрізняється дружелюбністю і доброзичливістю.

11. У першу чергу школа повинна:

а) навчити вирішувати завдання, які ставить життя; б) розвивати насамперед індивідуальні здібності учня; в) виховувати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми.

12. Якби у мене було більше вільного часу, то найохочіше я використав би його:

а) для спілкування з друзями; б) для відпочинку і розваг; в) для своїх улюблених справ і самоосвіти.

13. Найбільших успіхів я добиваюся, коли:

а) працюю з людьми, які мені симпатичні; б) у мене цікава робота; в) мої зусилля добре винагороджуються.

14. Я люблю, коли:

а) інші люди мене цінують; б) відчуваю задоволення від добре виконаної роботи; в) приємно проводжу час з друзями.

15. Якби про мене вирішили написати в газеті, мені б хотілося, щоб:

а) розповіли про будь - якому цікавій справі, пов'язаному з навчанням, роботою, спортом і т.п., в якому мені довелося брати участь; б) написали про мою діяльність; в) обов'язково розповіли про колектив, в якому я працюю.

16. Найкраще я вчуся, якщо викладач:

а) має до мене індивідуальний підхід; б) зуміє викликати у мене інтерес до предмета; в) влаштовує колективні обговорення досліджуваних проблем.

17. Для мене немає нічого гіршого, ніж

а) образа особистої гідності; б) невдача при виконанні важливої справи; в) втрата друзів.

18. Найбільше я ціную:

а) успіх; б) можливості доброї спільної роботи; в) здоровий практичний розум і кмітливість.

19. Я не люблю людей, які:

а) вважають себе гірше інших; б) часто сваряться і конфліктують; в) заперечують проти всього нового.

20. Приємно, коли:

а) працюєш над важливим для всіх справою; б) маєш багато друзів; в) викликаєш захоплення і всім подобаєшся.

21. По - моєму, в першу чергу керівник повинен бути:

а) доступним; б) авторитетним; в) вимогливим.

22. У вільний час я залюбки прочитав би книги:

а) про те, як заводити друзів і підтримувати добрі стосунки з людьми; б) про життя знаменитих і цікавих людей; в) про останні досягнення науки і техніки.

23. Якби у мене були здібності до музики, я вважав за краще б бути:

а) диригентом; б) композитором; в) солістом.

24. Мені б хотілося:

а) придумати цікавий конкурс; б) перемогти в конкурсі; в) організувати конкурс і керувати ним.

25. Для мене найважливіше знати:

а) що я хочу зробити; б) як досягти мети; в) як організувати людей для досягнення мети.

26. Людина повинна прагнути до того, щоб:

а) інші були задоволені ним; б) головним чином виконати своє завдання; в) його не потрібно було дорікати за виконану роботу.

27. Найкраще я відпочиваю у вільний час:

а) в спілкуванні з друзями; б) переглядаючи розважальні фільми; в) займаючись своєю улюбленою справою.

Додаток Є

Методика «Обери обличчя»

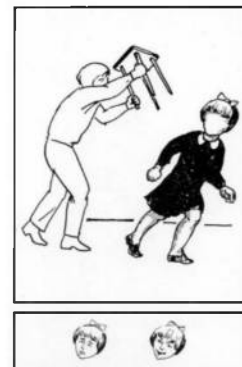
Запитання 1. Гра з молодшими дітьми: «Як ти думаєш, яке у дитини буде обличчя, веселе чи сумне? Вона грає з маляками».

Запитання 2. Дитина і мати з немовлям: «Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Вона гуляє зі своєю мамою і маляком».

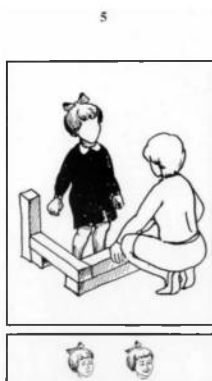
Запитання 3 Об'єкт агресії: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»

Запитання 4. Одягання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Вона одягається».

Запитання 5. Гра зі старшими дітьми: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Вона грає зі старшими дітьми».

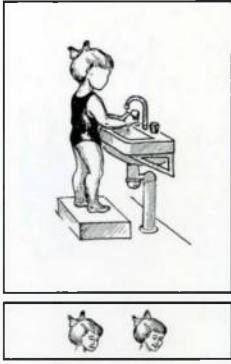

Запитання 6. Укладання спати на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Вона йде спати».

Запитання 7. Умивання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Вона у ванній».

7

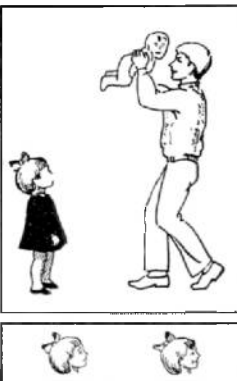
Запитання 8. Догана: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

8

Запитання 9. Ігнорування: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»

9

Запитання 10. Агресивний напад: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

10

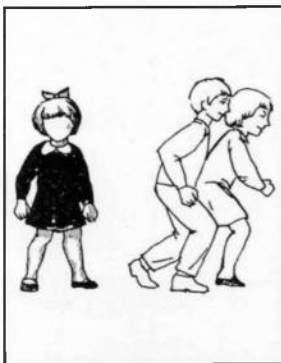
Запитання 11. Збирання іграшок: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Вона прибирає іграшки».

11

Запитання 12. Ізоляція: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

12

Запитання 13. Дитина з батьками: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Вона зі своїми мамою і татом».

13

Запитання 14. Їжа на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Вона їсть».

14

